

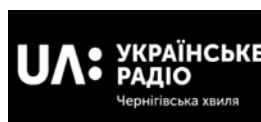
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

Кафедра креативних індустрій та соціальних інновацій

Національний університет
водного господарства
та природокористування

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

міжнародної науково-практичної конференції

Чернігів, 2021

*Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету
«Чернігівська політехніка» (протокол № 12 від 12.06.2021 р.)*

Редакційна колегія:

О. О. Новомлинець – доктор технічних наук, професор, ректор НУ «Чернігівська політехніка»

В. Г. Маргасова – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи НУ «Чернігівська політехніка»

Л. А. Остапенко - кандидат юридичних наук, доцент, директор ННІ права і соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка»

Н. С. Нагорна – кандидат психологічних наук, доцент, декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації ННІ інституту права та соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка»

М. В. Поленкова – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри КІСІ НУ «Чернігівська політехніка»

Н. А. Смець – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри КІСІ НУ «Чернігівська політехніка»

І. В. Перезовова - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та маркетингу Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

О. В. Сарнавська - кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін, Національний університет водного господарства і природокористування

С. Л. Чуніхіна – кандидат психологічних наук, заступник директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

В. О. Соколюк – менеджер філії АТ «НСТУ» «Чернігівська РД»

А. Е. Роговський – голова НГО «Інститут емоційного інтелекту»

Гечбайя Бадрі – доктор економічних наук, професор, керівник наукового центру Батумський учбовий університет навігації, Грузія

Зузевицуге Вайва – доктор соціальних наук, професор, професор кафедри гуманітарних дисциплін, Університет Миколаша Ромеріса, Литва

Мишталъ Пьотр – доктор hab., професор UJK, завідувач кафедри економіки і фінансів Університет Яна Кохановського в м. Кельце, Польща

Рецензенти:

М. П. Бутко – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та державної служби НУ «Чернігівська політехніка»

Т. В. Янченко – доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін, НУ «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

Соціальні інновації в контексті реформаційних змін : збірник матеріалів Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 21.11.2021). – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. – 98 с.

ISBN 978-617-7932-31-3

У збірнику розміщені тези Міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні інновації в контексті реформаційних змін», яка відбулася 19 листопада 2021 року на базі Національного університету «Чернігівська політехніка».

У працях дослідників та практиків з України, Польщі, Литви розглядаються нові підходи та рішення, які відповідають актуальним суспільним запитам і сприяють якісно новим трансформаційним соціальним змінам.

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несе автор.

УДК 364

ЗМІСТ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ Байдаков Григорій Михайлович	5
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС Бакун Яна Володимирівна	7
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ Бойко Анастасія Олександрівна	10
ЛІНГВІСТИЧНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА КОЛЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ Вихованець Зоріна Сергіївна	11
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ Герасимова Ельвіра Миколаївна	14
СИМВОЛ, ГРА І СВЯТО У ФІЛОСОФСЬКІЙ ГЕРМЕНЕВТИЦІ Г.-Г. ГАДАМЕРА Гнатюк Едуард Миколайович	17
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ Горна Вікторія Анатоліївна	19
АДРЕСАТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ СОЦІУМУ Дворник Марина Сергіївна	21
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ У ФОРМУВАННІ МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ БІЗНЕСУ Демчук Аліна В'ячеславівна	25
ТРАНСФОРМАЦІЯ БОГОСЛУЖІНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ПАНДЕМІЄЮ КОВІД-19 Добродум Ольга Вікторівна, Мартинюк Едуард Іванович, Нікітченко Олена Едуардівна	27
ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ Євтушенко Олександр Валентинович	30
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ І ПОВЕДІНКОЮ Ємець Наталія Анатоліївна	32
EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE ERA OF COVID: LESSONS TO CONSIDER Zuzeviciute Vaiva, Nauduziene Gitana	36
ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ Коберська Тетяна Ананіївна	40
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ Кочубей Алла Володимирівна, Олексін Юрій Петрович, Якубовська Світлана Святославівна	43
ТРАНСФОРМАЦІЯ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ ЛЮДИНИ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРАЇНИ Курінна Ірина Володимирівна	48
ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ Лещенко Марина Євгеніївна	50

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ: БУТТЯ ТА ДІАПАЗОН Лижва Едіта, Дибала Анна.....	52
“BABELFISH” in the XXI CENTURY – INNOVATIVE SOLUTIONS USED in TRANSLATION and INTERPRETATION Łyżwa Katarzyna.....	57
ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ЗВ'ЯЗКУ З ЕМПАТІЄЮ Ломова Анастасія Олександрівна	61
ФОРМУВАННЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ Молід Катерина Володимирівна	63
СЕРВІСИ ТА ТЕХНІЧНІ МОЖЛИВОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» Мороз Наталія Вікторівна.....	66
ЖИТТЄВИЙ СВІТ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ Наконечна Ольга Павлівна	69
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА БАТЬКАМ, ДІТИ ЯКИХ МАЮТЬ РОЗЛАДИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ Напалько Олена Дмитрівна	72
РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ ЖИТЛА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ Пахаренко Ольга Володимирівна, Козлюк Анастасія Петрівна	73
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ Перезова Ірина Володимирівна.....	75
ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ Поленкова Марина Володимирівна, Сизоненко Олена Володимирівна	77
КОНЦЕПТ «СПІВЧУТТЯ ДО СЕБЕ» В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА Приходько Наталія Вікторівна, Гавриленко Катерина Олексіївна.....	80
ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ Римар Катерина Валеріївна	82
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ Роговський Андрій Еріхтович	85
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ Степанович Юлія Олександрівна.....	89
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ Філіпович Вікторія Миколаївна.....	91
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ - СПІЛКУВАННЯ САРШОКЛАСНИКІВ Чепурна Ганна Леонідівна	93
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Шуть Олексій Романович	95

Байдаков Григорій Михайлович,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
науковий керівник, **Філіпович Вікторія Миколаївна,**
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Становлення й розвиток професійної компетентності – це складний процес оволодіння комплексом стратегічних, тактичних і оперативних умінь фахівця й додання їм значимої професійної спрямованості стосовно себе як діячу, до об'єкта й предмета професійної діяльності.

В Україні соціальна робота визначається як галузь наукових знань, академічна дисципліна та професійна діяльність людини, спрямована на підтримання і надання при потребі кваліфікованої допомоги будь-якій людині, відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав.[1, с.8].

Існує загальноприйнята думка про те, що необхідною основою формування професійної компетентності соціальних працівників є освоєння концептуальних і технічних засобів психології. У зв'язку із цим дуже важливими представляються зусилля по розробці різних моделей і конкретних процедур психологічного впливу й дослідження їхнього практичного застосування.

Професійне становлення припускає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціального впливу на особистість, включення її в різноманітні значимі для зростання професійності види діяльності (пізнавальну, учбово-професійну й ін.) з метою формування в неї системи знань, умінь, якостей, форм поведінки й індивідуальних способів виконання професійної діяльності

Здійснення будь-якої діяльності потребує від людини оволодіння необхідними для неї засобами:

Уміння це засіб, який поєднує раніше набуті фахівцем знання в конкретній сфері діяльності з здатністю вправно виконувати дії, з яких складається ця конкретна діяльність, набуття певного досвіду.

Що стосується, навичок, то вони являють собою автоматизоване, майже безпомилкове виконання певних дій по вирішенню конкретної задачі в межах компетентності працівника. Вони утворюються внаслідок багаторазового повторення певних рухів, дій і зазвичай не звертає уваги і не відволікається на їх усвідомлення, доки не почнуть з'являтися перешкоди у їхньому виконанні [2, с.79].

Теоретичні знання розкривають сутність речей, явищ та подій. Практичний досвід включає переважно знання про способи використання інструментів, обладнання, предметів і життєвих ситуацій для досягнення конкретної мети.

У процесі формування компетентності соціального працівника необхідно дотримуватися засад, які полягають в поєднанні знань, умінь і навичок.

Соціальний працівник, що навчається, поступово здобуває віру у свої можливості, проходячи крізь моменти сумнівів і страхів, визначає свою професійну роль, внутрішні процеси клієнта і їхній взаємозв'язок.

Стадія 1. Збудження й тривога передчуття.

Ця стадія характеризується дифузійною тривогою й збудженням. Захоплююче почуття новизни, чогось невідомого сполучається зі страхаючим, незатишним почуттям. Ця «прелюдія становлення соціального працівника» триває, поки він не одержить клієнта (Ф. Каслоу).

Стадія 2. Залежність і ідентифікація

Відразу після одержання першого клієнта починається друга стадія, кінець другої стадії визначається усвідомленням починаючого працівника того, що його робота впливає на клієнта. На цій стадії працівник відчуває нестачу упевненості в собі й своїх силах, недостатність знань про результати роботи, постійне очікування катастрофи, страх виглядати не досить успішним.

Стадія 3. Діяльність і триваюча залежність.

Із цієї стадії фахівець може діяти самостійно, а не просто пасивно виконувати всі інструкції керівництва. Р. Хоган відзначає коливання від завищеної самовпевненості до повного самознищення, від глибокої прихильності до сумнівів у виборі професії, від переоцінки своїх можливостей до їхньої недооцінки. Почуття всемогутності супроводжується провинною за те, що він нібито міг зробити, але не зробив. Можливість виговоритися й скинути афект дають розмови з колегами про клієнтів.

Стадія 4. Насичення й прийняття самостійності.

Ця стадія починається, коли з'являється усвідомлення студентом себе соціальним працівником. Ефективність роботи залежить від досвіду й кількості клієнтів, проходження особистого додаткового навчання, читання й обговорення професійної літератури.

Стадія 5. Ідентичність і незалежність.

Ця стадія триває кілька років і може тривати все професійне життя. На цій стадії збільшується кількість клієнтів. Р. Хоган відзначає впевненість і ясність мотивації соціального працівника на цій стадії.

Стадія 6. Спокій і колегіальність.

Почуття, що характеризують цю стадію, – спокій, стабільність і колегіальність зі старшими, рівними й молодшими колегами. Тепер соціальний працівник – повністю автономний професіонал.

На цій стадії з'являється великий інтерес до дослідження психології, творчий підхід і більша схильність до експериментів у роботі із клієнтами.

Фахівець інтегрується із професійним співтовариством, вважає, що джерелами коштовних ідей можуть бути не тільки більш досвідчені колеги, але й менш статусні колеги [3, с.14].

Важлива перевага особистої терапії полягає в тім, що соціальний працівник входить у роль клієнта і здобуває відповідний досвід. Особиста терапія представляє унікальну можливість побачити процес консультивання очима клієнта. Тільки в такий спосіб соціальний працівник може довідатися, що таке занепокоєння, зв'язане із самоаналізом і вчасно помітити і запобігти виникненню неконтрольованих ситуацій.

Список використаних джерел

1. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. — К. : Академвидав, 2005. — с. 300. ISBN 966-8226-26-7.
2. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : Навчальний посібник. / В. П. Кутішенко. — [2-ге вид.]. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 128 с.
3. Хамитова И.Ю. Развитие профессиональной идентичности консультанта журнал практической психологии и психоанализа / И. Ю.Хамитова – 2000. - №1. – С. 10-16.

Бакун Яна Володимирівна,
здобувачка вищої освіти,
Національний університет водного господарства і природокористування,
м. Рівне, Україна
науковий керівник, **Сарнавська Оксана В'ячеславівна**
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет водного господарства і природокористування,
м. Рівне, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС

Відкриттям останніх десятиліть у сфері психології, нейробіології, а також медицини, педагогіці та менеджменті, стали дослідження філософії успішності людини американськими професорами Джоном Маєром та Пітером Саловеєм, які вперше сформулювали поняття «емоційний інтелект». Популяризатором ідеї впровадження результатів досліджень науковців став Даніель Гоулмен, книги якого про ЕІ стали бестселерами, а дослідження цього феномену має міждисциплінарний науковий характер та успішно впроваджується у важливих сферах людського життя. Емоційний інтелект в широкому розумінні - це визнання за собою і іншими як позитивних, так і негативних почуттів, вміння відділяти особисті відчуття від фактів, відчувати настрій, темперамент, інтонації і наміри в спілкуванні з іншими людьми. Важлива частина емоційного інтелекту - вміння розпізнавати і чесно описувати власні емоції, здатність не піддаватися паніці і відкинути «негатив» (гнів, ревнощі, роздратування, заздрість, злість). Люди, які здатні артикулювати свої почуття, усвідомлювати їх джерело і спокійно обговорювати подальші дії, не переходячи на особистості, зустрічаються не дуже часто. І час, проведений з

ними, для більшості виявляється дуже корисним спілкуванням. Актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту досить чітко описана вченими Є. Носенко та Н. Ковригою в різних аспектах життя. Вони зазначають, що саме у соціальному контексті недостатня розробленість цієї проблеми загрожує тому, що людська цивілізація може розпочати саморуйнування, якщо емоції надалі протиставлятимуться розуму, вважатимуться неконтрольованими й нерегульованими [4].

Дослідники припускають, що існує чотири рівні емоційного інтелекту, включаючи емоційне сприйняття, здатність міркувати за допомогою емоцій, здатність розуміти емоції та здатність керувати ними. [3]

Емоційне сприйняття: Перший крок у розумінні емоцій - це їх точне сприйняття. У багатьох випадках включається розуміння невербальних сигналів, таких як мова тіла та вираз обличчя.

Міркування за допомогою емоцій: наступний крок передбачає використання емоцій для стимулювання мислення та пізнавальної активності. Емоції допомагають визначити пріоритетність того, на що ми звертаємо увагу в першу чергу та на що реагуємо.

Розуміння емоцій: емоції, які ми сприймаємо, можуть мати найрізноманітніші значення. Якщо хтось виражає гнівні емоції, спостерігач повинен інтерпретувати причину гніву людини і те, що це може означати. Наприклад, якщо ваш бос чомусь злий, це може означати, що він незадоволений вашою роботою, або ж, що він отримав штраф за перевищення швидкості дорогою на роботу того ранку.

Управління емоціями: здатність ефективно керувати емоціями важлива частина емоційного інтелекту і найвищого рівня. Регулювання емоцій та відповідна реакція, а також відповідь на емоції інших - це важливі аспекти управління емоціями.

Чотири гілки цієї моделі розташовані за складністю. Наприклад, найнижчі рівні включають сприйняття та вираження емоцій, тоді як вищі рівні вимагають більш свідомої участі та регулювання емоцій.

У 2019 році було опубліковане дослідження від Shaanxi Normal University, яке вивчало роль соціальної підтримки та афективного досвіду (тобто позитивного та негативного афекту) у взаємозв'язку між емоційним інтелектом та задоволеністю життям [2]. Учасниками були 748 дорослих китайців віком від 16 до 60 років, які заповнювали шкалу емоційного інтелекту (WLIES; Wong & Law, 2002), шкалу сприйнятої соціальної підтримки, шкалу позитивного та негативного впливу та шкалу задоволеності життям. Аналіз та моделювання дослідження продемонстрував, що соціальна підтримка, позитивний і негативний афект безпосередньо мають вплив емоційного інтелекту на задоволеність життям. Ці висновки сприяють глибшому розумінню зв'язків між цими поняттями і припускають, що високий емоційний інтелект може сприяти благополуччю з точки зору соціальної підтримки та афективності. Також було підтверджено, що люди з високим

емоційним інтелектом можуть сприймати, використовувати та регулювати свої емоції на більш високому рівні, ніж люди з низьким емоційним інтелектом, і, таким чином, відчувати позитивні емоції з більшою частотою та більшою мірою та мати позитивне афективне життя.

Одним з важливих кроків визнання ролі емоційного інтелекту є його включення до медичного обслуговування. Зокрема ті моменти, коли пацієнти опиняються перед обличчям необхідності оперативного втручання, мають аналізи, які свідчать про потребу у лікуванні чи сповнені болісного занепокоєння - і створюють чудову потребу можливості зайнятися емоційним аспектом. У деяких лікарнях вже розглянули позитивний досвід доопераційного інструктажу пацієнтів, який допомагає їм стримати свої страхи і впоратися з дискомфортом; наприклад, пацієнтів навчають методам релаксації, відповідають на їхні запитання задовго до операції і точно пояснюють їм за кілька днів до неї, що вони швидше за все будуть відчувати під час відновлення свідомості та організму. І в результаті використання практик ЕІ пацієнти оговтуються від хірургічного втручання в середньому на два-три дні швидше. Навчання прийомам релаксації, медетативним практикам може допомогти пацієнтам впоратися з деякою часткою стресу, що викликається їх симптомами, так само як і з емоціями, які грають роль спускового механізму для цих симптомів або загострюють їх [1].

Ще одним цікавим напрямком застосування здобутків у сфері дослідження емоційного інтелекту може стати освіта. «Одна з причин, чому люди так погано володіють умінням жити, полягає в тому, що ми, як суспільство, не подбали про забезпечення навчання кожної дитини необхідним навичкам справлятися з гнівом або конструктивно вирішувати конфлікти, так само як і самі не навчили їх проявляти співчуття, контролювати емоції і не познайомили з основними принципами емоційної компетентності», - писав Даніель Гоулман у висновку до головної праці з емоційного інтелекту «Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ». Справді, далеко не всі підлітки, а тим паче дорослі знають і розуміють, що таке емоційний інтелект. На радість з'являється все більше інформації про ЕІ та його вплив на життя людини, що допомагає сучасному суспільству досягнути повну міру його користі та наслідків, які дають можливість почати активно запроваджувати вивчення та дослідження ЕІ у дітей. Чи не варто нам почати навчати цим найважливішим для всього подальшого життя навичкам? І якщо не зараз, то коли?

Список використаних джерел

1. Daniel Goleman. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ, 1995.
2. Kong, F., Gong, X., Sajjad, S. et al. How Is Emotional Intelligence Linked to Life Satisfaction? The Mediating Role of Social Support, Positive Affect and Negative Affect. *J Happiness Stud* 20, 2733–2745 (2019). URL: <https://doi.org/10.1007/s10902-018-00069-4>
3. Salovey P, Mayer J. Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990;9(3):185-211.
4. Савченко Ю.Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. С. 12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309255.pdf>

Бойко Анастасія Олександрівна
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
науковий керівник, **Чепурна Ганна Леонідівна**,
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Діти з неблагополучних сімей є найбільш вразливою до негативних зовнішніх впливів категорією населення. Життєва ситуація дітей з неблагополучних сімей характеризується негативним особистісним досвідом, напругою та очікуванням повторення травматичних ситуацій, фрустрацією потреб. Жорстоке ставлення, фізичні і психічні травми раннього дитинства, зловживання алкоголем та наркотичними речовинами з боку дорослих виступають константними стресовими чинниками, що призводять до апатії, психічних розладів, девіантної поведінки та соціальної дезадаптації дітей. Відтак питання розвитку стресостійкості у дітей з неблагополучних сімей є актуальною для сучасної психологічної науки і практики.

Дослідники наголошують, що сама ситуація неблагополуччя стає постійно діючим стресом для дитини. Питома вага у розвитку стресостійкості у ситуації неблагополуччя, на думку дослідників, належить індивідуально-типологічним властивостям особистості, здатності адекватно оцінювати стресову ситуацію, поведінкової гнучкості та готовності до вирішення життєвих завдань.

Дослідженню розвитку стресостійкості у дітей з неблагополучних сімей присвячені наукові праці (Г. Бевз, Т. Титаренко, С. Березіна, Ю. Бохонкова, А.Махнач, Н.Сироти та інші).

Дослідники визначають наступну типологізацію неблагополучних сімей:

- соціально-демографічні (неповні, багатодітні, батьки розлучаються);
- матеріально-побутові (малозабезпечені, безробітні);
- медико-соціальні (батьки-інваліди, алкоголіки, наркомани, психічно хворі);
- психологічні й соціально-педагогічні (тривожний клімат у сім'ї, емоційно-конфліктні взаємини, педагогічна некомпетентність батьків);
- соціально-правові (криміногенний спосіб життя батьків, раніше суджені).

Т. Титаренко акцентує увагу, що несприятлива атмосфера в дитинстві, низка обставин в неблагополучній родині, що спричинила гострі чи тривалі переживання спричиняє схильність до стресів у юнацькому віці [3].

Науковці також наголошують на "деприваційній ситуації розвитку" дітей з неблагополучних сімей, а саме на відсутності, де відсутня можливість

задоволення важливих психічних потреб дитини[2]. В результаті постійного відчуття деприваційного синдрому відбувається зниження вітальності, рівня психосоціальної збалансованості дитини і відповідно щнижується рівень стресостійкості.

Ця ситуація погіршується тим, що діти починають знижувати таку важливу для розвитку їх особистості комунікативну активність, емоційний світ такої дитини є фрагментарним, спостерігається астено-невротичний синдром та прояви депресивних розладів. Т. Бессонова пояснює статус соціальної безпритульності факторами впливу неблагополучної сім'ї на дитину та реагуванням дитини на неблагополучність як на фактор стресу [1]. Водночас дослідники одностайні в тому, що результат впливу однієї і тієї ж самої "деприваційної ситуації" залежить від індивідуально-типологічних особливостей особистості.

Таким чином життєва ситуація дітей з неблагополучних сімей є стресогенною та впливає на процес соціалізації та соціальної адаптації дітей, позначається на подальшому Постає необхідність у впровадженні в роботу закладів соціальної роботи комплексної системи соціально-психологічних заходів, спрямованих на розвиток стресостійкості дітей з неблагополучних сімей.

Список використаних джерел

1. Бессонова Т. П. Особенности развития ребенка в неблагополучной семье. Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 1. С.39-42
2. Роль і функції соціально-психологічної служби в роботі з сім'єю / І. В. Козубовська, В. Ю. Керещан, Г. В. Товканець. Ужгород, 1998. 73 с.
3. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед шкільної молоді : Науково-методичний посібник. К. : Міленіум, 2006. 204 с. С.75

Вихованець Зоріна Сергіївна,
кандидат філософських наук, доцент,
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна

ЛІНГВІСТИЧНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА КОЛЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Буття сучасного соціуму характеризується унікальним процесом формування нових вимог до наукових інновацій соціально-економічних наук, їх широкого впровадження в структуру економіко-господарських відносин, матеріального та духовного виробництва. Відповідно змінюється характер історичної динаміки теоретико-методологічних концепцій пізнання економічного буття, в яких простежується тенденція формування своєрідного інтелектуального стилю лінгвістичних способів його прояву, до структури якого обов'язково включаються світоглядні ціннісні компоненти.

Теоретико-методологічні засади дослідження національно-культурного простору економічної діяльності спрямовані на пошук глибинних джерел соціокультурної динаміки і пов'язані з концептуалізацією складності та многозначності самої культури. У межах зазначеного середовища визрівають не хаотичні діяльнісні конфігурації, а фундаментальні складові простору соціально-економічних наук і включений до нього людський ресурс: «Багаторівневий підхід до питань інтеграції народів, що асоціює, так би мовити, контратунктивне бачення людства, потребує переходу від реліктової стратегії єднання на унісонній основі до усвідомлення плюралізму його варіантів. Це значить, що треба враховувати не тільки сузір'я можливостей етнічного єднання, а й ситуації неможливостей. Адже коли етнічні колізії зачіпають архетипічний рівень ментальності певних народів, то в кожному разі їх треба не зводити, а розводити. І, навпаки, при політичних чи соціальних колізіях з солідним досвідом співіснування можна сподіватися на подолання будь-яких суперечностей на шляху їх інтеграції» [2, с. 192], - звертає увагу на складність зазначеного процесу С.Б. Кримський.

Економічна діяльність акумулює в собі основні форми власної життєдіяльності, саме вона стає сукупним носієм результатів функціонування соціально-економічної системи, стає способом відтворення господарського життя. По-суті, вся система суспільствознавчих наук ставить завдання створити таку теорію, у якій визначальні структури економічного буття витлумачувалися б як форми діяльності, спілкування та самореалізації людей. Вирішення такої глибинної сфери відбувається завдяки сучасним модифікаціям як економіко-господарського, так і соціокультурного середовища, у межах якого з'ясовується неспроможність стратегії технократизму соціально-економічного розвитку та пріоритету утилітарно-прагматичної цінності прогресу компенсувати зростаючі втрати в дискурсі смислу і цілей новітніх трансформацій, їх людинознавчого та аксіологічного виміру. Актуальною в даному контексті постає розробка нових теоретико-методологічних засад для з'ясування внутрішнього економіко-господарського змісту давніх письмових літературних джерел, починаючи з урахування герменевтичних і лінгвістичних особливостей та закінчуючи аналізом впливу зовнішніх політичних і силових факторів. Тільки такий ґрунтовний підхід допоможе дослідникам визначити ту чи іншу господарську культуру національною, порівняти її досягнення із надбаннями світової економічної культури та залучити отриманий досвід до цивілізаційних процесів у цілому.

Завершення класичної наукової епохи виводить об'єктами пізнання такі категорії як праця, мова, вартість тощо, тим самим створюються умови появи сучасної соціально-економічної теорії та лінгвістики. Як бачимо, у класичному періоді формування науки головним предметом пізнання був простір, який пробують дослідити та упорядкувати за принципами пошуку відмінностей та тотожності його внутрішніх складових. Сьогодні предметом дослідження стає час, тобто способом дослідження складних предметів стає історія їх існування та формування. Фактично, такі категорії як мова, праця, життя не

підпорядковуюються виключно логічним законам, вони мають своє внутрішнє буття, формуючи різні конфігурації свого існування, які включають в себе суттєвий обсяг суб'єктивних впливів реальних проявів життя. У класичному підході слова і речі співвідносяться один з одним у мисленому просторі не за допомогою слів, а за посередництво тотожності та відмінності. Головною метою класичного мислення стає побудова всезагальної науки про порядок. Зароджується тенденція до математизації знання, з'являються такі самостійні наукові дисципліни, як «аналіз багатства», «загальна граматики» тощо. Тут вже увага звертається не природні знаки, а починає формуватися система штучних знаків, більш простих у використанні. Така ситуація, у свою чергу, дозволяє використання категорій вірогідності, табличні методи тощо, тобто мова втрачає свою безпосередню схожість зі світом речей, але забезпечує аналіз мислення. Відповідно, у класичний період формування наукових знань структурна побудова мови починає забезпечувати систематичність досліджування кількісних, якісних та інших величин.

У сучасній епістемі слова і речі опосередковуються «мовою», «життям», «працею», які виходять за межі простору уявлень, тобто слово – це знак в системі знаків. У сучасному світі мовлення поступово замикається сам на собі, створюючи своє самостійне буття. Відповідно, у пізнавальному просторі економічної діяльності слово-символ, слово-образ, слово-знак визначають взаємозв'язок елементів, що більш-менш співвідносяться з мовою. Сьогодні, людина у звичайному житті стикається не тільки з теоретичними або психологічними проблемами, скільки з проблемами постійного вирішення конкретних завдань свого матеріально-практичного існування. Така орієнтація людини в сучасному інформаційному суспільстві досягається завдяки механізму акумуляції знання глибинних структур соціального буття певними людськими спільнотами у формі мовного потенціалу, який створюється мовою різних національних культур та визнається іншими людьми. Своєрідна методологія культури творення смислового простору співіснування думок включає в себе як рівень суспільних діалогових моделей соціального буття людей, що системно побудовані за правилами незалежними від свідомості окремої людини, але завжди впливають на характер і ефективність результату його діяльності, так і той рівень людського пізнання, який спрямований на особистісний пошук відповідей стосовно складнощів матеріального облаштування свого життя. Вирішення дилеми зазначених рівнів стає можливим завдяки тексту, який фіксує реальність їх існування, означає явища такої суспільної реальності й розкриває світоглядні підходи самого суб'єкта як творця тексту.

Суспільна необхідність економічної діяльності людини постає сьогодні як світова даність та аспект її родового існування, причому залучитися до якої вона може тільки через освоєння форм національної та світової культури, тобто завдяки мові, смислової життєво-побутової символіки тощо. Проблеми свого життєзабезпечення людина ніколи не змогли б вирішувати поодиночки, як це має місце серед тварин, де діє виключно біологічна необхідність. Саме суспільна необхідність у міжособистісній комунікації, потреба і турбота про

інших людей, як про себе, є специфічною ознакою людського роду в якому одночасно діє й біологічна необхідність, тобто мова людини і самі індивіди є з необхідністю включеними у соціально-економічний контекст. Суспільна необхідність у практико-виробничій діяльності не є вродженою рисою людини, а складається внаслідок функціонування мовно-інформаційних потоків, пов'язаних із такою властивістю людської психіки як свідомість. Така здатність існує завдяки мові – специфічній знаково-символічній системі, що з'являється із потреб регуляції міжлюдських стосунків. Як бачимо, мова набуває ознак живого організму, якій нерозривно пов'язаний з життям того народу, волю якого він здійснює, саме від цього залежить глибинна відміна однієї мови від інших: «мови є явищем людським: віна зобов'язана своїм виникненням і розвитком свободі людини; мова є нашою історією, нашим спадком» [2, р. 50].

Отже, незважаючи на те, що сучасна філософська думка неоднозначно визначає процес пізнання, вона в цілому визнає твердження про те, що пізнання є специфічним різновидом людської діяльності, у тому числі й економічна, внаслідок якої виникає знання, тобто достовірна інформація про світ, у якому живуть люди. Лінгвістичний спосіб пізнання уособлює таку діяльність людини, яка ставить за мету оволодіти невідомим у світі завдяки процесу засвоєння нової інформації та знань, а тому воно завжди має творчий характер і не може зводитися тільки до наукового пізнання та включає в себе різні форми істини.

Список використаних джерел

1. Кримський С.Б. Запити філософських смислів / С.Б. Кримський. К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. 240 с.
2. Grimm T., L'Origine du language, Paris, 1859, 178 p.

Герасимова Ельвіра Миколаївна,
доктор філософських наук, професор,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Теоретико-методологічний вимір інформаційних процесів сприяє формуванню такої технології, яка спирається на вміння та можливості людини конструювати уявні моделі світу, у тому числі і соціально-економічні моделі поступу суспільства. Пріоритетне значення в інформаційному процесі з такої точки зору посідають питання кодування і декодування неререферентних понять, тобто таких понять, які не мають аналогів в оточуючій предметності. Інформатизація в цьому смислі веде до трансформації попередніх

«доінформаційних» форм людської чуттєвості і емоційності, адже кібернетично-віртуальна реальність дає можливість людини дивитися на себе одночасно з різних сторін. Так, вона може бачити себе не тільки моделюючи власне минуле, але і створити модель свого стану у майбутньому. Саме така технічна можливість суттєво впливає на стани людської психіки і, зокрема, свідомості.

Завдяки майже миттєвій обробці інформації на електронно-обчислювальних машинах появляється так званий «підсвідомий час». Він означає мислено-уявний інтервал, який не дає жодного шансу людині зареєструвати його відчуттями і певним чином актуалізувати або нейтралізувати. Дана ситуація визначається Е. Тоффлером у такий формі: «Якщо кількість робочих годин за одне життя людини дорівнюватиме вісімдесят тис. - по дві тис. годин в рік за сорок років роботи - це може бути стиснуто до 4,8 хвилини комп'ютерного часу» [2, с. 410], - як бачимо тут змінюється часово-просторове сприйняття буття людини. Вона отримує віртуальну можливість переробити екзистенціальну обмеженість реальності, нібито вийти за кордони часу та смерті, стати немовби всезнаючим, будь-де сущим суб'єктом і завдяки такому «комп'ютерно-магічному» способу спробувати досягнути «вічної» безпеки свого життя, як пише з цього приводу М. Хайм: «Кіберпростір - це ментальна карта інформаційних ландшафтів у пам'яті комп'ютера в сполученні з програмним забезпеченням; це спосіб антропологізувати інформацію, додати їй топологічну визначеність, щоб людина могла звичним образом оперувати даними як речами, але на гіперфункціональному рівні, який можна порівняти з магією» [3, с. 123].

Певною мірою, можна провести аналогію між ІТ і технологіями віртуальної реальності, що передбачає створення за допомогою комп'ютера моделей та напрямків діяльності соціально-економічних інститутів, якими довільно маніпулюють. Система віртуальної реальності в умовах цифрової епохи, породжує такий образ майбутнього, де такі технології нібито цілком змінять свідомість та будуть перенаправляти людські цінності, а з ними й пріоритетність суспільного виробництва. Тому думка про те, що розробка систем віртуальної реальності буде мати революційні виробничі та соціально-економічні наслідки, які звільнять людину від потреби постійного самостійного думання, стає сьогодні однією з найактуальніших і дискусійних тем. Інформаційно-комунікативні технології породжують віру у забезпечення «нової самодостатності» виробництва, що дає можливість «добре жити» і конкурувати серед панування сконструйованих світів, обмежених тільки особистою уявою людини.

Як бачимо, усі процеси діяльності сучасного людського суспільства відбуваються та супроводжуються інформацією, яка є центральною ланкою в системі обміну даними між суб'єктами. Інформація, в свою чергу, має відображати реальні явища та процеси дійсності. При цьому інформація повинна бути зрозумілою, корисною, своєчасною та мати ціннісні орієнтири. Більшість суб'єктів «птопає» від маси інформації, до того ж акумуляція, систематизація та аналіз інформації коштує досить дорого. Інформаційні

технології допомагають виокремлювати інформацію від трансакції, яка безпосередньо її породжує. Як наслідок цього, відбувається перерозподіл кордонів галузі, коли нові суб'єкти отримують доступ до даних, що генеруються будь-якою структурою в заданій сфері, тому спрямованість та управління інформаційними потоками в поєднанні з вдосконаленням ІТ, змінюють розуміння конкурентного ландшафту, на якому діють багато структур бізнесу та підприємництва.

Цифрове операційне середовище соціально-економічної сфери, для якого характерними є швидкі темпи розвитку, вимагають від всіх спеціалістів спостерігати за розвитком ери Інтернет та відповісти на запитання: як ми будемо конкурувати в непередбачувані хаотичні часи? К поточним варіантам осмислення цього питання можна віднести гіперконкуренцію, руйнівну дію технологій, стратегію, результатом якої є революційні зміни, конкуренцію на межі та «серфінг» на межі хаосу. Складається враження, що потрібно шукати нові засоби стабілізації соціально-економічної сфери в очікуванні розвитку подій та конкурування в умовах непередбачуваності - таким своєрідним стабілізатором стає Інтернет та електронна комерція [4]. Виходячи з цього, здійснюється спроба відійти від стандартного підходу до проблеми управління та користування інформацією на рівні соціально-економічного інституту, що передбачає отримання, зберігання, аналіз та використання даних в довгостроковій перспективі світових господарських трансформацій. У зв'язку з цим окремим питанням дослідження є створення конструкції кон'юнктивного поєднання різних, але пов'язаних між собою, складових інформації та інформаційних потоків (колаж), які оцінюються та збираються в поточному часі, а потім набувають форми бріколажу, як сталої синхронізованої будови елементів, які будуть використовуватися в різноманітних ситуаціях майбутнього. Як бачимо, швидкість зміни інформаційних технологій спричиняє прискорення обігу інформаційних потоків та зростання конкуренції на ринку, тому соціально-економічні інститути в яких ключовою компетенцією виступає керований інформаційний потік, як правило, стають лідерами в своїй економічній сфері та на світовому ринку постіндустріальної епохи.

Отже, оскільки питання ціннісної характеристики інформаційних процесів в системі соціально-економічних відносин та їх вплив, який здійснюється на свідомість людей в ситуації домінування інформаційних технологій у постіндустріальному суспільстві потребують додаткових досліджень, ми в даній статті не можемо наполягати на певних категоричних висновках. Зрозуміло, ми приєднуємося до загальної точки зору, що інформаційно-комунікативні технології відкривають простір для нових форм людського самовираження і самореалізації. В основі інформаційної технології перебуває ідея, суть якої зводиться до того, що за допомогою комп'ютерів можна створити такі моделі контрольованих світів буття людей, якими власники та елітні користувачі такого «програмного забезпечення» здатні маніпулювати за своїм вибором. Тому зрозуміло, чому в академічних колах та серед громадськості України проблеми інформаційних технологій викликають

гострі дебати. Адже вони торкаються проблем розуміння образу майбутнього українського суспільства, в якому інформаційні технології можуть істотно звужити або навіть замінити творчо-продуктивні аспекти свідомості. Якщо це так, то проблема духовної та ціннісно-творчої самореалізації особи в соціально-економічній сфері потребує більш інтенсивних наукових досліджень, які будуть допомагати нейтралізувати технократичну дегуманізацію сучасної людини. Даний теоретико-методологічний підхід є достатньо продуктивним при дослідженні феномену інтегральної системи соціально-економічного знання, що дозволяє упорядковувати складну структуру світового господарства в цілісний систематизований механізм в плані його ціннісного дискурсу.

Ствердження інформаційної економіки, комп'ютеризація освіти, проведення соціальної інформатизації, інтелектуалізація суспільства, використання Інтернету створюють передумови не лише інноваційної моделі соціально-економічного розвитку країни з її сучасними ціннісними орієнтаціями і потребами, а й водночас ставить питання розв'язання зазначених проблем в контексті урахування особливого історичного досвіду, культури, специфічних принципів і засобів життєзабезпечення, що були здобуті кожним суспільством або цивілізацією на протязі багатовікового існування.

Список використаних джерел

1. Український соціум / Власик О. С., Крисаченко В. С., Спепико М. Т. та ін. / За ред. В. С. Крисаченка. – К. : Знання України, 2005. – 620 с.
2. Тоффлер Элвін. Третья волна. – М.: ООО “Фирма “Издательство АСТ”, 1999. – 482 с.
3. Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн. : Интерпрессервис; Книжный Дом. 2001. – 1040 с.
4. Фаэй Лайм, Рэнделл Роберт. Курс МВА по стратегическому менеджменту / Пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2002. – 608 с.

Гнатюк Едуард Миколайович,
асистент кафедри філософії,
Національний університету водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна

СИМВОЛ, ГРА І СВЯТО У ФІЛОСОФСЬКІЙ ГЕРМЕНЕВТИЦІ Г.-Г. ГАДАМЕРА

У творчості Г.-Г. Гадамера феноменами, які концентрують герменевтичний досвід, зокрема щодо твору мистецтва, є символ, гра та свято.

На думку Г.-Г. Гадамера, символи поєднують художні тексти як «осколки буття» у текстуальну цілісність, а їх функція полягає у репрезентації смислу у мистецькому творі й реалізації авторської ідеї, недоступної для безпосереднього споглядання. Важливо, що у герменевтичному проєкті Г.-Г.

Гадамера символ не лише вказує на певне значення, а й репрезентує його, позаяк утримує це значення у собі, втілюючи його і роблячи його можливим.

Конститууючим модусом мистецтва та його культурною основою у вченні Г.-Г. Гадамера є гра, пов'язана з творенням, структурою, презентацією художнього твору. Методологічна цінність «гри» розкривається в ситуації «злиття горизонтів», що відбувається як взаємодія частини і цілого, входження у герменевтичне коло.

Гра є онтологічною основою свята – феномену, що прокладає місток між буденною і сакральною сферами буття і є особливим періодом їх безпосереднього інтенсивного контакту, чого не спостерігаємо у повсякденній реальності.

Дескрипція вказаних феноменів, яка підпорядкована феноменологічному стилю дослідження «речі самої по собі», уможливорює розкриття герменевтичної сутності буття мистецтва та його співбуття із людським буттям, зрозумілим у парадигмі «життєвий світ».

Сучасний дослідник герменевтики А. Богачов з цього приводу зазначає: «Буття твору трактовано як символ і свято, як нерозривна цілісність чуттєвого і значеннєвого, як одночасність у сенсі єдності часу твору й часу його рецепції» [1, с. 281]. Намагаючись досягнути онтологічної експлікації мистецтва, Г.-Г. Гадамер не заперечує його матеріалізованих форм, однак відмовляється визнати їх істинним буттям. Саме досвід істини дозволяє артикулювати у герменевтичній площині Г.-Г. Гадамера поняття свята, яке постає вищою формою гри, що допомагає витіснити реальність на якийсь інший рівень, де «будь-яка цільова співвіднесеність <...> не те, щоби зникає, але своєрідним чином мовби витає у повітрі» [2, с. 147]. Г.-Г. Гадамер підкреслює піднесеність свята, його здатність розірвати плетиво повсякденності і вирвати з нього тих, хто прагне стати учасником святкового дійства.

Підкреслюючи позараціональний характер свята, мислитель вважає його одним із тих феноменів, що репрезентують актуальний стан культури і мають свій власний час. У святі реалізована темпоральність буття, а «темпоральна структура свята вищою мірою загадкова» [2, с. 169]. На думку Г.-Г. Гадамера, свято доцільно розглядати крізь призму культурної пам'яті, що дозволить зберегти буття культури як цілісний континуум. Важливо, що на відміну від звичайної гри кожне свято центроване ідеєю і гра може трансформуватися у свято тільки тоді, коли починає асоціюватися з нею.

Прикметною рисою свята Г.-Г. Гадамер вважає повернення: «Чіткий ритм повторюваності, виокремлення з часового плину, подібне до космічної пульсуючої совісті, приносить звістку про першість часу, про те, що не все у ньому злите в нерозпізнаваному плинні і що в час свята відбувається повернення величної миті» [2, с. 159]. Власне у цьому святковому коловороті, вічному поверненні до «величної миті» людина знаходить виправдання тому, що вона мимоволі підпорядкувала себе тим правилам, які продиктувало свято як вимогу істини буття.

Таким чином, герменевтичний проект Г.-Г. Гадамера реалізується через естетизацію філософської думки. Модальностями естетичного у

герменевтичному досвіді мислителя постають символ, гра і свято. Естетична домінанта творчості філософа виявляє причетність до «антропологічного повороту», у контексті якого він у праці «Актуальність прекрасного» дошукується антропологічних основ нашого сприйняття мистецтва. У зв'язку з цим він експлікує роль символічного у культурній самосвідомості західної людини, розгортає ігрову концепцію мистецтва, що, трансформуючись у святкове дійство, постає своєрідним переживанням часу, яке знімає будь-які суперечності як неістотні у плинні вічного і прекрасного.

Список використаних джерел

1. Богачов А. Досвід і сенс. Київ : Дух і літера, 2011. – 336 с.
2. Гадамер Х.-Г. Истина и метод : Основы философской герменевтики. Москва: Прогресс, 1988. – 704 с.

Горна Вікторія Анатоліївна,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна
науковий керівник, **Філіпович Вікторія Миколаївна,**
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Проблема порушення комунікативної взаємодії у дітей усе більше хвилює психологів, дефектологів, корекційних педагогів не лише в Україні, а й у світі загалом. Особливу гостроту цій проблемі надає той факт, що здатність до комунікації та спілкування є базисом для розвитку всього людського, що є в людині.

Фахівці відзначають негативні тенденції популяції у сфері здоров'я підростаючого покоління, стійке зростання кількості дітей із вадами комунікативного розвитку (О. Баєнська, К. Лебединська, М. Ліблінг, О. Нікольська, Г. Хворова та ін.). Опубліковані дані свідчать, що 55% дітей, які вступають до перших класів масових шкіл, залишається незавершеним період засвоєння мови [2]. У 60% сучасних дошкільнят виявляються проблеми в оволодінні рідною мовою та в правильності мовних висловлювань, а 52% дітей дошкільного віку складають групу ризику у зв'язку з високою ймовірністю виникнення у них в майбутньому недоліків читання та письма [2].

Відомо, що подібні психологічні особливості спостерігаються у дітей дошкільного віку, що належать до різних категорій порушеного розвитку. Зокрема, недоліки у розвитку комунікативної взаємодії характерні для більшості традиційно виділених видів психічного дизонтогенезу.

Дослідження показують, що у дошкільників з порушеннями мовлення особливості невербального спілкування виявляються не лише на рівні власного використання невербальних засобів спілкування під час міжособистісної взаємодії, а й на рівні сприйняття та розуміння переданої їм інформації невербальними засобами іншими людьми [5, с. 48]. Такі діти використовують і розуміють більш «прости» засоби невербального спілкування (рухи, жести, міміку, погляди), характерні для дітей молодшого віку в порівнянні з ними. У репертуарі дошкільників з порушеннями мовлення переважає міміка та зорова взаємодія (погляди), тоді як їх однолітки з нормою мовленнєвого розвитку в процесі спілкування використовують переважно жести, меншою мірою міміку та погляди [2, с. 165].

Порушення комунікативної взаємодії у дітей різноманітні за характером. Вони можуть залежати від локалізації постраждалої функції, ступеня прояву, виразності можливих вторинних відхилень та інших причин. Різні види комунікативних порушень мають специфічну симптоматику та динаміку вікових проявів. У вітчизняних та зарубіжних класифікаціях з різних позицій представлена систематизація різних варіантів порушень комунікативної взаємодії. Так, М.Є. Хватцев розділив усі причини порушень на зовнішні та внутрішні, виділяючи органічні, функціональні, психоневрологічні та соціально-психологічні причини. Л.О. Бадалян запропонував медичну класифікацію на основі головного порушення, яке визначає мовленнєвий розлад у дітей.

Відсутність комунікативних здібностей ускладнює взаємодію дітей з вадами мовлення з іншими людьми, порушує процес формування у них уявлень про навколишній світ, порушує мовленнєву діяльність, що загалом призводить до зміщення термінів формування предметних та інших форм свідомості, до деформованого розвитку особистості з патологією мовлення [8, с. 16].

Для формування повноцінної особистості дитини, гармонійного розвитку розумових і фізичних якостей, успішного навчання в школі, немале значення має своєчасне оволодіння різними засобами комунікації.

Р. С. Немов виділяє три групи комунікативних знань і вмінь, які забезпечують розвиток особистих комунікативних навичок [5, с. 165]:

- знання та навички словесного спілкування;
- соціально-психологічні комунікативні знання та вміння;
- діяльнісно - практичні комунікативні навички.

Дослідження дітей з вираженими порушеннями мовлення виявило наявність труднощів у побудові процесів комунікативної взаємодії, переживань дітей, пов'язаних з нереалізованою потребою у вільному мовленнєвому спілкуванні. Діти з вадами мовлення не розвивають комунікативні навички спонтанно.

В останні десятиліття представники науки та практики відзначають загальну тенденцію до зниження мовних можливостей та мовних здібностей у дітей різного віку. В даний час діти з вадами мови складають саму чисельну категорію дітей із порушеннями комунікативної взаємодії. Своєчасне виявлення у дітей дошкільного віку мовленнєвих та мовних труднощів є

важливим та актуальним завданням практичної психології. Первинне виявлення на ранніх вікових етапах відхилень від нормального мовного розвитку може суттєво вплинути на ефективність подальшої поглибленої диференціальної діагностики.

Фахівці, що працюють з дітками, які мають порушення комунікативної взаємодії, повинні формувати у дітей вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування, що дозволяють реалізувати свій задум у взаємодії суб'єктів спілкування в різних комунікативних ситуаціях.

Корекційно-розвивальна робота повинна бути спрямована на розвиток: сенсорних та рухових функцій; вербальної комунікації; невербального спілкування; емоційно-вольової сфери; що допоможе при формуванні рис гармонійної і незакомплексованої особистості.

Список використаних джерел

1. Ілініч С. Ю., Ляшкова Н. О. Професійна компетентність фахівців соціальної сфери як соціодидактична проблема. ЗБІРНИК ВИП. 26. 2016. С. 85-97.
2. Николаєва В. І. Організаційне забезпечення системи соціальної роботи в Україні: сучасні реалії. Механізми державного управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2019. С. 131-137.
3. Півняк Г. Г. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, суспільства. Монографія у 2-х томах. Том II. за ред. Г. Г. Півняка. МОНУ, Нац. гірн. ун-т. Д. НГУ, 2015. 408 с.
4. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації : колективна монографія. Харків. Видавничий центр Харківський ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2000. 207 с.
5. Полторац Л. Роль методів арт-терапії у професійній діяльності соціальних працівників. Л. Полторац. *Витоки педагогічної майстерності.* Серія. Педагогічні науки. 2013. Вип. 11. С. 261-265.
6. Практична психологія: теорія, методи, технології. Матер, наук. сем. 9-10 червня 1997 р. К. 1997. 250 с.
7. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь. Мінпраці України, Держ.установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». Київ. 2008. 200 с.
8. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота: чи виправдане стирання меж? Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні: Матеріали круглого столу (24 травня 2018 року, Київ). за ред. О. В. Чуйко. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 84-89.

Дворник Марина Сергіївна,
кандидат психологічних наук,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
м. Київ, Україна

АДРЕСАТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ СОЦІУМУ

Оскільки кризові, напружені ситуації, такі як наразі розгортання пандемії COVID-19 та продовжувані воєнні дії на Сході України, можуть поглиблювати почуття відчуженості, ізольованості, тривожності населення з приводу майбутнього та нестачі поінформованості щодо власного фізичного та

психологічного стану, саме бажання ці неприємні почуття змінити мотивує громадян знаходити підтримку насамперед в інтернет-просторі та електронних джерелах, що видається простішим та швидшим способом, ніж у реальному житті.

Ідеться про використання особою електронного пристрою (персонального комп'ютера, смартфона, планшета тощо) та відповідних сервісів (вікі-сайти, блоги, чат-кімнати, форуми, месенджери тощо). Як і очна, електронна підтримка психологічного добробуту особистості має на меті активізацію роботи спільнот, до яких включена людина, аби створити потенційне середовище конструктивних змін. Утім, ясна річ, не усі можуть таку підтримку одержати й ефективно застосувати.

Використання мобільних пристроїв та соціальних медіа можуть бути пов'язані з різними аспектами добробуту особистості. У дослідженні J. M. Twenge [1] показано, що ті, хто не користується гаджетами взагалі, демонструють в цілому нижчі рівні добробуту, ніж ті, хто помірно використовує цифрові медіа. Так спростовується популярна думка про те, що електронні пристрої негативно впливають на психіку, адже у більшості досліджень поруч із використанням цифрових медіа не враховують інші фактори впливу на психологічний добробут (наприклад, генетику, травму тощо).

Особливо актуальним пошук онлайн-допомоги є для молоді. У роботі С. Wilkins, O. Kelly-Dean & A. Kail [2] наведено статистику: 94% дітей 8–11 років, 99% підлітків 12–15 років та 99% молоді 16–25 років проводять одну або кілька годин на день в Інтернеті та у своїх смартфонах. Молоді люди шукають психологічної підтримки там, де шукають все інше, – онлайн. Цифрові служби психічного здоров'я надають молодим людям анонімність, конфіденційність та зручність. Для декого, наприклад, тих, хто має незначні складнощі зі своєю тривожністю або іншими аспектами психологічного добробуту, підтримка тільки через цифрові послуги може виявитися достатньою, усім, що потрібно. Для інших, хто потребує більш комплексної допомоги, електронні сервіси можуть надати потужне доповнення до фахової підтримки.

Навіть серед дорослих, які мали симптоми ПТСР та не могли дістатися стаціонарної допомоги через логістичні, соціальні та ставленнєві бар'єри, виявлялися активні користувачі застосунків (Mission Reconnect, PTSD Coach, LifeArmor, PE Coach, Positive Activity Jackpot, Eventful, Tactical Breather, Virtual Hope Vox, Daily Yoga, Simply Yoga), які наприкінці користування зменшували їхні посттравматичні переживання [3].

Як показало дослідження на 103 арабо-, фарсі- й тамільськомовних чоловіках-біженцях із симптомами ПТСР, залучення їх до онлайн-програми з подолання стигми Tell Your Story, призвело до менших виявів самостигматизації, порівняно з контрольної групою, та підвищило прояви поведінки пошуку допомоги [4].

Залучення до онлайн-підтримки також можна пояснювати незадоволеністю учасників бойових дій якістю пропонованої офлайн допомоги та бюрократичними бар'єрами. Зокрема, у дослідженні, проведеному на американських жінках-ветеранах, було показано, що вони віддають перевагу таким сервісам, які можуть

системно охопити усі післявоєнні негаразди, де можна отримати підтримку «рівний-рівному» та мати справу з проактивними фахівцями [5].

Люди, які мають психіатричні діагнози, також звертаються по підтримку онлайн. У роботі В. Etingen та ін. [6] продемонстровано, що частіше зверталися до онлайн-порталу пацієнти, що пережили військову сексуальну травму, мають тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад, депресію. Зменшення шансів до користування пропонованим онлайн-сервісом було пов'язано з наявністю діагнозів біполярного розладу, зловживання речовин, психотичних та розладів адаптації.

У дослідженні на 40 особах з різними психічними проблемами (депресія $n = 30$, біполярний розлад $n = 5$, генералізований тривожний розлад $n = 5$; середній вік 21 рік ($SD = 3,2$), 60% жінки), було виявлено, що більшість з них (81%) шукають допомоги та / або інформації про їх симптоми в Інтернеті. В той час, як розрив між виникненням симптомів та пошуком очної допомоги склав 91,9 тижнів ($SD = 133,7$). Більшість учасників (85%) також заявили, що будуть відкриті для спілкування з фахівцем з психічного здоров'я онлайн [7].

Дослідження із використанням застосунків для підтримки ментального здоров'я показують, що такі електронні сервіси значно підвищують шанси отримання допомоги тими, хто її потребує. Так, після використання застосунку Afloat 50% з британських 127 учасників сказали, що з більшою ймовірністю звернуться за допомогою з питань свого психічного здоров'я, а інші 50% вже мають намір це зробити [8]. Подібна ситуація і з застосунком The Smooth Sailing, його використання допомогло знизити симптоми тривожності та підвищити мотивацію до пошуку відповідної допомоги у австралійських старшокласників [9].

Пошук допомоги онлайн може попередити і ризик суїциду через усунення прогалів у знаннях та зменшення стигматизації. Відповідні сервіси містять інформаційний пакет медичних даних про суїцидальність, інформацію про регіональні служби підтримки, тест на депресію, заохочення поділитися особистою історією. Розробка з електронними інтервенціями щодо подолання стигматизації суїцидальності у дослідженні М. Dreier та ін. [10] ґрунтується на триалогічному обміні досвідом: між особами, які постраждали від самогубства, родичами постраждалих та клінічними експертами.

Згідно з нашими нещодавніми дослідженнями на вибірці українців, найбільш успішним дистанційний формат організації соціально-психологічної підтримки (спільноти у соцмережах, месенджерах, онлайн-терапія тощо) виявляється для аудиторії жінок молодшого віку (19-24 років) із середньою / середньо спеціальною освітою, що задоволені своїм фінансовим забезпеченням та проживають наодинці.

Та, втім, електронна психологічна підтримка може бути адресованою усім тим, хто володіє мінімальною технологічною компетентністю для її одержання та проявляє достатню онлайн-активність, тобто публікує контент, створює електронні спільноти, обмінюється повідомленнями. Це сприяє залученості та відчуттю освоєності інтернет-простору, в тому числі для одержання соціально-психологічної підтримки. Одними з важливих аспектів, які вивчаються соцмережами, є також така активність користувачів, як витрачений час й тип

участі в обговореннях. Така онлайн-поведінка, як відповіді на запитання користувачів, початок нової теми дискусії, регулярне відвідування електронних платформ групи, обмін досвідом у коментарях, збільшує суб'єктивно сприйняту кількість отриманої учасником соціальної підтримки у цій спільноті.

Тож найбільш прицільними адресатами електронної психологічної підтримки є ті, хто демонструє часте і тривале використання електронних засобів підтримки типу гугл-пошуку спільноти у соцмережах, вибрані сайтів / форумів, спільнот у месенджерах (Viber, Telegram), спеціальних комп'ютерних програмах (в т.ч., ігор), психологічних додатків у смартфоні, групової й індивідуальної онлайн-терапії (Skype, Zoom, Google Meet), чатботів тощо. Вмотивованість одержувати якісну інформацію та слова підтримки, яких користувачі дійсно потребують, розвиває нові навички, розширює їхні уявлення про власні можливості та стимулює напрацювання конструктивних копінг-стратегій у такі кризові часи, як зараз.

Список використаних джерел

1. Twenge, J. M. (2019). More Time on Technology, Less Happiness? Associations Between Digital-Media Use and Psychological Well-Being. *Current Directions in Psychological Science*. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0963721419838244>.
2. Wilkins, C., Kelly-Dean, O., & Kail, A. (2019). *Charities, Young People and Digital Mental Health Services*. Retrieved from <https://bit.ly/30hKJU6>
3. Wickersham, A., Petrides, P. M., Williamson, V., & Leightley, D. (2019). Efficacy of mobile application interventions for the treatment of post-traumatic stress disorder: A systematic review. *Digital health*. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2055207619842986>.
4. Nickerson, A., Byrow, Y., Pajak, R., McMahon, T., Bryant, R. A., Christensen, H., & Liddell, B. J. (2019). 'Tell Your Story': a randomized controlled trial of an online intervention to reduce mental health stigma and increase help-seeking in refugee men with posttraumatic stress. *Psychological medicine*. Retrieved from <https://bit.ly/3ccSJby>.
5. Evans, E. A., Tennenbaum, D. L., Washington, D. L., & Hamilton, A. B. (2019). Why Women Veterans Do Not Use VA-Provided Health and Social Services: Implications for Health Care Design and Delivery. *Journal of Humanistic Psychology*. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022167819847328>.
6. Etingen, B., Hogan, T. P., Martinez, R. N., Shimada, S., Stroupe, K., Nazi, K., ... & Smith, B. (2019). How do patients with mental health diagnoses use online patient portals? An observational analysis from the Veterans Health Administration. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 46(5), 596-608.
7. Van Meter, A. R., Birnbaum, M. L., Rizvi, A., & Kane, J. M. (2019). Online help-seeking prior to diagnosis: Can web-based resources reduce the duration of untreated mood disorders in young people? *Journal of affective disorders*, 252, 130-134.
8. Chadha, K. (2019). Can a mobile app improve mental health service use in 16–25-year olds? An analysis of Afloat. *British Journal of General Practice*. Retrieved from https://bjgp.org/content/69/suppl_1/bjgp19X703145.short.
9. O'Dea, B., King, C., Subotic-Kerry, M., Anderson, M., Achilles, M. R., Parker, B., ... & Christensen, H. (2019). Evaluating a Web-Based Mental Health Service for Secondary School Students in Australia: Protocol for a Cluster Randomized Controlled Trial. *JMIR research protocols*. Retrieved from <https://www.researchprotocols.org/2019/5/e12892>.
10. Dreier, M., Ludwig, J., Härter, M., von dem Knesebeck, O., Baumgardt, J., Bock, T., ... & Liebherz, S. (2019). Development and evaluation of e-mental health interventions to reduce stigmatization of suicidality—a study protocol. *BMC psychiatry*, 19(1), 1-12.

Демчук Аліна В'ячеславівна,
здобувач вищої освіти,
Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна,
науковий керівник, **Кочубей Алла Володимирівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ У ФОРМУВАННІ МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ БІЗНЕСУ

На сучасному етапі історичного розвитку, одним із ключових завдань держави під час напруженості та невизначеності зовнішнього середовища під впливом пандемії та економічних криз, є вдосконалення системи освіти в галузі економіки, психології та управління.

Саме тому важливо формувати та розвивати у майбутніх підприємців професійні психологічні компетентності, що є важливим індикатором якості особистості.

За дослідженнями С.У. Гончаренка важливим є питання психологічної культури керівника і культури праці, до яких належить: рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння певною галуззю знань [1].

Визначаючи сутність психологічної культури керівника у праці «Керівники людства» за авторством К. Цюлковського, творчо мислячі люди є «двигунами прогресу», що ведуть цивілізацію до щастя, радості та пізнання [2].

На наше переконання, саме така діяльність завжди була, є та буде притаманною справжнім інтелектуалам, науковцям професіоналам своєї праці.

У розвинених країнах, які сягнули далеко вперед за рівнем економічного розвитку, давно зрозуміли, що найважливішим фактором у ринковій боротьбі є - людський фактор. Це означає, що ефективне психологічне управління персоналом на підприємстві є потужною та досить ефективною зброєю і спроможна приносити позитивний фінансовий результат.

Слідуючи психологічному змісту кола питань, що вирішують кожен день лідери бізнесу та управлінці, в якості ключового фактора та параметра «успішності-неуспішності» можна визначити як соціальну обдарованість, що є передумовою до високої успішності у певній професії «людина-людина».

Лідерам бізнесу як сучасним, так і майбутнім притаманні такі особливості характеру, як наполегливість, непохитність у прийнятті рішень, самовладання, висока стресостійкість, ініціативність, конструктивізм, організованість, прагматичність та афіліація.

Також дуже важливими в діяльності лідерів бізнесу є такі специфічні якості, як інтуїція, емпатія, наявність навиків бізнес-психології, віра в успіх інших людей, здатність впливати на інших, щоб досягти необхідних планових результатів, вимогливість та критичність [3].

Серед зарубіжних теорій, в центрі яких проблеми взаємозв'язку між успішністю і психологічними якостями особистості, які сприяють успіху, найбільш відома теорія самоактуалізації А. Маслоу.

Особистостям, що самоактуалізуються, притаманно: здатність бачити складну і заплутану реальність більш точно і правильно, ніж інші; проблемно-центрованість (здатність направляти свою енергію на вирішення виробничих, організаційних завдань, а не на задоволення запитів заземленого «Я») [3].

Як показує власний досвід, важливим чинником успішності в бізнесі є мотивація досягнення. Мотивація досягнення - це психогенна потреба, яка є ключовим провідником в досягненні успіху. Нижче ми конкретизуємо ці чинники у вигляді таблиці, для кращого візуального сприйняття (таблиця 1).

Таблиця 1.

Мотиваційні чинники досягнення успіху [4]

Успіх	Мотивація досягнення
	Контроль, який сприймається
	Автономія, можливість вибору
	Віра у свій успіх
	Позитивний зворотній зв'язок
	Потреба бути компетентним

Відома на весь світ автор таких літературних бестселлерів як: «Їсти, молитися, кохати», «Місто дівчат» та «Природа всіх речей», Елізабет Гілберт зазначала: «Якщо колись-якось велика невдача чи великий успіх розірвуть ваш зв'язок з вашим корінням, тоді ваш обов'язок - знову знайти шлях до свого коріння.

Єдиний спосіб відновити цей зв'язок - це засукати рукави і почати робити свою справу старанно та віддано, з повагою та шаную. Ваше коріння - це те, на що ви спрямовуєте свою енергію з такою ж вражаючою відданістю, що кінцеві результати вже не мають великого значення [4].

На підсумковому етапі нашого дослідження, ми пропонуємо ознайомитись із порівняльною характеристикою психологічних аспектів успішних та неуспішних особистостей (таблиця 2).

Таблиця 2.

Психологічні аспекти успішних та неуспішних особистостей [4]

Психологічні аспекти успішних людей	Психологічні аспекти неуспішних людей
Щодня читають	Дивляться телевізор щодня
Хвалять	Критикують
Використовують зміни	Бояться змін
Прощають інших	Ображаються
Розмовляють про ідеї	Обговорюють інших людей
Постійно навчаються	Вважають що і так все прекрасно знають про все
Беруть відповідальність за свої помилки	Звинувачують оточуючих у своїх помилках та невдачах
Ставлять цілі та займаються плануванням	Не займаються плануванням та постановкою цілей

Отже, для того щоб досягти успіху, людина повинна бути вольовою, систематично працювати над самовдосконаленням, саморозвитком; практично використовувати знання з психології, здобутки успішних психологічних практик у сфері науки, що може стати підґрунтям для формування особистості лідерів і керівників бізнесу.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. 376 с.
2. Циолковский К. Руководители человечества : научно-популярное издание. 1923 р. // URL: <https://www.tsiolkovsky.org/ru/kosmicheskaya-filosofiya/rukovoditeli-chelovechestva/> (дата звернення 05.11.21)
3. III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути», 11-12 серпня 2021 р. – Дніпро, Україна, 2021. – 408-410 с.
4. Матеріали круглого столу «Нові моделі економіки сталого розвитку: проблеми та перспективи», 23 травня 2018 року, м. Львів, с.29,30.

Добродум Ольга Вікторівна,
доктор філософських наук, професор,
Національного університету біоресурсів та природокористування,
м. Київ, Україна,

Мартинюк Едуард Іванович,
кандидат філософських наук, доцент,
Одеський національний політехнічний університет,
м. Одеса, Україна

Нікітченко Олена Едуардівна
кандидат філософських наук, доцент,
Одеський національний політехнічний університет,
м. Одеса, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ БОГОСЛУЖІНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ПАНДЕМІЄЮ КОВІД-19

Принципово важливою трансформацією, значно прискореною у зв'язку з пандемією Ковід-19, є перенесення багатьох видів діяльності у віддалену форму завдяки дигіталізації та онлайнізації, автоматизації й інформатизації, комп'ютеризації та інтернетизації сучасних соціальних процесів, включаючи освіту і науку, культуру та мистецтво, медицину і спорт, економіку та політику тощо. Те, на що Україні та світу знадобилося б 40-50 років, сталося за один пандемічний рік, політика у сфері інформатизації здійснюється з метою впровадження перспективних high-tech у всі сфери життєдіяльності світової спільноти. Практично всі держави декларують побудову електронного уряду (e-government) та Силіконової долини, тому визначальне значення має державна політика міжнародного співробітництва та участь у розвитку глобального інформаційного суспільства. Ця співпраця може здійснюватися

шляхом узгодження стратегій розвитку інформаційного суспільства, реалізації універсального підходу до спільних дій, зменшення цифрової та інформаційної нерівності.

Особливий інтерес у цьому контексті викликає інтенсифікація релігійної діяльності онлайн - на наш погляд, цей процес може продемонструвати та проілюструвати зв'язок емоційного та штучного інтелекту. Основна етична проблема полягає в тому, що поки що рідкісні випадки, пов'язані з безпосередньою участю штучного інтелекту в релігійній діяльності (серед таких прикладів задіяності технологій: робот-проповідник і робот-екскурсовод, робот-диякон і робот-помічник, виконуючий обов'язки обслуговуючого персоналу в церкві тощо).

Актуальною проблемою є емоційне сприйняття традиційних ритуальних дій, перенесених в Інтернет. На сучасному етапі церковного дискурсу здійснюється осмислення у богослужбовому та релігієзнавчому середовищі актуальних проблем: онлайн-тайнств і онлайн-євхаристії, онлайн-літургії та телеприсяги тощо. [Див.: 2] У наведеній книзі послідовно проводиться і відстоюється позиція щодо того, що всьому розсудливому людству доцільно звикати до технологічного status quo, незалежно від поточної пандемічної ситуації.

Існує проблема технічного порядку, яка полягає в тому, що в нас Інтернет досі не є доступний для усіх вірян та парафіян, хоча серед останніх зустрічаються і ретрогради, які категорично виступають проти використання ТБ та будь-якої техніки. У принципі кажучи, немає жодних богослужбових заборон щодо віртуалізації церковної діяльності та відповідно віддаленого служіння. Це перша тенденція сприйняття сучасних інформаційних технологій та high-tech у релігійному житті.

Друга тенденція може бути описана в тому контексті, що віддалене церковне служіння сприймається як вимушена міра і підробка, підміна та мімікрія, які ніколи не замінять справжнього служіння та церковного спілкування. Цю позицію може проілюструвати думка Патріарха Московського і всієї Русі Кирила, який 26 жовтня 2021 року буквально зазначив, що віртуальна церква – це сурогат [1].

Третю, найбільш негативістську тенденцію щодо віддаленого богослужіння можуть підтримати численні консерватори та технофоби, противники будь-яких технологічних змін і фундаменталісти, що побоюються штрих-кодів ідентифікаційних податкових номерів та печаток, чіпізації тощо. Враховуючи та підкреслюючи екзистенційну важливість появи персонального комп'ютера та Всесвітньої мережі Інтернет перед загрозою ядерної війни, можна відзначити, що однією з характеристик сучасної епохи є технологічні інновації, для позначення інформаційної цивілізації в даний час з'явилася достатня кількість синонімічних понять: новітні комп'ютерні технології, цифрові інформаційні, психотехнології та ін.

В даний час можна впевнено припустити і констатувати прискорення цього процесу у зв'язку з пандемією Ковід-19 останні три роки, у зв'язку з чим актуалізувалася тенденція, що практично всі види церковного служіння можна

здійснювати у сучасному кіберпросторі. Окрім того, необхідно врахувати факт того, що українська держава послідовно підтримує трансляцію по телебаченню церковних богослужінь різних конфесій, які здійснюють свою діяльність в українській державі.

У зазначених процесів, відповідно, є амбівалентно налаштовані спостерігачі. Прихильники ставляться позитивно до віртуалізації релігії та вважають, що віддалене і дистанційне, віртуальне та онлайнне богослужіння несе незліченні блага і вельми мало відрізняється за своїм ефектом від реального. Але є ті, хто бачить буквально прірву між онлайнним та офлайнним відображенням церковних процесів, вважаючи цей захід тимчасовим і вимушеним - у представників цього напрямку можуть викликатися негативні й алармічні емоції, різноманітні страхи та панічні фобії, як і спектр апокаліптичних настроїв.

Слід зазначити необхідність психологічної підготовки майбутніх священиків для віддаленого навчання – на наш погляд, психологи повинні здійснювати компенсацію нестачі живого спілкування, цей недолік помітний, перш за все, у старшого покоління, яке звикло працювати в офлайнні. З'являється більше церковних та богослужбових аспектів того, що можна та необхідно мультимедіатизувати та візуалізувати з метою компенсації емоційної та інтелектуальної підтримки один одного.

На сучасному етапі соціального розвитку ми можемо констатувати актуалізацію інформаційних викликів цивілізаційного розвитку, адже кіберпростір має релігійний сегмент, що розвивається, в ньому знаходять свою нішу практично всі існуючі в офлайнні релігії і конфесії, рухи і деномінації, і часто їхнє співіснування не безпроблемне і не безхмарне. Сучасна глобальна спільнота демонструє різноманітні констеляції культурних ідентичностей: релігійних фундаменталістських та правоконсервативних рухів, месіанських уявлень, релігійно-політичної картини світу громадян та церковно-державної апологетики. Маркером культурної та релігійної глобалізації є міжконфесійний туризм та міжрелігійні паломництва, пробудження неоархаїки та орієнталізація світової спільноти. Глобалізація культури виступає певною зоною ризиків і також поява масових еклектичних форм релігії.

Україна відома не лише своєю інженерною школою, а й науковцями у сфері фізико-математичних наук, тому багато проектів із роботизації та автоматизації промисловості у світі розвивають якраз українські програмісти. Вони займаються не просто написанням програмного коду, а розробкою комплексних математичних моделей, оптимізацією та адаптацією складних алгоритмів. Сказане справедливо і щодо педагогіки. Так, у церковному відношенні доцільно було б говорити про церковну медіапедагогіку та медіацерковність, богослужбову медіаосвіту і церковні медіапродукти, церковну SMART-освіту в цілому. Використання у церковному навчанні мультимедіа технологій дозволяє задіяти найбільшу кількість каналів сприйняття: зоровий, слуховий, сенсорні канали, що дозволяє формувати віртуальне богослужбове навчальне середовище. Це має посилити інтерес учнів до дисципліни, що вивчається, і, як наслідок, підвищити якість знань.

У майбутньому впевнено очікується зростання попиту на освітні мультимедіа технології, і з часом дедалі більше освітніх закладів почнуть свій повний перехід на мультимедіа технології. Тому однією з важливих граней професіоналізму сучасного церковного служителя стає інформаційна компетентність: рівень володіння навичками використання ІКТ, спеціальним програмним забезпеченням, навичками роботи в електронному середовищі навчання, а також використання у процесі професійної діяльності сучасного обладнання, у тому числі й мультимедіа технології при вирішенні віровчальних та проповідницьких, дидактичних та освітніх, педагогічних та виховних завдань.

Список використаних джерел

1. Патриарх Кирилл назвал «виртуальную церковь» суррогатом <http://www.interfax-religion.ru/?act=news&div=77997>
2. Феномен онлайн-причастя. Рефлексії. Полеміка. Перспективи. - К., 2021. – 168 с.

Євтушенко Олександр Валентинович,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
науковий керівник, **Філіпович Вікторія Миколаївна**,
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Розробка проблеми самоефективності є актуальною та своєчасною, оскільки сьогодні, як ніколи, суспільству потрібні високоефективні люди, здатні правильно оцінити результати своєї діяльності (у тому числі професійної), і власні можливості. Суб'єктивне ставлення до виконуваної діяльності реалізується у зверненості людини до внутрішніх ресурсів, потенціалу розвитку, можливостей вибору засобів дій та побудови певної стратегії діяльності, поведінки, життя в цілому. А це, зрештою, визначається самоефективністю особистості.

Поняття «самоефективність» було запропоновано А. Бандурою у рамках соціально-когнітивної теорії. На нього все частіше звертають увагу і представники інших, небіхевіоральних напрямів, що, перш за все, свідчить про перспективність розвитку дослідження цього феномену, його значущості для теорії та практики. Поняття «самоефективність» було запроваджено А. Бандурою в 1977г. У роботі «Самоефективність: «До теорії об'єднання поведінкової зміни». Цей феномен визначається як «уявлення про свої здібності щодо організації та здійснення програм дій, необхідних для

управління запланованою ситуацією» [1, с.42]. При цьому самоефективність не передбачає набуття готових навичок, умінь чи стратегій. Вона скоріше може бути розглянута як основа для придбання когнітивних, поведінкових, регулятивних засобів, що сприяють створенню та виконанню необхідних програм дій для керування життєвими обставинами, що постійно змінюються.

Вітчизняний дослідник самоефективності, чиї роботи з'явилися зовсім нещодавно, І. Галецька, так визначає самоефективність: «СЕ – оптимістичне переконання у власній здатності оптимально подолати будь-яку ситуацію, допомогти собі у разі дій різноманітних сильних стресорів» [2, с. 434].

Основні положення та принципи концепції самоефективності спираються на твердження А. Бандури про те, що «ефективне функціонування особистості не просто питання знання «що робити» та мотивації до здійснення цієї справи. Швидше ефективність – це генеративна здатність, у якій когнітивні, соціальні, емоційні та поведінкові навички мають бути структуровані у ефективний «оркестр», що служить чисельним цілям. Існує значна відмінність між володінням навичками та здатністю інтегрувати їх у прийнятні програми дій та здійснювати їх у складних обставинах». [1, с. 43]. Очевидна суттєва різниця між об'єктивними навичками та суб'єктивним уявленням про них у рамках самоефективності.

Самоефективність є відносно самостійним елементом у ряді інших селф-феноменів. Бандура вважає, що самоефективність, на відміну загальної Я-концепції (Я-образу), краще здатна передбачати поведінку людини у конкретній ситуації, оскільки складна, комплексна структура Я-образу не призначена для прогнозу варіативної поведінки та дії в різноманітних життєвих ситуаціях. Автор також проводить диференціацію між самоефективністю та самоповагою в тому плані, що, маючи однаковий вигляд – судження – вони відрізняються об'єктом: самоефективність – судження особистості про свої здібності, самоповага – судження особистості про свою цінність.

Автор проводить також досить чіткі межі і між самоефективністю та такими психологічними феноменами, як локус контролю та очікування. Переконання індивіда в тому, що деякі події є результатом його поведінки, можуть бути деморалізуючими, так і підтримують активність. Якщо при усвідомленні свого впливу на події в особистості немає необхідних навичок та умінь, то найімовірніше у неї буде відсутнє і відчуття ефективності, а діяльність буде марною. Бандура вказує на те, що для найповнішого прогнозу поведінки й емоційних станів індивіда необхідно враховувати як відчуття самоефективності, так і очікування результатів у існуючій соціальній системі. Позитивні очікування, безумовно, є спонукальним моментом реалізації запланованої поведінки, а відчуття ефективності – психологічною умовою її.

Спроби співвіднести поведінку і самоефективність робилися автором концепції копінг-поведінки Лазарусом [3, с.62]. Термін «співволодіння» розумівся Р.С. Лазарусом як спроби особистості управляти конкретними особистісно значущими вимогами та умовами діяльності. У цьому випадку неминуче відбувається оцінка своїх можливостей та здібностей по

відношенню до вимог середовища та поставлених особистістю цілей. Самоефективність, з одного боку, є джерелом власної поведінки в плані її ініціації, з іншого - забезпечує її реалізацію в плані необхідної діяльності і у змістовному відношенні.

Сприйнята самоефективність на початковому етапі діяльності впливає на вибір поведінкової стратегії та її реалізацію разом із іншими психологічними особливостями особистості. Експериментальні дослідження очікувань ефективності показали, що вони різняться за величиною, ступенем спільності, по охопленню всіх сфер діяльності та силі, а також виявили взаємовплив самоефективності та успішності дії [2, с.441].

У руслі соціально-когнітивної теорії було проведено чимало досліджень, присвячених аналізу впливу самоефективності на різні психологічні властивості, процеси, стани. Так було показано [3, с.64], що одним із основних когнітивних джерел мотивації є здатність до когнітивної репрезентації майбутніх результатів. Вочевидь, що мотивація особистості формується з суб'єктивних поглядів на реальність. Такі когніції включають як образи майбутніх подій і результатів діяльності, так й образи власних здібностей, зусиль, попереднього досвіду ефективності.

Аналіз подібного роду широкомасштабних досліджень призводить до висновку, що самоефективність не може розглядатися як окремий елемент психологічної дії, або як окремий елемент самосуб'єктних відносин, або копінг-стратегії. Очевидно, і те, що самоефективність не може розглядатися поза самосвідомістю, оскільки вона заснована на когніціях індивіда щодо себе.

Список використаних джерел:

1. Голубкова Л.О. Поняття самоефективності та історія його дослідження. Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – Т. IX. – Част. 7. – К., 2007. – С. 41 – 46.
2. Галецька І. І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації. Вісник Львівського університету. Сер. «Філософські науки». – 2003. – Вип. 5. – С. 433-442.
3. Ціннісна детермінація становлення обдарованої особистості: монографія / За ред. О. Л. Музики. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 220 с.

Ємець Наталія Анатоліївна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ І ПОВЕДІНКОЮ

Збільшення розмірів, значне посилення соціальної неоднорідності спільностей людей, які здійснюють одну й ту ж суспільно-політичну діяльність, та значне ускладнення всіляких соціальних зв'язків і відносин всіх учасників суспільно-політичного життя, розширення їх міжособових і

міжгрупових відносин призводять до процесів масовізації в різноманітних сферах сучасного суспільства. Таким чином формується масова свідомість, як відображення міжгрупової свідомості. Але на відміну від групової свідомості, де відбувається тільки постійне накопичення поглядів та позицій, процес масової свідомості супроводжується інтенсивним обміном інформацією з метою формування громадської думки.

Остання є одним з визначальних суспільно-політичних важелів. Тому управління масовою свідомістю і поведінкою є важливим напрямком соціально-психологічних досліджень. В нашій роботі ми ставимо за мету розглянути новітні підходи, котрі супроводжують вплив на масову свідомість і поведінку.

В сучасних умовах влада знань та інформації стала вирішальною у керуванні суспільством, відтісняючи на другий план вплив грошей і державного примусу. Державний, адміністративний та інший силовий примус усе більше замінюється на інформаційний вплив і психологічний примус. Людина, її повсякденне життя усе більше залежать від масової комунікації, що створює для неї своєрідну «другу реальність», вплив якої не менш значимий, ніж вплив об'єктивної реальності. Особливо яскраво це виявляється у формуванні міркувань з питань, що не знаходять відображення в її безпосередньому досвіді, наприклад, про обстановку в інших містах, регіонах, країнах, про політичних лідерів, про культурні заходи тощо.

Погоджуємося, що процес управління масовою свідомістю і поведінкою зводиться до маніпулювання. Зазначимо, що серед дослідників немає одностайного тлумачення цього явища. Зокрема, в інженерній психології та психології праці, його розглядають, як управління певними предметами, яке потребує майстерності та вправності при виконанні [5, с. 55]. Фахівці у сфері масової комунікації вважають, що маніпулювання являє собою систему засобів психологічного впливу з метою зміни громадської думки і поведінки людей [3, с. 136]. Аналітики засобів масової інформації тлумачать його, як приховане управління людьми або речами зі спритністю та зневажливим підтекстом [8].

Але всі вони вказують, що при маніпулюванні масовою свідомістю основні психологічні ефекти базуються на управлінні увагою, наприклад, відволікання, переміщення, зосередження, великої маси людей на стихійних мітингах, у натовпі, в ситуації демонстрації політичних лозунгів, програм тощо [4, с. 497]. Прийоми, які застосовують при маніпуляції, теж пов'язані з увагою, тобто спрямовуються на відволікання від дійсних намірів, приховування справжніх дій, створення ілюзії правдивості, величності і зацікавленості у інтересах мас.

Найчастіше ми спостерігаємо це в політичній сфері, – політики та їх політтехнологи вдаються до маніпуляції як механізму психологічного впливу та психологічної установки, за допомогою якого прагнуть сформувати вигідні для себе політичні настрої. Небезпека таких маніпулювань криється у формуванні стереотипних уявлень, ілюзій сприйняття і, як результат, хибних суджень про дійсний стан речей та спотворення дійсності.

Треба визнати, що ключову роль у маніпулюванні масовою свідомістю відіграють засоби масової комунікації. Маніпулятивні можливості засобів

масової комунікації досить добре відомі дослідникам, політикам, фахівцям в галузі реклами та імідж-мейкінгу, замовникам рекламної продукції та ін.

Маніпулятивний характер засобів масової комунікації визначають, по-перше, причини, викликані упередженістю та суб'єктивізмом людей, які працюють у сфері масової комунікації, тобто ті перекручування, що викликаються їх індивідуально-психологічними, особистісними властивостями, політичними пристрастями і симпатіями. По-друге, в основі такої характеристики ЗМК є причини, викликані політичними, соціально-економічними й організаційними умовами, у яких здійснюють свою діяльність засоби масової комунікації. Основна з них – залежність засобів масової комунікації від конкретних соціальних суб'єктів. Вона може виявлятися у двох основних формах – економічній та адміністративній. Економічна форма залежності виявляється в тому, що ЗМК у ринкових умовах працюють на певних клієнтів, наприклад, рекламодавців та інших замовників – представників великого капіталу. Адміністративна форма залежності виявляється в тому, що засоби масової комунікації підкоряються своїм засновникам. По-третє, це причини, зумовлені самим процесом функціонування засобів масової інформації. Для того, щоб привернути увагу і завоювати масову аудиторію, ЗМІ при подачі матеріалів і підготовці повідомлень керуються визначеними правилами і принципами. При цьому взяті ними на озброєння принципи добору матеріалів несумісні з глибокими аналітичними повідомленнями і часто перешкоджають створенню інформаційної картини світу, яка є адекватною реальності [2].

Засоби масової комунікації мають широкі можливості впливати на громадську думку і масову поведінку. Саме вони виконують функцію «маклера» у маніпулюванні масовою свідомістю з боку політиків. Масова інформація є одним з головних джерел формування у сучасних суспільствах соціально-політичних установок населення [1].

Однак, дослідники вважають, що її маніпулятивний вплив обернено пропорційний різноманіттю, плюралізму всієї тієї суми соціальних знань, якою наділений кожний індивід. Цю суму становлять: уявлення, які людина засвоює в процесі соціалізації у сім'ї, школі, під час роботи і спілкування в різних контактних групах; знання отримані із власного досвіду. Окрім того, багато людей формують свої погляди під впливом не лише масової інформації, але й ідей, запозичених із культури – літератури, мистецтва тощо.

За умов жорсткої політичної конкуренції чим інтенсивніший потік маніпулятивної інформації, яка спрямовується на людину, тим більше вона чинить супротив їй і намагається зайняти позицію, однаково віддалену від сторін-суперників. Американські дослідники називають цей психологічний феномен «войовничий нейтралітет».

З психологічної точки зору маніпуляція масовою свідомістю і поведінкою являє собою певний психологічний вплив на громадську думку і масову поведінку, є різновидом процесу переконання чи навіювання, або сугестії, майстерність виконання якої призводить до прихованого збудження у великій кількості людей, формування у них прагнень, установок, бажань, цілей, які не збігаються з їх існуючими прагненнями і бажаннями [7, с. 42-43]. Але ми вже

вказували, що варто враховувати ту обставину, що людям властиво не тільки піддаватися навіюванню, але й виробляти психологічні механізми захисту від нього, які визначають як контрсугестію [3, с. 142].

Численні дослідження засвідчують, що ефект пропагандистських кампаній, вплив певного комплексу ідей, що інтенсивно поширюються засобами масової комунікації, залежить від їх відповідності потребам, настроям, установкам, що були сформовані раніше у психології масової аудиторії. В кінцевому рахунку, зміст свідомості людей формується не політичними лозунгами та ідеологічними теоріями, а дійсністю. Тобто людина не пасивно сприймає інформацію, яка на неї звалюється, а шукає в ній відповіді на свої життєві питання і проблеми. Але треба визнати, що ті, хто «управляють» свідомістю мас та організують діяльність засобів масової комунікації, навчилися вміло враховувати «природні бажання» людини. На нашу думку, саме це й лежить в основі новітніх підходів у маніпулюванні масовою свідомістю і поведінкою.

Небезпека маніпуляції може бути сприйнята людиною як на рівні відчуттів, так і на рівні розуму. Фахівці з психологічної та інформаційної чутливості називають два основні напрями запобігання впливу на масову свідомість: ретельне відстеження ситуації, включаючи емоційну оцінку, й свідомий аналіз для виявлення наперед відомих механізмів психологічного впливу чи маніпулювання [7, с. 221].

Діапазон наслідків маніпуляції для індивіда достатньо широкий – від втрат тимчасових аж до втрат здоров'я і життя. Вже сам факт, що людьми маніпулюють і використовують їх як засіб для реалізації певних корисливих цілей, можна вважати втратою. Більше того, коли їх обманюють, не дають можливості засумніватися, критично зорієнтуватися у ситуації, змушують повністю або частково змінювати власні інтереси, діяти всупереч особистим інтересам. Однак, особистість, або група людей, стає жертвою маніпуляції за умов, коли вона виступає як її співавтор, співучасник. Тобто, коли люди під впливом отриманих сигналів перебудовують свої погляди, позицію, думки і розпочинають діяти за новою програмою, маніпуляція відбулася. Якщо ж людині вдалося захистити себе від маніпулятивного впливу, засумніватися, зберегти власну програму дій, то жертвою вона не стала.

Отже, можна зробити наступні висновки:

- в сучасних умовах людина і її повсякденне життя усе більше залежать від масової комунікації,
- процес управління масовою свідомістю і поведінкою зводиться до маніпулювання,
- ключову роль у маніпулюванні масовою свідомістю відіграють засоби масової комунікації,
- в основі новітніх підходів у маніпулюванні масовою свідомістю і поведінкою лежить врахування «природних бажань» людини,
- відмінною особливістю новітніх підходів в управлінні масовою свідомістю і поведінкою є безпосереднє включення людини в процес маніпуляції, ефективним запобіжником якого є контрсугестія.

Список використаних джерел

1. Закіров М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин [Електронний ресурс]. // http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3047:suchasni-informatsijno-komunikatsijni-tehnologiji-yak-faktor-evolyutsiji-sotsialno-politichnikh-vidnosin&catid=81&Itemid=415
2. Михненко А., Месюк М. Владні інститути та громадянське суспільство: діалог чи маніпуляція суспільною свідомістю? [Електронний ресурс]. // <http://pravoznavec.com.ua/period/article/101962/%C0>
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія маніпулювання масовою свідомістю й поведінкою // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Вип. VII. – 2006. – С. 135-151
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 528 с.
5. Психологія мас: навчальний посібник / автор-упорядник Я.Є. Кальба. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 208 с.
6. Управління суспільним розвитком. Вступ до спеціальності: навч. Посіб./ [А.М. Михненко, В.Д. Бакуменко, С.О. Борисевич]. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 84 с.
7. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. – К.: ЗАТ “ВШОЛ”, 2011. – 248 с. [Електронний ресурс]. // https://mil.univ.kiev.ua/files/29_965691167.pdf
8. Федотова Л.Н. Контент-аналитические исследования средств массовой информации и пропаганды. – М., 1988

Zuzeviciute Vaiva,

Prof., dr. (HP), Mykolas Romeris University,
Vilnius, Lithuania

Nauduziene Gitana

PhD student in education, Mykolas Romeris University,
Vilnius, Lithuania

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE ERA OF COVID: LESSONS TO CONSIDER

Contemporary higher education is expected to assist students to achieve a set of competencies. Paradoxically expectations sometimes are contradictory. On the one hand, it is expected to provide students with opportunities to succeed individually, and on the other hand – also to help them to work in teams and to join the democracies as responsible citizens¹ (Zuzeviciute, Nauduzienė, 2020). These high, at times - contradicting - expectations pose immediate pressures on higher

¹ The Abstract is based on abridged materials published elsewhere: Zuzevičiūtė, Vaiva; Naudūžienė, Gitana. Emotional intelligence and on-line studies: students' perspective // ALTA'20: Advance learning technologies and applications : short learning programmes : annual international conference for education : conference proceedings, 2nd of December, 2020 = Pažangios mokymosi technologijos ir aplikacijos : trumpos mokymosi programos : tarptautinė konferencija skirta

education. The Covid-19 pandemic, which overwhelmed global economies and public systems, including education in 2020 added a new dimension to the pressure, because almost universally universities switched to on-line studies.

The profound crisis of Covid-19 has caused huge pressure on all of us, also on communities in higher education. Clearly, the unknown dynamics of the disease had the profound changes to a life style and professional activities, because of its sheer novelty, had an impact on everyone globally. Fake news, lack of news, lack of research and evidence-based information, politicised news, anxiety about the immediate future – all these factors influence psychological state of individuals.

Due to the pandemic, universities globally, including Lithuania, overarchingly introduced practices, which allowed performance even under the extreme conditions: a shift to on-line studies. The shift was implemented almost immediately. Due to this sudden shift to on-line study mode, both the students who had planned to study on-line, e.g., at universities or at least at the departments, which had offered this form of studies before Spring 2020, and the students, whose choice was on-site, campus-based studies, were all suddenly forced into on-line study mode. Surely, this shift had an impact on various aspects of experience in higher education, which is worth examining further. Studies focused on the link between studying on-line and emotional experiences. Many studies have found emotional intelligence to constitute a strong coping mechanism, when the Covid-19 stress was analysed (Sun et al., 2021). Drigas and Papouts (2020) both add that the components of emotional intelligence are critical while coping with stress, and advocate for incorporating attention to EI in educational settings. Moreno-Fernandez et al. (2020) note that additional attention to EI and its components was even effective for combating academic burnout and other negative effects (such as cynicism) of the quarantine (Moreno-Fernandez et al., 2020). Emotional intelligence help students cope with negative effects arising from the current pandemic situation (Chandra, 2020). D. Goleman (1995) seems to be one of the first to emphasise the role of emotional intelligence. However, these findings were based on numerous previous discussions and studies. Though the first discussions on intelligence focused on cognitive intelligence, however, discussions on social and other aspects of intelligence, such as ability to relate to other people started as early as in the beginning of 20th century.

Goleman (1995) enlisted more than 25 characteristics of emotional intelligence, including perseverance, optimism, ability to communicate and to initiate action. The differences on approaches on the main principles and composition of the construct of emotional intelligence explains the variety and differences of instruments for measuring emotional intelligence.

The traits of emotional intelligence, such and ability to control impulses, to sustain positive attitude, to sustain motivation have a positive impact on academic achievements (Magnano et al., 2016). A learner who is more effective at relating to other people will receive a more reliable feedback, and will be able to analyse it more adequately.

While exploring the link between emotional intelligence, academic achievements and the satisfaction with studies in Lithuania more than a year prior to Covid-19

pandemic found relations to be of a varied degree of strength. Relation between general satisfaction with studies and general emotional intelligence was moderate: Spearman $r = .253$, $p < 0,01$. Relation between general satisfaction with studies and Emotionality was weak: $r = .227$, $p < 0,01$. Relation between satisfaction with studies and additional aspects of emotional intelligence was moderate $r = .309$, $p < 0,01$. Hence a statistically significant relation between satisfaction with studies and emotional intelligence was not established (Nauduziene, 2020). However, enough verifiable research evidences to formulate an educationally valid claim that emotional intelligence (its comprising features, competencies) increases the likelihood for students' higher academic achievements, for better study results were found. The students were generally more satisfied with studies, students felt to be equipped for better success in careers, to withstand the stress and endure difficult life circumstances. Moreover, attention to educating emotional intelligence, therefore, may have a substantial impact on student's life as a student: decrease the risk for drop-out, and on a further professional and social life, these are of extreme importance in a context of ever-increasing expectations at university and beyond, especially in the context of Covid-19 pandemic. It stands to reason to surmise that the psychological readiness and the competencies were adequate for on-line studies. However, as researchers should not take anything at a face value, the lessons of the pandemic have to be further explored. Thus a pilot study was completed to explore the aspects of students' perspective on sudden shift to on-line studies. In this study students were asked to assess their participation in virtual learning platforms in Spring semester, 2020 and in Autumn semester 2020. Both quantitative and qualitative approaches were used; in a qualitative approach student were asked to formulate 3 explanatory statements explaining their perspective on on-line studies experiences. An on-line survey platform apklausa.lt was used to collect data in late Autumn, 2020 (the author of the instrument: assoc. prof. dr. Edita Butrime; the fuller picture of results and their interpretations were presented Butrime, Zuzeviciute, 2021). Though totally 72 students participated, however, the responses of 37 students are analyzed in this text. More information was provided elsewhere (Zuzeviciute, Nauduziene, 2020, courtesy: assoc.prof.dr. E. Butrime). These students had a totality of experiences as students at least in Autumn 2019 and then - in Spring and Autumn, 2020. Thus, these particular students could compare their on-site and on-line study experiences (other participants were still in high school in Spring 2020).

As it was noted already, students were invited to provide explanations to the grade they gave for their experiences in studies in Spring 2020, when the first wave of Covid-19 struck, the quarantine was announced, and higher education in Lithuania (and globally) was swiftly re-organized to a fully on-line mode. Later, in Autumn semester after a brief on-site mode in September (in some university-also early October), again a fully on-line mode was started. Therefore, in second part of November, 2020, students already had extensive experience on on-line studies. It is important to note that N is fluid, because it does not represent the number of students (37), but the number of total statements. Some of the students provided none, some of them provided more than three explanatory statements. Therefore, the analyses finally resulted in 85 explanatory statements: 54 while evaluating

experiences in studies in Spring semester and 31 while evaluating experiences in Autumn semester.

It is worth noting that the positive explanatory in Spring and in Autumn exceeded negative explanatory statements. 29 versus 21 (4 undetermined/other) (38.8%) and 22 versus 9 (29 %) respectively. Obviously, due to limitations of the study, generalizations should be avoided, however, certain positive perspective tendency towards on-line studies is still evident.

None of the students noted that the difficulties posed by on-line studies should have been overcome due to the circumstances of quarantine, or that this was a safer mode for studies, or a necessary choice. Interestingly, the only two statements, related to health were grouped into the group of 'negative' statements. The statements were provided by the same participant (out of 37): "Due to on-line studies my back and eyes ache" and "On-line studies lead to inactivity and that is detrimental to health". Also, surprisingly so, the reactions seemed quite positive: 'flexibility and comfort' (5 statements) were mentioned. Students also shared that on-line studies caused less stress, which, surprisingly, was related to testing in many cases. 10 statements were grouped into this group, when students described their experiences in Spring and 3 statements regarding experiences in Autumn. Interestingly, and we think, very importantly, 6 of the positive statements of less stress were on testing (in Spring: 'clear test – less stress'; 'tests for self-assessment reduce stress, very useful'; 'feedback on assignments - very useful'). In Autumn - 1 statement ('tests for assessment and for self-assessment- very useful', 'easy, I like tests, good for me').

These findings are generated by a small sample. Thus they merely add to the building body of knowledge about the impact of a sudden shift to on-line studies, however, the relative focus on studies, the process, tools, dynamics of reactions by our respondents seem to suggest, that this shift, at least from students' perspective, should not necessarily be related immediately to negative impact. Therefore, the conclusion that the situation is much more complex, and has more nuances than that is valid, therefore deserves to be further explored. The findings from this study comprise just the first lesson to consider.

REFERENCES

1. Butrimė, Edita; Zuzevičiūtė, Vaiva. Online studies in higher education during the Covid-19 pandemic: students' perspective // Proceedings of the international conferences on Mobile Learning 2021 and Educational Technologies 2021 3 - 5 March, 2021 / Edited by Inmaculada Arnedillo Sánchez, PietKommers, Tomayess Issa and Pedro Isaiás. [Lisbon] : IADIS Press, 2021. ISBN 9789898704283. p. 35- 42.
2. Chandra, Y. (2020). Online education during COVID-19: perception of academic stress and emotional intelligence coping strategies among college students. *Asian Education and Development Studies*. <https://doi.org/10.1108/AEDS-05-2020-0097>
3. Chang, D.-F., Chien, W.-C., & Chou, W.-C. (2016). *ICIC Express Letters ICIC International c 2016 ISSN* (Vol. 10, Issue 10).
4. Drigas, A., & Papoutsis, C. (2020). The Need for Emotional Intelligence Training Education in Critical and Stressful Situations: The Case of Covid-19. *International Journal of Recent Contributions from Engineering, Science & IT (IJES)*, 8(3), 20. <https://doi.org/10.3991/ijes.v8i3.17235>

5. Goleman, D. (1995). *Intelligence Emotional: Why it can matter more than IQ*. In *Goleman D. Bantam Books*. <https://www.amazon.com/Emotional-Intelligence-Matter-More-Than/dp/055338371X>
6. Magnano, P., Craparo, G., & Paolillo, A. (2016). ARTICLE INFO INTERNATIONAL JOURNAL OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH Resilience and emotional Intelligence. *INT.J.PSYCHOL.RES*, 9(1).
7. Moreno-Fernandez, J., Ochoa, J. J., Lopez-Aliaga, I., Alferez, M. J. M., Gomez-Guzman, M., Lopez-Ortega, S., & Diaz-Castro, J. (2020). Lockdown, Emotional Intelligence, Academic Engagement and Burnout in Pharmacy Students during the Quarantine. *Pharmacy*, 8(4), 194. <https://doi.org/10.3390/pharmacy8040194>
8. Naudužienė, G. (2020). EMOTIONAL INTELLIGENCE OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION, STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS AND SATISFACTION. *Pedagogika Szkoły Wyższej*, 101-112, 21–32.
9. Švietimui : konferencijos pranešimų medžiaga, 2020 m. gruodžio 2 d. / edited by D. Rutkauskienė : Kaunas University of Technology. ISSN 2335-2140. 2020, p. 33-43.
10. Un, H., Wang, S., Wang, W., Han, G., Liu, Z., Wu, Q., & Pang, X. (2021). Correlation between emotional intelligence and negative emotions of front-line nurses during the COVID-19 epidemic: A cross-sectional study. *Journal of Clinical Nursing*, jocn.15548. <https://doi.org/10.1111/jocn.15548>
11. Zuzevičiūtė, Vaiva; Naudužienė, Gitana. Emotional intelligence and on-line studies: students' perspective // ALTA'20: Advance learning technologies and applications : short learning programmes : annual international conference for education : conference proceedings, 2nd of December, 2020 = Pažangios mokymosi technologijos ir aplikacijos : trumpos mokymosi programos : tarptautinė konferencija skirta

Коберська Тетяна Ананіївна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Первинно термін «інтелект» відносився винятково до раціональних мислительних функцій людської психіки й найчастіше з ним пов'язували ефективність навчання. Сьогодні він охоплює пізнавальні й емоційні процеси в цілому й отримує нові значення при включенні людини у складноорганізовані середовища. Ототожнюється інтелект з «системою розумових операцій, з способом і стратегією розв'язання проблем, з ефективністю індивідуального підходу до ситуації, що потребує пізнавальної активності» [1, с. 142].

Усе більшу популярність серед психологів, педагогів завойовує підхід Г. Гарднера, викладений у книзі «Структура розуму: теорія множинного інтелекту». Він зазначає, що людина використовує одну або ж декілька основних операцій чи механізмів обробки інформації, які працюють із різними її видами. Автор подає перелік видів інтелекту: лінгвістичний, логіко-математичний, музичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, особистісний. Враховуючи культурну динаміку, згодом веде мову про дослідження таких видів інтелекту, як:

духовний (релігія, містика, богослів'я), моральний (цінності, етика), екзистенційний (здатність розв'язувати глобальні проблеми), а нещодавно – про цифровий (digital) інтелект. Така позиція передбачає, що людина має різні види інтелекту, кожен з яких можна усвідомлено розвинути і посилити.

Сучасні ідеї освіти полягають у потребі долучення людину до активного і безперервного процесу відкриття світу, а її основним завданням стає перехід від репродуктивних до креативних форм навчання, звернення до індивідуальних особливостей у навчанні, стимулюючи пошукові та творчі орієнтації особистості. Метою даної розвідки є аналіз шляхів застосування освітнього потенціалу теорії множинного інтелекту в практичному аспекті, а також дослідження екзистенційного інтелекту, як інтегрального психічного утворення в структурі емоційного інтелекту, який відповідає за породження, моделювання і перебудову ментальних конструктів світу шляхом постановки й розв'язування задач, що особливо актуально у стратегії розвитку особистості.

Дослідження даного феномену вказує на побутування різних тенденцій, від об'єктивного аспекту його виникнення – до неповторного прояву його суб'єктивного змісту і можливостей застосування для самотворення. Відповідно здійснення філософського аналізу процесів мобілізації життєвих ресурсів у розбудові людиною себе як суб'єкта самотворення, а також потенціалу пізнавальної та емоційної активності особистості й чинників їх розвитку викликають науковий інтерес.

Особливе місце у структурі емоційного інтелекту в процесі становлення особистості, займає екзистенційний інтелект. Говард Гарднер наголошує, що даний тип найбільше відрізняє людей від тваринного світу, оскільки вимагає задуматись про сенси і причини свого існування та піднімати ряд інших філософських проблем [1]. Саме активізація природного тяжіння до пізнання дійсності, пошуку закономірностей його функціонування дозволяє особистості повноцінно зреалізовувати власні ресурси на шляху до осягнення сенсу свого існування і життєвого призначення. Завдяки пошуковій активності людина формує себе у вимірах індивідуальності, що прагне особистісного самовизначення, самоствердження та зростання. Примітно, що розвиток екзистенційного інтелекту пов'язаний з такими якостями, як відповідальність, самостійність.

Грунтовні дослідження пізнавальної активності особистості у контексті проблематики її становлення як мислячої істоти та продукту культури прослідковуємо у працях Ч. Спірмена, Л. Виготського, Л. Термена, Ж. Піаже, Р. Стернберга, Л. Засекіної, О. Старовойтенко та ін. Американські психологи Д. Карузо, П. Саловей і Дж. Майер розробили концепцію емоційного інтелекту. Автори акцентують, що емоції впливають на формування нашої особистості, вибору соціальних ролей, пронизують всі сфери: стосунки в сім'ї, навчання, бізнес, кар'єрний поступ, амбіції людини і вміння їх втілювати.

Д. Гоулман пропонує модель емоційного інтелекту, що складається з п'яти компонентів: самопізнання, саморегуляція, мотивація, емпатія і соціальні навички [6]. У психологічній концепції емоційного інтелекту К. Саарні обґрунтовано поняття «емоційна компетентність» – сукупність здібностей та вмінь важливих для забезпечення емоційної регуляції у повсякденних

комунікативних ситуаціях [7]. Аспекти емоційної грамотності розглядає К. Штайнер. На думку автора, емоційно грамотним є той, хто володіє системою необхідних для життя здібностей, на зразок здатності розуміти власні емоції, адекватно виражати їх, відчувати емпатійність тощо [4].

Загалом екзистенційний інтелект це – здатність чутливості, емпатійності, застосування інтуїції та цінностей у підході до існування людини й світу. Це самоаналіз космосу та його елементів, здібність ставити і відповідати на абстрактні питання людства. Екзистенційний інтелект пов'язаний з духовністю, трансцендентністю проте його не варто ототожнювати виключно з релігійністю.

Водночас екзистенційний інтелект це – особисті історії, будь які події, що торкаються кожного із нас, адже ми переживаємо екзистенційні ризики як у родинному життєвому колі так і суспільних відносинах, що й викликає у нас певні рефлексивні питання. Важливим при цьому є саме постановка питання, можливо навіть і без очікування відповіді, бо питання може працювати навіть більше ніж просто відповідь. Адже коли відповіли, ми вже перестаємо розмірковувати та приймаємо відповідь як певну даність, як висновок, не рухаючись рефлексивно далі. Питання є стимулом.

Кожна людина проходить власну історію. Наша особиста історія досить коротка. Саме це якраз і виступає додатковою напругою. Як вийти з цієї кризи? Емоційно, рефлексивно, через рух, адже будь-яку напругу потрібно виводити на периферію. Емоційна криза – це екзистенційний виклик самому існуванню людини, як істоти, що усвідомлює відповідальність. Сам термін «відповідальність» означає буквально «відповідь» на виклики. Вже як подальший розвиток, відповідальність – це і є створення сенсу. Якщо ти береш на себе відповідальність тоді і з'являється зріла особистість. Філософський підхід у стратегії розвитку свідомої особистості передбачає формування сенсових запитань та пошук на них відповідей. Це важливе покликання, коли ми здатні його зрозуміти. Людина може витримувати найтяжчі випробування коли вона бачить у них сенс. Вся складність полягає у створенні цього сенсу [3].

Усі типи інтелекту взаємопов'язані між собою. Якщо ж розвивати один з них, інші, суміжні з ним, також будуть розвиватися. Освітнє завдання розвитку екзистенційного інтелекту полягає у застосуванні індивідуального підходу під час навчання, врахування поліваріантності, що означає вибирати, які теми, концепти, ідеї мають значну вагу для саморозвитку та самоздійснення і презентувати їх якомога більшою кількістю способів. У формуванні екзистенційного інтелекту провідне місце належить саме філософським дисциплінам, які мають для цього значний теоретичний та методологічний арсенал. Прикладом вдалої освітньої практики є практика та відеокурс «Екзистенційний інтелект» І.Козловського [4].

Щоб вийти далі за рівень знання та розуміння потрібно під час проведення семінарів, освітніх тренінгів мати на увазі ступені складності пізнавальних здібностей за таксономією цілей Б.Блума, що містить ряд рівнів: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка [5]. Особистісний, творчий підхід може зреалізовуватись під час навчання у таких альтернативних завданнях як філософське есе, погляд на події під кутом зору

іншої особи, проблемні питання, ведення інтерв'ю, блогу, розбір кейсових завдань, а також у методиках кооперативного навчання (Д.Спенсер), що передбачають роботу малими групами, у парах, проведення рольових ігор, залучення до дебатів, конференцій та ряд ін.

Отже, освітні завдання подібних практик лежать у площині розвитку найрізноманітніших здібностей, які здатні забезпечити можливість успішно діяти, генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення на основі моральної відповідальності у відповідності до викликів сьогодення. Розвиток екзистенційного інтелекту в контексті теорії множинного інтелекту має стратегічне методологічне значення для формування активної, ініціативної особистості й вартий займати достойне місце в освітньому процесі вищої школи.

Список використаних джерел

1. Гарднер Г. Структура розуму: теорія множинного інтелекту. М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2007. 512с.
2. Козловський І. Екзистенційний інтелект URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b7wnVvV0PB8>
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160с.
4. Штайнер К. Емоціональна грамотність: інтелект с серцем. Руководство по улучшению личных и профессиональных отношений. Киев: ТОВ «Интерсервис», 2016. 303 с.
5. Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. – Teaching and Educational Development Institute, The University of Queensland URL: <https://docviewer.yandex.ua>
6. Goleman, D. Working with emotional intelligence. — New York : Bantam Books, 1998.
7. Saarni C. The development of emotional competence. New York, 1999. 381p.

Кочубей Алла Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний університет водного господарства та природокористування,

м. Рівне, Україна

Олексін Юрій Петрович,

доктор педагогічних наук, професор,

Національний університет водного господарства та природокористування,

м. Рівне, Україна

Якубовська Світлана Святославівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний університет водного господарства та

природокористування,

м. Рівне, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Погоджуємося з думкою, що розвинений множинний інтелект [2] (лінгвістичний (словесний розум), логіко-математичний (числовий/розсудливий розум), просторовий (візуальний розум), тілесно-кінестетичний (тілесний розум),

музичний (музичний розум) міжособистісний (комунікативний розум), внутрішньо-особистісний (самодостатній розум), інтелект натураліста (розум природолюба), екзистенційний (філософський розум)) є передумовою розвитку успішної особистості.

Тепер виокремлюють і емоційний інтелект (ЕІ) (вміння дисциплінувати свої та чужі емоції: точно зрозуміти, оцінити і виразити їх). У сфері ділового спілкування його називають «таємною зброєю» успіху.

Показово, що ЕІ входить в топ-10 найважливіших компетенцій у сучасному світі, адже містить 5 компонентів (за Деніелом Гоулманом):

- «Самосвідомість — здатність правильно розуміти свої емоції і мотивацію, оцінювати свої слабкі і сильні сторони, визначати цілі і життєві цінності.
- Саморегуляція — здатність контролювати свої емоції і стримувати імпульси.
- Мотивація — здатність прагнути до мети заради самого факту її досягнення.
- Емпатія — здатність розуміти емоції, які відчувають оточуючі, враховувати почуття інших при прийнятті рішень, а також співпереживати іншим людям.
- Соціальні навички — здатність вибудовувати відносини з людьми і направляти їх поведінку в бажаному напрямку» [1].

Акцентуємо увагу на тому, що фахівці з високим рівнем емоційного *IQ* добре розуміють власні емоції та почуття інших людей; здатні керувати своєю емоційною сферою, і як наслідок - в суспільстві їхня поведінка адаптивніша і вони легше досягають мети під час взаємодії з людьми.

У навчально-науковій лабораторії гуманітарної освіти, яка діє на кафедрі суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування проводимо поряд із іншими й дослідження проблем ЕІ; застосовуємо на практиці нові методики для його розвитку.

Зокрема, за допомогою наукового методу анкетування, щоб з'ясувати, як розуміють студенти значення ЕІ для майбутньої професії та які з психологічних методів розвитку ЕІ вони вважають найдієвішими, ми провели анкетування серед магістрів денної форми навчання спеціальності «Правоохоронна діяльність» (4 магістри) і 26 магістрів економічних спеціальностей. Було запропоновано 3 неструктуровані запитання і відповіді узагальнено (табл.1).

Усі анкети були заповнені коректно, відчувається, що відповіді обдумані. Це демонструє позитивну налаштованість учасників, їхнє відповідальне ставлення до завдання та усвідомлення важливості його значення.

На запитання, чому для вашої майбутньої професії важливо розвивати ЕІ? 30 магістрів відповіли, що ЕІ потрібний і аргументували чому.

Про те, яка із методика розвитку ЕІ найдієвіша, магістри зазначили, що всі методики цікаві, проте кожен обирає ту, яка корисна йому. Зокрема, найбільшу перевагу віддали методикам уважності, дихальним і ненасильницького спілкування.

Узагальнені результати розуміння магістрами проблем ЕІ
(деякі цитати із анкет магістрів)

Чому для вашої майбутньої професії важливо розвивати ЕІ?	Яка із методик розвитку ЕІ надієвіша?	Чи допомагає ЕІ у бізнесі, політиці, юриспруденції, освіті?
ля професії міжнародного економіста важливо розвивати емоційний інтелект, адже ми будемо працювати з людьми, а для цього слід чітко усвідомлювати та контролювати свої емоції, розуміти емоції інших (співробітники, колеги, конкуренти ті ін.).	Методика уважності , бо практика уважності це ніби медитація, яка допоможе зосередитись на думках. Дихальні практики . У багатьох людей були панічні атаки, а така практика допоможе зняти стрес, налаштувати мозок і душу на спокійний стан.	ЕІ допомагає в різних сферах. Наприклад, в юриспруденції потрібно мати чіткі думки, щоб не відволікатись і зосередитись на проблемі клієнта, розуміти в якому стані перебуває, які в нього виникають емоції.
Для професії бухгалтера важливо розвивати ЕІ, адже в більшості випадків я буду контактувати з людьми, а тому повинна навчитися стримувати емоції в конфліктних ситуаціях. Якщо я буду керівником, то доведеться вирішувати, і мені слід розуміти наскільки рішення вплине на атмосферу в колективі, тобто я повинна розвивати емпатію, щоб приймати рішення, яке буде комфортне всім.	Методика «Ненасильницьке спілкування» багатокomпонентна, в сучасних реаліях коли ми спілкуємося в режимі онлайн, дає змогу оцінити наскільки наші колеги потребують підтримки. Метод «Формуйте навички релаксації» застосовую. Він допомагає у стресовій ситуації сфокусуватися на те, що заспокоює. Для мене це читання книг, слухання музики.	Найбільш виражений приклад можна навести у сфері політики, коли політичний діяч не розуміє емоційного настрою людей і приймає рішення яке тільки шкодить громаді. Тобто він не розвиває емпатію і не бачить реальних проблем, які турбують громаду.
У професії бухгалтера ЕІ має бути частиною розвитку особистості, бо окрім знань, ми набуваємо розуміння емоцій, вчимося керувати ними. Це допоможе уникнути конфліктів при вирішенні, наприклад, питань заробітної плати чи виплати лікарняних. Важливим аспектом є терпіння, врівноваженість, що формуються завдяки ЕІ.	Методика уважності дозволяє відслідковувати наші тілесні реакції на явища, людей емоції; розпізнавати неконтрольовані потоки емоцій та думок, які часто негативні; керувати своєю увагою. Дихальні практики – це можливість зупинитися у вирі життя, зрозуміти себе, відчувати свої бажання та сутніс	Емоційний інтелект - це інструмент для особистостей, для бізнесу. Завдяки емоційному інтелекту легко можна маніпулювати та керувати людьми, розуміти поведінку споживачів та конкурентів.
Моя професія міжнародник економіст потребує взаємодію з людьми і тому потрібно розуміти як свої, так і емоції оточення, адекватно на них реагувати і керувати їхніми проявами.	Дихальні практики є надієвішими, тому що вони найпростіші, будь яка людина зможе це зробити у вільний час.	Звичайно допомагає, наприклад адвокату потрібно розвивати емоційний інтелект, якщо він хоче бути успішним.

продовження таблиці 1

<p>Професія бухгалтера передбачає відповідальність за виконання обов'язків, адже помилки у веденні бухгалтерського обліку призводять до серйозних наслідків. Концентрації на роботі іноді заважають емоції, тому вагомим є розвиток емоційного інтелекту, що допомагає розуміти свої емоції, контролювати їх, та абстрагуватися від них під час виконання роботи.</p>	<p>Не можна вибрати одну найдієвішу практику розвитку емоційного інтелекту, адже для кожного ефективними будуть різні практики. Мені найбільше подобається методика уважності. Інколи, при великому потоці думок дуже важко раціонально мислити та знаходити вихід з ситуації. Медитація допомагає мені позбутися цього всього негативу та трохи заспокоїтися.</p>	<p>Наприклад, при веденні бізнесу з партнерами у людей можуть виникати конфлікти через різні інтереси і високий рівень емоційного інтелекту допомагає уникнути конфліктів та псування ділових відносин шляхом контролю своїх емоцій та вмінням знаходити компроміс.</p>
<p>Для бухгалтера важлива саморегуляція, адже здатність контролювати свої емоції дозволять уникнути помилок в роботі. Найважче контролювати свої емоції, бо є люди, які ніби навмисно хочуть вивести на негативну емоцію. Складно залишатись врівноваженою і при цьому зважати на почуття інших.</p>	<p>Методика ненасильницького спілкування, що засновується на історичних принципах ненасильства – природньому стані співчуття, коли насильства. Я буду цю методику використовувати в житті і в професії.</p>	<p>Емоційний інтелект корисний незалежно від діяльності. Особливо для керівника важливим є рівень емпатії, Те саме і в освіті. Є викладачі, пари яких слухаєш із захопленням, бо вони читають лекцію емоційно.</p>
<p>Для маркетологів важливо розвивати емоційний інтелект, адже є постійний контакт з споживачами, тому відчувати, що хоче покупець - це основний навик який має бути. Багато людей приймають свої рішення (про покупку) емоційно, тобто для маркетолога, емоція споживача – це основна ціль, якщо товар чи послуга викликають емоцію в людини – це успіх. Важливо відчувати грань потреб споживача, від цього він буде відштовхуватися коли складатиме поетапний план просування товару/послуги.</p>	<p>Практика уважності (Mindfulness). Тренуючи уважність та фокусуючи увагу на моменті тут і тепер, ми стаємо емоційно свідомішими. Вміння бути уважним до себе та власних станів разом із здатністю порівнювати та аналізувати дозволяють людині виявляти та розуміти емоції інших. Це проявляється у співчутливому піклуванні про оточуючих та здатності проявляти емпатію у стосунках. Легше відбувається встановлення та підтримання контакту з співрозмовниками та партнерами.</p>	<p>Якщо в педагога добре розвинутий емоційний інтелект, то заняття він буде модифікувати, щоб учням було цікаво та пізнавально. Бізнес — це вміння зводити цифри і робити правильний вибір, але це знецінюється, якщо за цифрами не стоїть людяність. Тому до емоцій в бізнесі слід прислухатися, але, водночас, тримати їх під контролем.</p>
<p>Моя ціль – побудувати могутню та впливову компанію, що зможе конкурувати з світовими брендами на міжнародному рівні. В компанії я планую займати посаду CEO - генеральний директор, візіонер, стратег та рушій процесів. Стати гідним CEO – це моя мрія. І як на мене для досягнення поставлених ціле вкрай необхідно володіти виоким рівнем EI.</p>	<p>Арт-терапія викликає позитивні емоції, сприяє подоланню апатії, пригніченості, безініціативності, допомагає сформуванню активну життєву позицію. Казкотерапія – базові життєві цінності є емоційно зарядженими і через їх призму знайомимось з емоціями.</p>	<p>Емоційний інтелект є ключовою складовою будь якої професії. Як на мене, чим більш людина прокачала свій скіл, тим більше компетенцій вона може отримати в своїй діяльності і досягти визнання.</p>

<p>У сфері правоохоронної діяльності важливим є ЕІ, бо значну роль в роботі відіграє контроль і розуміння емоцій. Правоохоронець повинен бути емоційно адаптованим для вирішення, наприклад, раптових завдань. Впевненість в собі, комунікативність, гнучкість є рисами правоохоронця, які залежать від рівня ЕІ.</p>	<p>На мою думку, найдієвішою в сучасних умовах є методика ненасильницького спілкування, оскільки вона допомагає звертати увагу на потреби, емоції людини та врахувти їх. Зосередження на цьому допоможе краще розуміти оточуючих, а з часом, можливо, й самого себе.</p>	<p>ЕІ є компонентом успіху у будь-якій сфері. Шляхом емоційної стабільності, адаптованості, вміння виражати емоції, визначати емоції іншого ми можемо впливати, припускати, а це допомагає вирішувати проблем чи конфлікти.</p>
<p>Для правоохоронної діяльності важливим є психологічний і емоційний розвиток, бо це відповідальна робота, де слід захищати права і свободи громадян. Робота небезпечна. Не завжди емоції викликаються саме небезпекою, інколи «потерпілі» розповідають історії, щоб ввести в оману. Для запобігання цього, проходять психологічну підготовку, де розвивають емоційно-вольову стійкість до дії стрес-факторів.</p>	<p>Методика уважності. Тренуючи уважність, ми стаємо емоційно свідомішими. Усвідомлення своїх емоційних станів дозволяє розвивати здатність до контролю, керуванню та використанню своїх емоцій та почуттів. Вміння бути уважним до себе та власних станів разом із здатністю порівнювати та аналізувати дозволяють людині виявляти та розуміти емоції.</p>	<p>Стрес став нормою життя. Співробітники, які проявляють та знаходяться в позитивних емоціях, працюють набагато ефективніше. Коли людина позитивно налаштована, її мозок стає більш мотивованим, стійким, продуктивним, енергійним та залученим у роботу.</p>

Результати анкетування свідчать, що більшість опитаних отримують якісні професійні знання, але залишається потреба і бажання розвивати емоційний інтелект.

Розвиток емоційного інтелекту для фахівця будь-якої галузі знань залишається важливою і не до кінця вирішеною проблемою, адже це ресурс для особистісного та професійного розвитку. Пропонуємо ввести у всіх закладах вищої освіти дисципліну (як обов'язкову або за вибором) «Емоційний інтелект» і читати її для студентів усіх спеціальностей, бо набуті знання майбутні фахівці можуть використати для розуміння переваги та обмеження власних та інших, створювати власну траєкторію на основі карти свого емоційного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Анна Хитрик. 7 вправ для розвитку інтелекту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://happymonday.ua/emocionalnyj-intellekt-7-uprazhnenij-dlya-razvitiya>
2. М. Ворон, Ю. Найда Множинний інтелект: від теорії до практики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/1740/>

Курінна Ірина Володимирівна
аспірант кафедри психології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ ЛЮДИНИ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ КРАЇНИ

У тезах розглянуто вплив та зміни цифровізації країни на когнітивну сферу людини.

Сучасний етап розвитку людства характеризується стрімкими змінами, тому сьогодні, на відміну від традиційних засобів масової інформації (телебачення, радіо, преса), інтернет займає перше місце. Активно розвиваючись, цифрова галузь в Україні охоплює майже всі сфери життя, що неминуче впливає на когнітивну сферу людини. Нові соціально-культурні умови примушують адаптуватися та формують нові когнітивні функції.

Протягом свого життя людина здійснює пізнавальну діяльність, тому вона активно ставить перед собою мету та намагається її досягти. Отримуючи досвід, успіхи та помилки, відчуваючи радощі і горе, ми формуємо в собі модель світу, яка є основою нашого психічного життя. Воно складається з психічних функцій, структури цінностей, цензури і системи психологічного захисту, але в реальному житті всі ці процеси зливаються. Саме вона є когнітивною, тобто пізнавальною сферою особистості[4]. Серед пізнавальних процесів виділяють: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву та увагу. Враховуючи вищезазначене, когнітивна сфера особистості забезпечує динамічне відображення дійсності, формує досвід, будує модель світу та регулює діяльність особистості [5].

Трансформація соціуму в наш час перейшла в режим, де невід'ємною частиною існування є інтернет-технології. Під впливом сучасних технологій змінюється не тільки поведінка, але і ставлення. Такі зміни несуть за собою нові навички та способи прояву особистості. Розвиток технологій та неминуча цифровізація охоплює всі сфери життя: від професійних до особистісних. Внаслідок цього формується поведінка людини в новому цифровому середовищі, де адаптація формує когнітивні функції, ознаками яких є: легкий доступ до інформації (знань), зовнішня пам'ять, доступність гіпертекстової системи, доступ до багатозадачності, інформаційна завантаженість, мобільність, якісні та кількісні зміни комунікації [1].

Доречним буде відмітити, що при цифровізації змінюються властивості традиційної моделі масових комунікацій, формуючи абсолютно нові поєднання відомих у психології законів та ефектів інформаційного обміну [3].

Щодо позитивних впливів – інформатизація дає більш широкі можливості для соціальних і професійних зв'язків (це можуть бути ті, кого ми знаємо в реальному житті, так і ті з ким вперше побачились, або ж познайомились онлайн). В мережі інтернету без додаткових затрат (час, гроші, професійні та особисті зв'язки) можна покращити професійні, особисті контакти, як

отримувати, так і надавати доступ до політичної, професійної, економічної та іншої інформації. Ще один позитивний аспект, який прийшов у наше життя разом з інтернетом, – це утворення соціальних мереж і груп, де комунікація зводиться не лише до кар’єрних потреб та інтересів, але й можливість створювати й приєднуватись до груп тих, хто хоче відшукати людей зі спільними інтересами і потребами в найширших сферах життя.

Щодо негативних впливів. Виходячи з теорії соціальної присутності, розробленою Джоном Шортом, Едеріном Уільямсом і Брюсом Крісті, різні рівні соціальної присутності вимагають різних засобів комунікації. А саме «живе спілкування» буде більш продуктивним та знаходитиметься на рівень вище від онлайн-спілкування. Таким чином, «онлайн-комунікація» призводить до того, що втрачається значущість опонента за рахунок можливості дистанціювання [2].

Також не можливо не зазначити, що легкий перехід межі між реальністю та уявним світом приводить до інтернет-залежності (інтернет-адикція), яка в свою чергу спричиняє невтішні наслідки.

Неминуче входження інтернету в наше життя спонукає до пристосування і набуття нових навичок. Когнітивна сфера людини набуває нових форм та проявів, що має як позитивні, так і негативні наслідки. Однозначно стверджувати, несе інформатизація в наше життя користь чи шкоду, ми не можемо. Але це новий етап розвитку, який спрощує деякі дії (або зовсім знімає потребу в них) і водночас додає більше вимог від людини.

Для суспільства в період цифровізації характерна велика свобода вибору моделей поведінки. Це спричинено можливістю дистанціюватись один від одного у процесі своєї життєдіяльності. Наслідком розширення комунікативного простору є можливість взаємодіяти на різних площинах, але водночас і збільшується та розширюються вимоги та соціальні ролі.

Список використаної літератури

1. HiTech office (2016). Цифрова адженда України 2020. Концептуальні засади (версія 1.0). Київ. <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
2. Sallnas, E. L., Rassmus-Grohn, K., & Sjostrom, C. (2000). Supporting presence in collaborative environments by haptic force feedback. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction*, 7(4), 461—476.
3. Немеш О. М. (2017) Психологія комунікативної діяльності в інтернет просторі : дис. доктора психол. наук : 19.00.01. Київ.
4. Психологія / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук. – К.: Либідь, 2003. – 560 с
5. Шмаргун В. М. Взаємозв’язок показників інтелекту та когнітивних стилів у психічному розвитку дітей/В. М. Шмаргун // Лікарська справа. -Київ: Здоров’я, 2017, № 7.- С.129-135.

Лещенко Марина Євгеніївна,
старший викладач кафедри
креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЧОГО ПІДХОДУ

В останнє десятиліття все більшої актуальності та потреби набуває здібність особистості сучасного фахівця у здійсненні творчого підходу та креативності в професійній діяльності та виконанні професійних завдань.

У творчості особистості розкриваються багато її психічних якостей. В процесі творчості особистості на найвищому рівні протікає її діяльність. Це стосується інтелектуальної, емоційної і вольової сфер особистості.

В науковій літературі з'являється тенденція розділяти поняття «креативність» та «творчий підхід». Саме творчий підхід розглядається як поняття, яке включає в себе не лише здібність, але й емоційний компонент. Таким чином, поєднання логічної та психологічної складової є сутністю творчого процесу [3].

Творче мислення, як складова творчого підходу, характеризується не тільки новизною створеного продукту, але й своєрідністю процесу його отримання; воно значно впливає на рівень розвитку особистості, спонукає її до пошуку нових знань та розвитку нових умінь. Тому під творчим мисленням ми розуміємо продуктивне мислення, що спрямоване на створення суб'єктивно нового продукту мисленнєвої чи практичної діяльності.

При застосуванні творчого мислення особистість завжди контролює і оцінює творче рішення. Вона може бути задоволена чи не задоволена отриманим результатом і по завершенні роботи — продуктом творчої діяльності. Продукт творчості може оцінюватись і переоцінюватись декілька разів. І саме творчий підхід до розв'язання проблеми і оцінка отриманого результату (кінцевого продукту) є етапами нового методу до творчої діяльності – дизайн-мислення.

Дизайн-мислення – новітня методологія творчого продуктивного мислення. І саме за останній рік цей метод творчості став достатньо популярним в Україні та набирає значного поширення.

Дизайн-мислення – це підхід до створення продукту, що заснований на розумінні потреб користувачів. Головними особливостями дизайн-мислення є опора на емоційну складову досвіду користувача та переважання творчого підходу над логічним. В процесі дизайн-мислення здійснюється не критичний аналіз, а творчий процес, в якому інколи найнесподіваніші ідеї ведуть до кращого вирішення проблеми. Найкращого ефекту дизайн-мисленню надає поєднання творчого мислення з емпатійною захопленістю розробника та роботою в малих групах. Він допомагає створювати продукти та послуги, котрі глибоко орієнтовані на потреби користувачів, тих осіб, які в кінцевому рахунку будуть споживати продукт чи використовувати сервіс.

Щоб вирішити проблему за допомогою дизайн-мислення, знайти ефективне рішення, потрібно спочатку провести відповідне дослідження та точно визначити проблему чи потребу, потім сфокусуватися на проблемних точках, згенерувати ідеї, відібрати кращі. Створити прототип та протестувати його.

Це досягається через етапи процесу дизайн-мислення:

1. Емпатія або занурення в досвід користувача. Потрібно якомога повніше зрозуміти реальність, цінності, потреби, побоювання користувачів, для яких розробляється рішення.

2. Аналіз і синтез, тобто опрацювання інформації, що отримана. Відбувається формування гіпотези про потреби та мотиви користувачів.

3. Генерація ідей, тобто прагнення придумати якомога більше можливих способів реалізації ідеї та створення продукту.

4. Прототипування, тобто процес практичних дій. Відбувається створення реальної моделі, прототипу – малюнок шаблону, макет з картону тощо.

5. Тестування, або перевірка гіпотези. Створений прототип передається користувачу, щоб він проаналізував його можливості та показав, що можна покращити.

6. Сторітелінг, тобто розповідь історії. На цьому етапі потрібно якомога повніше, доступніше та емоційно розповісти про отримане рішення (винайдений продукт, сервіс).

В процесі проходження цих етапів формулюються проблеми, ставляться питання, обдумуються ідеї та обираються кращі варіанти рішення. При цьому ці етапи не є лінійними, оскільки можуть проходити паралельно та повертатись до попередніх етапів за необхідності.

Сучасні організації потребують від своїх працівників ефективності роботи, швидкості роботи, злагодженості роботи. В сучасному світі постійно з'являються нові продукти, товари, конкуренти, нові виробничі процеси. Компанії потребують нових спеціалістів, більш ефективних ніж попередні, щоб бути більш успішними. Для цього є сучасні методи, гнучкі підходи, до яких відноситься дизайн-мислення.

Дизайн-мислення це спосіб організації діяльності. З допомогою дизайн-мислення може працювати команда. З інструментами цього методу може працювати індивідуально кожна особа. Адже творча особистість з індивідуальним стилем діяльності шукає нестандартні рішення, продукує нові ідеї, відходить від шаблонів. І більшої ефективності набуватиме цей процес за умови не лише генерування ідей, але і створення макетів та їх тестування.

Список використаних джерел

1. Давиденко А. А. Логіка і психологія у творчій діяльності людини. Педагогіка і психологія. 2006. №3 (52). С.79-86.
2. Пономарев Я. А. Психологія творчества. М. : Наука, 1976. 303 с.

Лижва Едіта,
PhD з економіки, ад'юнкт,
Університет Яна Кохановського в м. Кельце ,
м. Кельце, Польща
Дибала Анна,
PhD з економіки, ад'юнкт,
Університет Яна Кохановського в м. Кельце ,
м. Кельце, Польща

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ: БУТТЯ ТА ДІАПАЗОН

I. Вступ

Соціальні нововведення можуть бути описані як процес, в якому, як результат реакції на соціальні виклики, доставляються нові продукти та послуги, або інноваційні рішення. Вони характеризуються практично необмеженим тематичним діапазоном та можливістю їх використання практично у всіх сферах життя, економіці або політиці. Вони часто виникають у рамках співпраці між командними людьми, що представляють різні організації, установи, а також віддалені райони та сектори. Вони, як правило, є довгостроковим процесом, кінцева мета якої, - розпочати постійну соціальну зміну. Вплив змін може бути відчутним як на макро рівні (країна або більш широко), так і на мезо (регіон, локально) та мікро (невеликі групи людей) рівнях. [6, с. 18-25; 5, с. 69]

Метою статті є виведення сутності соціальних інновацій та розгляд рішень цього типу, реалізованого у глобальному вимірі, і, трохи вузький знімок - за ініціативою польських соціальних новаторів.

У матеріалі наведені відомості про загальні проблеми в інноваційній зоні відрізняються в окремих точках, визначена специфіка соціальних інновацій та прикладів у глобальних та національних умовах (Польща).

Дослідження використовувало теоретичні матеріали з наукової літератури, розроблені дослідниками, що займаються здійсненням соціальних нововведень.

II. Інновація

У різних галузях соціально-економічної практики та наукових дисциплін, інновації розглядаються по-різному [3, с.11]. Ми знаходимо сучасне популярне визначення в посібнику Oslo Manual, де інновація визначається як «реалізація нового або значно покращеного продукту (продукту або послуг) або процес, новий маркетинговий метод або новий організаційний метод в економічній практиці. Організація робочого місця або відносини з оточенням». [8, s.48]

Спостерігаючи за інноваціями у соціально-економічному житті, можна побачити, що цей термін стосується як технічної сфери, представлених на ринку, рішень для менеджменту, маркетингу, а також створення соціальних інститутів, спрямованих на підтримку інноваційних процесів. [1, с. 42]

При застосуванні нововведень, як досягнення, ми можемо отримати їх у:

– економіці та виробництві: робочі інструменти та способи їх використання, нові форми виробництва, нові товари споживання;

- у сфері соціальних організацій: нові конструкції індивідуальної або колективної поведінки, нові установи суспільного життя;
- у сфері психологічної культури: продукти автономної творчості, наукові відкриття, художні роботи тощо.

Таким чином, інновації можуть розглядатися в технологічних, соціальних, економічних, організаційних або правових вимірах [8, с.12].

Оригінальні нововведення - це новітні розробки на традиційному рівні, які мають якості невідомих нових продуктів. Інновації передбачають поширення та широке придбання оригінальних нововведень, так звана Дифузія інновацій [9, с.11-12]. І обидва є надзвичайно важливими в процесі соціально-економічного розвитку суспільств.

III. Специфіка соціальних нововведень

Якщо ми визнаємо, що кожна інновація має соціальний аспект сама по собі, то окреме визначення соціальних нововведень буде непотрібним. Однак, існують різноманітні спроби уточнити цю концепцію, хоча зустрічаються за бар'єром вимірювання виконання соціальних потреб. [4, с. 27-43]. Прикладом визначення соціальних інновацій може бути визначення Європейської комісії, де соціальні інновації, розглядаються як розробка та реалізація нових ідей (продукти, послуги та моделі) для задоволення соціальних потреб та створення нових соціальних відносин або співпраці. Вони дають нові відповіді на невідкладні соціальні потреби, спрямовані на покращення добробуту людини. Соціальні нововведення - це інновації, які є соціальними як з точки зору цілей, так і ресурсів. Це нові рішення, які не тільки корисні для суспільства, але також збільшують здатність осіб діяти [10, с.6].

Тому соціальні нововведення є новими способами розв'язання соціальних проблем та підвищення якості життя. Рівночасно вони адаптуються до специфіки певної спільноти та результату його потреб. Соціальні інновації описують весь процес, за яким створюються нові відповіді для соціальних потреб. Цей процес складається з чотирьох основних елементів:

- ідентифікація нових / незадоволених / неналежним чином задоволених соціальних потреб,
- розробка нових рішень у відповідь на ці соціальні потреби,
- оцінка ефективності нових рішень у задоволенні соціальних потреб,
- поширення ефективних соціальних нововведень [2, с.6]

Наслідком зростаючого значення соціальних нововведень є зміна популярної Моделі Потрійної Спіралі (Triple Helix Model), в якій співпрацюють користувачі інноваційно - підприємства, університети та державні органи, котрі взаємодіють через Чотиримісну Спіральну Модель (Quadruple Helix Model, QH), яка також включає в себе інновації, вироблені безпосередньо самими споживачами. Роль університетів, промисловості та державних органів полягає у підтримці громадян шляхом надання відповідних інструментів, інформації, правової бази для розробки компетенцій та навичок. У моделі QH все суспільство бере участь у постійних нововведеннях, що спричиняє співпрацю через мережі, партнерські відносини та взаємодії [5, с.70].

IV. Соціальні нововведення у глобальному вимірі

Родоначальник сучасних соціальних нововведень, Мохаммад Юнус, лауреат Нобелівської премії з 2006 року, засновник банку Грамеен надає мікропозики для бідних мешканців Бангладеш. Він був натхненником глобальної організації АШОКА [18, 5, с. 68].

Міжнародна організація соціальних новаторів «Ашока Новатори Для Суспільного Блага» є суб'єктом, що шукає та об'єднує людей, що приносять нові, незвичайні ініціативи розв'язання соціальних проблем - провідних соціальних підприємців, що сприяють інноваційним та системним рішенням. Обрані близько 100 людей з усього світу, що займаються підприємництвом, які об'єдналися у спілку «Новатори за спільні цілі». Поки що було обрано понад 3700 таких людей. Програма була запущена в Індії в 1981 році, потім у 1980-х роках в Індонезії, Непалі, Бангладеш, Мексиці та Бразилії. У 1990-х роках цей рух досяг Зімбабве, Нігерії, Код-Дівуара, Малі, Сенегалу та Гани, а також розповсюдився у європейських країнах - Чехії, Угорщині, Словаччині та Польщі. У 2002 році перші члени були обрані в Канаді та Сполучених Штатах, а в 2006 році в Німеччині, Франції, Іспанії. Ашока сьогодні працює у 92 країнах світу. [17]

Прикладом учасника руху Ашока є Джеро Білліморія, індійський соціальний підприємець та засновник декількох міжнародних неурядових організацій. Вона заснувала Child Helpline International - міжнародну мережу постачальників телефонних послуг у надзвичайних ситуаціях для дітей (173 телефонах для дітей у 142 країнах - 12.2019 р.). Мережа відповіла на понад 140 мільйонів дзвінків. Ще одним глобальним проектом є Aflatoun (Child Savings International, 2005 р.), метою якої є вивчення дітьми своїх прав та економічних обов'язків, а також розвиток базових навичок та звичок у сфері фінансового менеджменту. Кожен рік Aflatoun International опікується понад 4 мільйонами дітей. Вона знаходиться у списку 100 кращих НУО Global Journal у 2012 та 2013 роках [15].

Джеро Білліморія, у співпраці з великою групою соціальних підприємців, також є одним із засновників руху Catalyst 2030, метою якого є прискорення досягнень сталого розвитку ООН до 2030 року. Офіційно відкритий на Всесвітньому економічному форумі в Давосі 20 січня, і включає 1010 членських організацій у 197 країнах [14].

V. Соціальні нововведення в Польщі

Серед соціальних нововведень у Польщі можна назвати наступні:

- в даний час є регіональне та місцеве значення у Польщі, але можуть бути адаптовані в інших країнах,
- вони реалізуються в інших країнах і підлягають місцевої дифузії до Польщі,
- встановлено за ініціативою польських соціальних підприємців та отримана транснаціональна популярність.

Серед проектів, реалізованих у Польщі, можна згадати ініціативи, що фінансуються інкубатором соціальних нововведень [16]. Серед спільних рішень, такі пропозиції, як:

– Мобільна бібліотека - система оренди та аудіокниг разом зі службою добровольців читання.

– Основним припущенням про ідею полягає в оренду книг та аудіокниг разом з сукні похилого віку людей з обмеженими мобільністю та / або сприйняттям, людьми з обмеженими можливостями та людьми, які мають труднощі з читанням, сприяючи відновленню осіб з цільової групи доступу до літератури. (Замовлення телефоном або онлайн). [12]

– Інтернет-служба з інформацією про архітектурні та функціональні способи адаптації житлової зони для людей з обмеженими можливостями разом з базою даних потенційних підрядників та базою знань з можливістю отримання співфінансування для їх реалізації [13].

– Інститут польської сенсорної доступності - це набір керівних принципів у вигляді сенсорної довідки до створення місць, адаптованих для доступності для чутливих осіб (людей з сенсорною інтеграцією або SI) та веб-сайтом www.instytitostpness.pl разом з базою даних. [19]

Це такі заходи, які також можуть бути адаптовані в інших країнах.

Приклад проекту, реалізованого в інших європейських країнах, та у світі та адаптований у Польщі, є Монтесорі для людей, постраждалих від хвороби Альцгеймера, що складається з підтримки будинків соціальної допомоги, які надають послуги людям, що страждають на специфічні захворювання при застосуванні терапії, заснованої На Марії Монтесорі. Предметом інновацій є розробка способу популяризації та реалізації методу у реаліях польських центрів, у тому числі шляхом навчання терапевтів та адаптації. [16]

Цікаві соціальні інновації, створені в Польщі з питань транснаціонального значення, став проект 18-річного (тодішнього) польського студента Матеуса Маха, спочатку присвячений громадам музики хіп-хопу та в кінцевому підсумку сприяє спілкуванню з глухими людьми в американській мові жестів (ASL). Five App програма для смартфонів дозволяє створювати власні смайлики (по-різному розташовані пальці), в яких кожен жест означає певну інформацію. Його вдосконалена версія була присвячена американському ринку Five App, що дозволяє вам надсилати короткі повідомлення в мові заголовка людям, в даний час є десяток або близько тисяч користувачів у світі [11].

VI. Висновки

Соціальні нововведення є відносно новим елементом, що відрізняється від традиційних процесів соціально-економічного розвитку, заснованого на знаннях та інноваціях [6, с. 23]. Вони призначені для визначення інновацій, що розуміють у сенсі, зазначеному керівництвом Oslo Manual відмінність, однак, полягає в тому, що їх мета - соціальні зміни та отримання соціальної доданої вартості. Очевидно, що економічна рентабельність, не виключена, однак, основою цього виду інноваційних ідей, продуктів або послуг завжди є розв'язання соціальних проблем.

Важливою особливістю соціальних нововведень є їх здатність посилити відносини та соціальні зв'язки або навіть створити нові зв'язків такого типу. Крім того, вони зміцнюють здатність громади до саморозвитку та кращого використання своїх ресурсів.

Ці приклади інноваційних соціальних рішень оснащені користувачами з новими інструментами, надають їм більшу незалежність та зміцнюють свої компетенції. Отримані переваги призводять до того, що дифузія соціальних нововведень у розмірах від місцевого до глобального є корисним явищем. Однак соціальні новатори повинні мати велику чутливість до культурного, соціального, правового або інституційного контексту, який може змінити соціальне отримання інновацій та призвести до того, що на місцевому рівні, до іншої, ніж передбачувані результати. Однак залучення цих осіб та їх готовність до широкої взаємодії є ключовими елементами процесів реалізації соціальних нововведень.

Список використаних джерел

1. Boguski J. Przydatność teorii innowacji w rozwoju klastrów. Zarządzanie. Teoria i Praktyka. 2015. Nr 1 (11).
2. Guide to Social Innovations. European Commission, 2013. https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/guide-social-innovation_en.html
3. Kotler Ph. Marketing: Analiza, uwarunkowania, wdrażanie, kontrola. Warszawa: Wydawnictwo Gebethner i S-ka, 1994.
4. Kwaśnicki W. Jak wspierać innowacje społeczne [w:] Innowacje społeczne od idei do upowszechniania efektu. A. Olejniczuk-Merta (red.). Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, 2014.
5. Morawska-Jancelewicz J. Innowacje społeczne w miastach europejskich. Przykłady dobrych praktyk. *Studia Miejskie*. 2016. Tom 23.
6. Olejniczuk-Merta A. Innowacje społeczne – aktywizacja społeczeństwa czy coś więcej? [w:] Innowacje społeczne od idei do upowszechniania efektu. A. Olejniczuk-Merta (red.). Warszawa: Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, 2014.
7. Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji, Wydanie trzecie. Paryż: OECD/Eurostat, 2005. (Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data, Third edition. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development Statistical Office of the European Communities, 2005.
8. Szmidt K. J. Pedagogika twórczości. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2007.
9. Od kreatywności do innowacji, Pozaformalna Akademia Jakości Projektu, część 7, D. Gmitrowicz, J. Jędrzejczak (red.). Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Narodowa Agencja Programu Erasmus+, 2014.
10. Social innovation: inspirational practices supporting people throughout their lives, 2020 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1022&furtherNews=yes&newsId=9842>
11. Siwik K. Ma 22 lata, a jego aplikacja podbiła świat. 2019 <https://innpoland.pl/153649,five-app-opus-komunikator-dla-gluchych-i-platforma-muzyczna-mateusz-mach>
12. <https://bibliotekamobilna.pl/>
13. <https://brakbarier.pl>
14. <https://catalyst2030.net>
15. https://en.wikipedia.org/wiki/Jeroo_Billimoria
16. <https://innoes.pl/baza-innowacji-spoecznych/>
17. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Ashoka_\(stowarzyszenie\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ashoka_(stowarzyszenie))
18. <https://www.ashoka.org/pl-pl>
19. <https://www.instytutdostepnosci.pl>

“BABELFISH” in the XXI CENTURY – INNOVATIVE SOLUTIONS USED in TRANSLATION and INTERPRETATION

Introduction

In the collection of books recognized by Jews and Christians as divinely inspired writings, commonly known as Bible, there is a story concerning the reasons for the use of different languages in the world. We can read there that initially "(...) the whole world had one language and a common speech." Thanks to this they could easily cooperate, which was reflected in the building of the city and the tower (the so-called Babel). This fact, according to the message of the Bible, worried God, because "(...) If as one people [were] speaking the same language (...) then nothing they plan to do will be impossible for them." He decided – "Come, let us go down and confuse their language so they will not understand each other." [2 - 11,1-9] The Tower of Babel is therefore a symbol of confusion - the variety of languages present in the world that make global communication difficult.

The biblical tale became an inspiration for the 20th century author of the humorous science-fiction book "The Hitchhikers Guide to the Galaxy " – Douglas Adams, who equipped his characters, who travelled around different planets, with a system for translating foreign languages – the so-called “ Babelfish”. It was a living organism – a species of fish equipped with the ability to translate. When it was inserted into the ear, it gave the protagonists of the novel the ability to understand the languages of the species inhabiting other planets. [3]

Unfortunately we do not have a “Babelfish”. Traditionally, the function of translators is performed by people who professionally translate written or spoken texts, including real-time conversations (so-called simultaneous interpreters). We also have digital interpreters - tools in the form of computer programmes or dedicated devices. These are becoming increasingly refined and are slowly approaching the high standard of fictional “Babelfish” translation.

The aim of this presentation is to exhibit modern technical solutions for language translation, their usefulness and limitations. To conduct the analysis a document research method was used, based on industry articles available on the Internet.

Translators – programmes

Thanks to the development of computers, the Internet and artificial intelligence, machine translation (MT) has become possible. These are complex applications, based on machine learning (ML) technology, which independently translates texts from the source language into the target language. For this purpose, they use not only huge databases containing hundreds of millions of words and phrases, but also modern technologies - deep learning, big data or cloud computing. Every year they become more and more effective and their work becomes increasingly more accurate [9].

The most popular solution for translation tools are online translators. Of these, Google Translate is the most widely used. It is estimated to have around 200 million users worldwide every day. Table 1 overviews a group of the best online machine translators (MTLs).

Table 1

Overview of the top online translators by ITIGIC (as of April 2020)

No.	Name of the translator	Number of supported languages	Features
1.	Google Translate	>100	Translates: text, speech, images (including video) in real time; Converts text to speech.
2.	Bing Translator	53	Translates: text, speech, websites; Converts text to speech.
3.	Translate.com	>90	Translates: text, by experts for an additional fee
4.	Babylon Online Translator	77	Translates: text; Collection of synonyms and antonyms; Data base of >1.700 dictionaries.
5.	DeepL Translator	26	Translates text; Recognizes linguistic nuances.
6.	Translatedict	51	Translates: text, speech, by experts for an additional fee; Converts text to speech; Dictionary.
7.	SpanishDict	2	Translates in languages: english/ spanish; Converts text to speech; Platform for learning grammar rules and pronunciation; Biggest dictionary of the english language in the world; Creates conjugations for each verb.
8.	ImTranslator	>100	Translates: text; Dictionary; Converts text to speech in 30 languages; Spell-checking module.
9.	PROMT Online Translator	20	Translates: text; Collection of idioms.
10.	Collins Dictionary Translator	>30	Translates: text, speech; ; Converts text to speech; Dictionary; Collection of synonyms and antonyms.

Source: own work, based on an article [4]

Most of the above-mentioned translators offer speech translation and text-to-speech conversion in addition to text translation. However, the quality of the product made by using these tools is not error-free. The developers introduce certain improvements, allowing the system to continuously develop and learn in a certain way. Usually, the database for translators is based on the dictionaries entered into the system. In some cases, however, this database is constantly updated. E.g. Google

Translator uses new entries entered into the Google search engine. Another example is PROMT Online Translator, which uses neural networks, statistical, analytical and hybrid technologies to improve the quality of service.

One of the most advanced machine translation systems in the world is Microsoft Translator [5]. It is based on statistical (statistically the most frequent word in the database) machine translation (SMT). However, currently it also uses a technology called Neural Machine Translation (NMT), which complements machine translation and significantly increases its accuracy. It translates not so much words as entire phrases and expressions, taking into account the context in which they occur. While developing this system, programmers "teach" the translator to recognise and take into account such issues as: the type of nouns, the level of formality of the utterance (from slang to formal style), and the type of word (noun, verb, etc.) [9].

In addition to the translators available on the internet, we have dedicated electronic devices for interpreting speech. Examples of these and the features available to them are shown in Table 2.

Table 2

Interpreters – devices

No.	Name of the interpretator	Number of supported languages	Accuracy of the translation (%) / users evaluation	Features
1	Vasco Translator M3	76	>96% 9.9	Interprets: speech, phone calls, groups and meetings (MultiTalk); Translates: images; Language learning application.
2	Vasco Mini 2	58	>96% 9.7	Interprets: speech.
3	Jarvisen	60	>95% 9.3	Interprets: speech.
4	Pocketalk S	74	No data available 8.7	Interprets: speech; Translates: images.
5	Pocketalk W	74	No data available 8.2	Interprets: speech.
6	Travis Touch Go	70	No data available 7.6	Interprets: speech.
7	Dosmono Travel	72	>89% 6.8	Interprets: speech, groups and meetings; Translates: images.
8	Longogo Genesis	104	>87% 6.5	Interprets: speech; Ability to share the translations.

Source: own work, based on an article [6]

Vasco Translator M3 and Vasco Mini 2 have the highest translation accuracy, rated at over 96%, and have received the highest evaluation scores (over 9.7) according to users. These are immensely useful devices, although, in contrast to free online solutions, they require users to make a financial investment in its purchase. The price of such devices starts at several hundred dollars [1].

Summary

Machine Translation (MT) initially (1950s) was based on rules (Rule-Based Machine Translation – RBMT). Today, there are much more advanced tools available – operating on neural networks and databases of billions of words and phrases. However, they have their shortcomings. This applies mainly to content that carries an emotional message (poems, fairy tales, songs), for which the rendering of human feelings and emotions is not available to machine translation. Moreover, machine translations, despite advanced IT solutions, are still imperfect and require human verification, if only in the form of so-called post-editing (translation after the machine). [9] These translations are not free from grammatical and stylistic errors. In order to prevent some of the problems, a spell-check module was introduced (as for example in the ImTranslator online translator) or even programs that are created to check grammatical correctness. An example is ReversoSpeller, which verifies (online) the grammar and spelling of the input text (in 15 languages) [7].

Despite their limitations, various devices not only improve the work of translators, but also help the average user to access information and understand foreign language content. They integrate the user into the global society, reducing the scope of social exclusion due to limited knowledge of foreign languages. It seems that they can be treated as modern, important social innovations that use artificial intelligence [8] to improve the quality of human life.

REFERENCES

1. Allegro <https://allegro.pl/listing?string=t%C5%82umacz%20elektroniczny> [access 13.11.2021]
2. BibleGateway <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Genesis%2011%3A1-9&version=NIV> [access 13.11.2021]
3. Britannica <https://www.britannica.com/topic/The-Hitchhikers-Guide-to-the-Galaxy-novel-by-Adams> [access 13.11.2021]
4. Itigic <https://itigic.com/pl/best-online-translators-texts-in-any-language/> [access 13.11.2021]
5. Microsoft <https://www.microsoft.com/en-us/translator/business/machine-translation/> [access 13.11.2021]
6. Ranking tłumaczy <https://ranking-tlumaczy.pl/> [access 13.11.2021]
7. Reverso <https://www.reverso.net/spell-checker/english-spelling-grammar/> [access 13.11.2021]
8. Sztuczna inteligencja <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20200827STO85804/sztuczna-inteligencja-co-to-jest-i-jakie-ma-zastosowania> [access 13.11.2021]
9. Zalety i wady tłumaczeń maszynowych – czy to koniec zawodu tłumacza? 2019 <https://biznes.wprost.pl/gospodarka/10274779/zalety-i-wady-tlumaczen-maszynowych-czy-to-koniec-zawodu-tlumacza.html> [access 13.11.2021]

Ломова Анастасія Олександрівна
здобувачка вищої освіти,
Національний університет водного господарства і природокористування,
м. Рівне, Україна

Сарнавська Оксана В'ячеславівна
кандидат філософських наук, доцент,
Національний університет водного господарства і природокористування,
м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ЗВ'ЯЗКУ З ЕМПАТІЄЮ

В сучасній психології, цікавим аспектом розширення наукового поля вивчення інтелектуальних можливостей особистості стало дослідження емоційного інтелекту – здатності розуміти та керувати власними емоціями, а також розрізняти та враховувати у спілкуванні емоції оточуючих.

У наукових розвідках Пітера Саловея і Джона Маєра (1995 рік) було переконливо доведено, що емоційний інтелект сприяє покращенню взаєморозуміння та ефективності комунікації, що якісно змінює успішність та рівень задоволеністю життям. Вчені виявили зв'язок між емоційним інтелектом та розгалуженістю соціального оточення людини та задоволеністю соціальними аспектами життєдіяльності. Дослідження цих науковців, проведене серед студентів коледжів, демонструє, що показники високого рівня емоційного інтелекту корелюється з розвиненою емпатією, що приводить до меншої кількості конфліктів у тісній взаємодії з однолітками, що ще раз засвідчило на підтвердження наукової гіпотези взаємозв'язку емоційного інтелекту з високою якістю соціальної взаємодії. Подібним чином, дослідження підлітків з високим рівнем емоційного інтелекту засвідчує їхню здатність успішно управляти власними емоціями, а також враховувати емоції інших людей, що потенційно захищає їх від депресії.

Найважливішими складниками емоційного інтелекту, на думку Р.Боятіса, самосвідомість, стратегії керування емоціями та емпатія. Емпатія – це здатність розуміти емоційний стан іншої людини та співпереживати їй, вона є невід'ємною, важливою складовою емоційного інтелекту. Емпатія ґрунтується на самосвідомості: чим глибше і чіткіше ми усвідомлюємо власні емоції, тим краще нам вдається розуміти емоційні переживання інших людей. У свою чергу, невміння розрізняти емоції та почуття іншої людини – це велика прогалина у розвитку та вихованні особистості, адже порозуміння, що є основою турботи, виникає в результаті емоційного підлаштування або іншими словами, здатності до емпатії. Зауважимо, що на початку ХХІ століття розроблено цілісну концепцію розвитку емпатії людини на засадах інтеграції системного, еволюційно-генетичного, соціокультурного та гуманітарного підходів [1, с. 34]. Доведено, що емпатія є комплексним ієрархічно структурованим, багатовимірним надбанням психіки особистості, встановлено, що відображення переживань іншої людини та їх трансформація може бути

різної міри складності й відбуватися на відповідних рівнях: неусвідомленому (фізіологічному), частково усвідомленому (психофізіологічному), усвідомленому (соціопсихологічному) і надсвідомому (духовному). У дослідженні Л. Журавльової доведено, що на фізіологічному рівні, як правило, відбувається споглядання і сприймання емпатогенної ситуації, зараження емоціями об'єкта емпатії (емпата). На психофізіологічному рівні – ідентифікація суб'єкта емпатії з її об'єктом, наслідком чого є переживання суб'єктом емпатії емоцій, ідентичних емоціям емпата (співпереживання). На соціопсихологічному рівні суб'єкт емпатії переживає з приводу почуттів, переживань іншого у формі співчуття, співраді, заздрості чи злорадстві, будує моделі поведінки сприяння чи протидії, реалізує ці моделі. На духовному рівні досягаються смислові, екзистенційні утворення об'єкта емпатії й відчуваються його вершинні, містичні переживання. Відбувається це у вигляді надвчування, вершинних переживань, трансперсонального спілкування, альтруїзму [2, с 15].

Багатовекторна картина змісту феномену "емпатія" дозволяє тлумачити його як інтегральне особистісне надбання, яке є важливою, унікальною здатністю суб'єкта до розуміння складності емоційного світу іншої особистості, що сприяє встановленню взаєморозуміння у міжособистісній комунікації та спілкування.

Важливим аспектом розгляду емпатії є її дослідження як підґрунтя формування моральної свідомості особистості (І.Д. Бех, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський та ін.), встановленню її емоційної зрілості (Г.М. Бреслав, О.Я. Чебикін та ін.), успішному розвитку просоціальної поведінки (Т.П. Гаврилова, А.В. Соломатіна та ін.). Емпатія є важливою структурною складовою та умовою вміння розпізнавати та враховувати емоції інших людей, що сприяє кращій соціальній адаптації особистості у соціумі (Д. Гоулман). Уміння відчувати та розпізнавати, що відчуває інша людина, є корисною навичкою у багатьох сферах нашого життя: вибудова особистісних стосунків, батьківство, а також менеджмент, маркетинг, політологія [3, с. 9].

Отож емоційний інтелект є тим інструментом завдяки якому відбувається емоційне самопізнання та саморозуміння, адекватне оцінювання емоційних ситуацій та подій, а також проявів емпатійності. Емпатія є основним психологічним механізмом встановлення емоційного інтелекту та умовою успішного спілкування і соціальної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Журавльова Л. П. Психологія емпатії / Л. П. Журавльова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – 328 с.
2. Журавлева Л. П. Эмпатийные отношения детей, воспитывающихся вне семьи / Л. П. Журавлева // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17. – № 4. – С. 91-98.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Д. Гоулман // Пер. с англ. А. П. Исаевой. – М. : АСТ: Астрель, 2011. – 478 с.

Молід Катерина Володимирівна,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
науковий керівник, **Філіпович Вікторія Миколаївна,**
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ФОРМУВАННЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

В процесі формування саморегуляції велику роль має самоосвіта - спеціально організована, систематична пізнавальна діяльність на основі засвоєння знань, які спрямовані на досягнення певних особистих та (або) суспільно значущих цілей [4, с. 16].

Слід зазначити, що складні процеси, що відбуваються в нашій країні, постійно породжують нові соціальні проблеми, і, отже, нові соціальні технології. Як от, наприклад, продовжується під час COVID-19, коли люди зіткнулися із дистанційним навчанням та роботою, що викликало свої перші складнощі і знайшли своє відображення в стресових ситуаціях, які дуже часто доводиться вирішувати соціальним працівникам [1, с. 26].

Поле діяльності фахівця з соціальної роботи величезне. Професійна діяльність є багаторівневою та неоднорідною, що напряду залежить від формування саморегуляції. Тільки з цієї причини вона характеризується як багатофункціональна. Фахівець із соціальної роботи, у якого не достатньо життєвого досвіду та знань, стежить за ходом останніх розробок, інноваційних методів та технологій у сфері соціальної роботи, але згодом може виявитися некомпетентним, професійно неспроможним, що приводить до стресу, адже його рівень саморегуляції може бути заниженим [8, с. 101].

Слід зазначити, що більшість працівників не мають спеціальної професійної освіти, що може негативно впливати на ефективність роботи установи та соціальної сфери загалом. Процес самоосвіти - це головний шлях становлення професійних навичок фахівця із соціальної роботи, його поліпшення професійної діяльності. Ось чому самоосвіта - це засіб підтримки професійної компетентності, найважливіша умова функціонування людини як активної особистості та формування її професійної саморегуляції.

Це повинно тривати стільки ж скільки триває професійна діяльність соціального працівника, адже на протязі життя постійно виникають нові стресові умови. Під час професійної самоосвіти, важливо її підтримувати та розвивати навички, які були набуті раніше за роки здобуття професійно-технічної освіти [3, с. 43].

Професіонал із соціальної роботи повинен добре володіти арсеналом умінь, навичок, володіти глибокими знаннями в даній галузі соціальної сфери та вміти себе контролювати, адже від його саморегуляції залежить багато ситуацій з

іншими людьми. Знання теорії, методології та технології соціальної роботи та вміння професійно їх застосовувати у поєднанні з відповідними рисами особистості, якостями та властивостями можна розглядати як готовність до професійної діяльності та формування саморегуляції як особистості.

Специфіка професійної діяльності в галузі соціальної роботи така, що основою цієї діяльності має бути потреба допомогти людям, полегшити їх існування, підтримувати самооцінку людини і розвивати її особисту та соціальну відповідальність [9, с. 18].

Проблемне поле соціальної роботи величезне і поглинає все різноманіття життєвих ситуацій і зіткнень людей різного віку та соціального статусу, тому не тільки знання, а і сформована саморегуляція соціального працівника допомагає вирішити питання більш адекватно. Проблемне поле соціального працівника певного закладу формується на основі реального суспільного ладу, специфіки контингенту закладу, його відомчого підпорядкування, типу, а також професійного багажу соціального працівника [2, с. 18].

Безперервна самоосвіта та самовиховання професіонала задля саморегуляції полягає у формуванні необхідних для його професійної діяльності суспільно-цінних якостей. Рівень їх формування і визначає потребу самовиховання та самоосвіти, становлення саморегуляції.

Люди не народжуються з готовим набором якостей, знань і вмінь, які необхідні для соціальної роботи. Єдиний спосіб стати професіоналом - це самоосвіта, самовиховання та робота над саморегуляцією в професійній діяльності.

Індивідуальне самовиховання та самоосвіта соціального працівника залежить від його інтелектуального, емоційного та вольового рівня розвитку як особистості. Нескінченне різноманіття індивідуальних відмінностей, об'єктивні умови життя, час, необхідний для накопичення досвіду та оволодіння самоосвітою як особливим видом діяльності, робить цей процес досить складним, іноді суперечливим, але надзвичайно необхідним для постійного самовдосконалення [5, с. 21].

Соціальні служби та органи соціального захисту населення активно займаються підвищенням кваліфікації соціальних співробітників, якщо вони мають глибоку мотивацію до виконання професійної соціальної роботи та прагнення до неї. Самовдосконалення у сфері соціального захисту населення формує високу саморегуляцію працівника [9, с. 35].

Представники з високим ступенем сили нервових процесів виявляють більшу стійкість до значних психоемоційних навантажень, тоді як із середнім та низьким, суб'єкти, що викликають стрес, зі слабкою нервовою системою, демонструють високу ефективність діяльності, іноді навіть випереджаючи окремих людей із сильною нервовою системою. З подальшим зростанням інтенсивності діяльності, зростанням значимості результату праці спостерігається зниження ефективності діяльності у осіб зі слабкою нервовою системою. Водночас у представників сильного типу в таких умовах мобілізуються ресурси і, як наслідок, ефективність діяльності зростає. Крім того, екстремальність ситуації є постійним фоном у професії соціального працівника [6, с. 59].

Процес самовиховання та самоосвіти фахівця в соціальній роботі буде достатньо ефективним лише в тому випадку, якщо працівник сам буде прагнути до свого подальшого розвитку. Розвиток професійно значущих якостей може покладатися тільки на бажання самого працівника, його бажання бути професіоналом у своїй роботі. Цей аспект буде впливати позитивно на роботу закладу в цілому. Так як спеціаліст, який розвивається сам, як професіонал, використовує нові джерела у формах роботи, то і інструменти для саморегуляції може використовувати якісь свої.

Критеріями соціально стабільної особистості при саморегуляції є [3, с. 324]:

1. Орієнтація суспільної діяльності, що проявляється у моральній діяльності та поведінці;
2. Ступінь залучення до різних видів діяльності, ефективність участі у провідній діяльності;
3. Готовність свідомо актуалізувати вимоги нормативної моралі;
4. Характер потреби-мотиваційної структури, пробудження до реалізації суспільно значущих та особистісно-цінних цілей;
5. Добросовісність та відповідальність.

Саморегуляція, а також соціальна стійкість, є складною багатовимірною концепцією і включає когнітивні та особистісні характеристики. Серед компонентів саморегуляції варто відзначити соціальну відповідальність, гнучкість, стресостійкість, контроль над імпульсивним настроєм та оптимізм як особистісні характеристики, найбільш пов'язані із соціальною стабільністю особистості. Соціальна відповідальність розуміється як «здатність ідентифікувати себе як члена соціальної групи і бути корисним членом суспільства» [1, с. 198].

Тому було визначено, що саморегуляція є важливим засобом розумового та морально-правового самовдосконалення особистості соціального працівника, становлення його як фахівця в цілому. Зрозуміло, що якнайкраще забезпечити ефективність діяльності в критичних, психологічно складних обставинах може лише комплексна професійна підготовка соціального працівника, не тільки правова чи економічна, але й психологічна, яка спрямована на формування навичок саморегуляції та самоконтролю.

Список використаних джерел

1. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. Психологічний журнал. 2019. С. 34-49.
2. Гамезо, М. В. Общая психология. Учебно-методическое пособие. М. В. Гамезо, В. С. Герасимова, Д. А. Машурцева, Л. М. Орлова; Под общ. ред. М. В. Гамезо. Москва. Осъ-89, 2007. 352 с.
3. Домбровська Г. П. Аутстафінг – інструмент в управлінні персоналом. Г. П. Домбровська, І. О. Геращенко. URL : <http://www.kpi.kharkov.ua> (дата звернення: 11.09.2021).
4. Дорош І. М. Забезпечення необхідного рівня стресостійкості працівників підприємства на етапі їх працевлаштування. Теорія і практика економіки та управління промисловими підприємствами. № 1(17). 2015. С. 90-94.
5. Зязюн І. А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадськість. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. за ред. Л. Тавжнянського та О. Романовського. Харків. НТУ «ХПІ», 2003. Вип. 1 (5). С. 32-41.

6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2008. 424 с.
7. Кибанов Л. Л. Управление персоналом организации. Отбор и оценка при найме, аттестации. Л. Л. Кибанов, И. Б. Дуракова. Москва. ИНФРА-М, 2008. 342 с.
8. Комаревцева, И.В. Психологические особенности профилактики синдрома эмоционального выгорания у педагогов системы специального образования. Дис. канд. психолог. Наук. И.В. Комаревцева. Ставрополь, 2014. 172 с.
9. Кудінова М. С. Концепт стресостійкості у сучасному психологічному дискурсі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 6. Том 2. 2016. С. 48-53.

Мороз Наталія Вікторівна,
директор наукової бібліотеки,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

СЕРВІСИ ТА ТЕХНІЧНІ МОЖЛИВОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

В умовах трансформаційних змін соціального середовища постають нові виклики перед бібліотекою. Із середовища, яке фактично виконувало функцію книгосховища, вона перетворюється на сучасний інформаційно-просвітницький хаб. Багатоаспектні наукові напрацювання та практичний досвід щодо переформатування бібліотек засвідчують, що сучасна бібліотека повинна задовольняти зростаючі інформаційні потреби користувачів, відповідати новим умовам інформаційного суспільства та перетворюватися на сучасний соціокультурний простір [1, с. 26].

Особливого значення в цьому процесі набувають наукові бібліотеки, які діють на базі закладів вищої освіти. Розгалуженим комплексом відділів та секторів, які надають читачам різноманітні бібліотечні послуги є Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» [3]. Багатство фонду, широкий доступ до інтернет-ресурсів і розвинуте дистанційне індивідуальне інформаційне обслуговування – три головні чинники, які зміцнюють життєздатність бібліотеки ЗВО в сучасних умовах.

В нашій розвідці ставимо мету проаналізувати новітні тенденції у розвитку Наукової бібліотеки НУ «Чернігівська політехніка», які сприяють інноваційним процесам у закладі вищої освіти.

В організації роботи НБ НУ «Чернігівська політехніка» можна виділити три основні принципи, які визначають інноваційність її роботи:

- 1 – системний підхід,
- 2 – доступність та відкритість для користувачів,
- 3 – широке застосування електронно-інформаційних ресурсів.

Системний підхід застосовується в усіх напрямках діяльності бібліотеки. Але, перш за все, слід відзначити його використання до оновлення

бібліотечного фонду, адже навіть оновлена інноваційна бібліотека, все ж зберігає своє першопочаткове призначення. План комплектування на рік включає аналіз книгозабезпеченості за галузями, які відповідають навчальним планам університету. Відбувається щомісячний огляд нових видань за каталогами видавництв, їх аналіз та перевірка забезпечення дисципліни у ЕК. Здійснюється підбір літератури викладачам, виявлення малозабезпечених дисциплін, пошук відповідних посібників у видавництві.

Доступність – це, мабуть, ключова ознака сучасної бібліотеки. Стосується вона усіх категорій читачів. Але в закладі вищої освіти особливого значення доступність набуває для студентів – здобувачів вищої освіти. Для того, щоб скористатися послугами бібліотеки студенту достатньо мати студентський квиток. Зазначимо, що бібліотека працює і для сторонніх читачів в читальних залах за наявності документу, що посвідчує особу. Читальні зали забезпечені бездротовим доступом до мережі Інтернет. Всі ресурси бібліотеки доступні через сайт бібліотеки.

Університет має власний Редакційно-видавничий відділ. Здійснюємо видання навчальних посібників, методичних видань, матеріали конференцій, наукових журналів університету за умови затвердження вченою радою університету до друку. Бібліотека підтримує публікаційні послуги Library Publishing Services, консультації з питань авторського права, аудит видань щодо включення до міжнародних наукометричних БД Scopus та Web of Science.

Повсюдна цифровізація всіх сфер суспільного життя та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій робить діяльність бібліотек більш динамічною, доступною для значної кількості користувачів, як реальних, так і потенційних, відкриває можливості для подальшого розвитку. Це зумовило появу в діяльності сучасних бібліотек нових функцій та трансформацію традиційних [2, с. 39].

В діяльності нашої бібліотеки акцент робиться на відкритому доступі та відкритих ресурсах через цифровізацію. Ресурси бібліотеки знаходяться у відкритому доступі за винятком дисертацій, які доступні за умови авторизації, та передплачених ресурсів, які знаходяться у мережі of-line університету, – понад п'ять тисяч назв підручників, навчальних посібників, періодичних видань, які захищені авторським правом. Автори дають дозвіл на розміщення в електронному архіві, та відповідно присвоєння сайтам (електронним ресурсам), які підтримує бібліотека надаються ліцензії Creative Commons із зазначенням авторства. Бібліотекою library2.stu.cn.ua підтримуються понад 10 електронних інформаційних ресурсів, в тому числі й у соціальних мережах.

Електронний архів НУ «Чернігівська політехніка» IRChNUT працює на базі платформи DSpace та розпочав свою роботу з 2015 року. На 15 вересня 2021 року електронний архів містить 13 398 повних текстів документів (загальна кількість документів, яка розподілена у колекціях складає 17 172 документів): 507 дисертацій та авторефератів дисертацій, 2 218 матеріалів конференцій, 110 монографій, 1 880 навчально-методичних видань, 1 411 кваліфікаційних випускних роботах здобувачів вищої освіти, 4 316 статей у періодичних виданнях Національного університету «Чернігівська політехніка».

Важливим електронним ресурсом також є електронна бібліотека, яка відкрита в локальній мережі НУ «Чернігівська політехніка», де є 5 110 повнотекстових документів (підручників, навчальних посібників, монографій, методичних посібників).

На підтримку Відкритого українського індексу цитування (Open Ukrainian Citation Index) з 2017 року Університетом підписано договір з агенцією CrossRef. Цифрові ідентифікатори DOI сьогодні надаємо 4 науковим журналам університету.

З 2017 р. в НУ «Чернігівська політехніка» відкрито доступ до наукометричних баз даних SCOPUS, з 2018 року з БД SCOPUS та Web of Science. Доступ здійснюється з локальної мережі університету. Завершена робота над таблицею сайту бібліотеки у Google Scholar, ORCID, Scopus, Web of Science, ResearcherID (Publons), Науковці України, IRChNUT. Бібліотекою проводиться просвітницька робота, зокрема, у форматі семінарів, щодо пошуку наукової інформації в національних та міжнародних наукових базах даних, як опублікуватися у виданні, що індексується Web of Science, створення профілів науковця та його редагування та інше.

В читальних залах бібліотеки облаштовані вільний Wi-Fi, ПК з доступом до передплачених повнотекстових видань (електронний каталог, реєстр періодики, електронний архів університету). Також в читальних залах є м'які меблі (дивани, крісла) для комфортних умов навчання та відпочинку. В читальних залах надаються консультації щодо користування електронними ресурсами або БД бібліотеки.

Співробітники Інформаційно-бібліографічного відділу робить підбір літератури читачам з фондів бібліотеки за тематикою індивідуальних завдань та кваліфікаційних робіт. За умови віддаленого доступу на сайті бібліотеки надані контакти співробітників бібліотеки за напрямками роботи (відділ обслуговування, інформаційно-бібліографічний відділ, відділ комплектування та наукової обробки літератури та інше.) Розроблено навігатор по бібліотеці, який розміщено на сайті бібліотеки.

При бібліотеці діє Інформаційний цент запобігання та виявлення плагіату. Нормативна документація щодо цього відображена на основному сайті університету та на сайті бібліотеки в розділі «Академічна доброчесність».

Семінари для здобувачів вищої освіти з питань академічної доброчесності Інформаційно-бібліографічним відділом бібліотеки проводяться починаючи з 1 курсу: правила опису використаних джерел, правила посилання на літературу, яку студенти використовують в індивідуальних завданнях та кваліфікаційних роботах. На сайті бібліотеки в розділі «На допомогу науковцю – Академічна доброчесність» представлені презентації з семінарів, які проводить бібліотека.

Таким чином, Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» є важливим інформаційним і культурним центром, який забезпечує бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування навчального, наукового та виховного процесів університету і сприяє інноваційним процесам в освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. /Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 4. С. 24–31 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/227084>
2. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. /Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 3. С. 38–44 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/244715>
3. Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» [Електронний ресурс]. // http://library2.stu.cn.ua/pro_biblioteku/
4. IRChNUT Електронний архів Національного університету «Чернігівська політехніка» [Електронний ресурс]. // <http://ir.stu.cn.ua>
5. БІБЛІОМЕТРИЧНІ ТА ПУБЛІКАЦІЙНІ ПРОФІЛІ НАУКОВЦІВ УНІВЕРСИТЕТУ [Електронний ресурс]. // http://library2.stu.cn.ua/na_dopomogu_naukovcyu/bibliometrika_ukrainskoi_nauki/
6. Культура цитування в наукових публікаціях. Самоцитування [презентація] / уклад. Н. В. Мороз. – Чернігів : Наукова бібліотека НУ "Чернігівська політехніка", 2021. – Електрон. дані (1 відеофайл PowerPoint) [Електронний ресурс]. // <http://ir.stu.cn.ua/123456789/21812>
7. Порядок перевірки індивідуальних робіт здобувачів вищої освіти на академічний плагіат у Національному університеті "Чернігівська політехніка" [Електронний ресурс]. // <https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/04/poryadok-provedennya-perevirky-kvalifikacijnyh-robit-ta-individualnyh-zavdan-nova-redakciya.pdf>

Наконечна Ольга Павлівна,

доктор філософських наук, професор,

Національний університет водного господарства та природокористування,

м. Рівне, Україна

ЖИТТЄВИЙ СВІТ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Динамізм сучасних світових трансформацій охоплює всі країни, долучає до їх здійснення кожен людину як творця культури і самої себе. Одним із методологічних принципів аналізу залишається концепт життєвого світу як світу культури, як світу людини, її життєтворчості. Тяглість дослідження інтерсуб'єктивності, онтичного і онтологічного вимірів людського буття від Гусерля і до сучасних дослідників, виявляє нові виміри життєвого світу як концепту і практичного механізму для розуміння процесів трансформації суспільства і людини, та певної методології такого аналізу. Людина, народжуючись, як пілігрим, який має здійснити свою подорож, знайти, витворити власну дорогу, формуючи себе і світ.

Життєвий світ задає можливі перспективи будь-яких видів культуротворчої діяльності і тому має розглядатися не тільки як універсум наявного стану світу і людських практик, а й як трансцендентальний горизонт всякого сенсу. Тож власний життєвий світ особи формується через синергію

ширших світів (науки, філософії, мови, мистецтва, моралі, релігії, цінностей, техніки, традиції, побуту), випродукованих попередніми поколіннями, тією мірою, якою він є долученим до їхніх смислів, тематизує їх у власній життєдіяльності, своїй неповторності. Взаємодія між розумінням сутності життєвого світу як концепту і його можливостями для аналізу особливостей становлення окремих життєвих світів надає ґрунт для самотворення індивіда в історії й культурі та відкриває перспективи розвитку людства через призму збереження і розвитку людяності.

Життєвий світ як специфічно людський світ, у котрому довколишнє і минуле сприймається з позиції особистого досвіду, повсякдення, є світом всебічного прояву «парадоксальності людської натури», висвітлюючи, таким чином, проблеми і кризи смислових основ людського буття. Людина розчиняється у повсякденних формах реальної й віртуальної комунікації такого світу, щоб стати «одномірною людиною» (Г.Маркузе), «людиною без властивостей» (Р. Мюзіль), «загубленою українською людиною» (М. Шлемкевич) чи, все ж, універсальною особою, що перебуває у діалозі з долею світу, відповідальною за власне життя і долю Універсуму?

Суперечності у формуванні і функціонуванні життєвих світів пов'язані як з особливостями природи життєвого світу, так і з трансформаційними процесами в бутті; як із загальністю умов функціонування системи, руху в потоці цивілізаційних змін, так і з потребою й складністю «відкриття», вироблення і збереження власної індивідуальності.

Саме перевантаженість інформацією, суперечностями і динамізмом змін, які відбуваються, обертається для індивіда постійним викликом щодо потреби приймати рішення та декларувати власну позицію щодо сторонніх, відносно його життєвого світу, процесів. Це, зокрема призводить до відчуття «репресивності» навколишнього світу щодо індивіда, і часто пригнічує його у структурі соціальних відносин, вихолощує змістовність багатьох властивих йому видів діяльності, перетворюючи останні у деяку «відчужену реальність», та створює враження безсенсовості світу, абстрактності цінностей і смислів, позбавляючи людину радості від буття та впевненості у собі.

Вміння відчутти, побачити, дослухатись, сприйняти те, що відбувається у світі, культурі, сучасній цивілізації, якраз і пов'язане з «внутрішнім» станом, наповненням життєдіяльності людини, здатністю до творчості. Парадокс полягає в тому, що, попри зростання спроможностей людини щодо покращення умов життя (за рахунок сучасних технічних й технологічних досягнень і їх доступності), збільшенні вільного часу, зростанні можливостей вибору завдяки долученості до глобальних комунікацій, світ людського буття не стає простішим. Збільшується й кількість, множинність ролей, які має «грати» людина, кількість підсистем («життєвих світів»), в яких вона існує та чийм функціональним законам і симуляграм має підкорятися. Тож потреба у інтерпретації і розумінні складнішого світу надає нової напруги людському буттю, спрямовуючи його до «втечі від свободи» у вираженні конформізм чи нонконформізм, фаталізм, у пошук простих і швидких відповідей за рахунок теорій змов, показного нігілізму або ж деструктивності тощо. Форм такої втечі

існує чимало – від декларування байдужості та інертності (як наслідок неможливості встигнути за процесами, що дев'ятим валом накочуються на людину) до гіперактивності та різноманітного екстриму (зосередження уваги на сильних емоційних переживаннях, швидкій зміні видів діяльності). Однак, людина неминуче зустрічатиметься із викликами реальності, а її дії, подекуди, чинитимуть вплив на інших людей, і можуть мати значний вплив на вирішення соціальних або глобальних проблем.

Таким чином важливу роль в становленні і трансформації життєвого світу людини як феномена реального самоздійснення індивіда відіграє вчинок, здатність до вчинку як чинення стратегії власної життєдіяльності. Формування ціннісного змісту вчинків, перехід «від вчинку-думки до вчинку-події» (С.Кримський) є сутнісним не тільки для людини, а й для світу в цілому, оскільки потребує сили духу, закріплює загальнозначимі цінності примноження людськості. Досить сучасно звучить фраза Ф.Ніцше: «Не бути у своїх вчинках легкодушним!». Взаємна істинна комунікація у всіх підсистемах життєвого світу (сім'я, суспільні відносини, культура, нація, громадянське суспільство, держава, міжособистісні стосунки тощо), безперервний діалог, взаємний обмін інформацією, аргументами на користь своєї точки зору, вислуховування інших думок підсилює ґрунт людського розуміння свого справжнього єства та істинних умов свого існування, здатність протистояти знелюдненню суспільства та зустрічати виклики часу.

Людина культивує себе, свій життєвий світ спираючись на всю історичну традицію (в широкому сенсі, як способі соціалізації, інкультурації), а також і на власну національну традицію, спочатку і не усвідомлюючи цього через уже сформовану попередніми поколіннями систему. І коли людина починає більш менш критично усвідомлювати власні світоглядні засади і наслідки, які з них випливають у людській поведінці й життєдіяльності, і виявляє здатність до розриву з кліше, до нестандартних кроків, до творчості, то ці спрямування визначаються в системі цінностей, поєднуючи минуле, сучасне і майбутнє.

Життєвий світ – це синергетична, відкрита система самоорганізації людського буття через когерентність організованості та хаосу, порядку та природності самопротікання і саморозгортання процесів. Поєднання детермінізму й індетермінізму спричиняють множинність шляхів розвитку як людини, так і світу у їх взаємодії, а точки біфуркації – це ті повороти, зупинки, в яких системи набувають нових властивостей, збільшуючи діапазон можливостей подальшого розвитку.

Дослідження концепту життєвого світу на засадах міждисциплінарного підходу, поєднання теоретичної і практичної філософії, опирається на широке охоплення соціокультурної реальності, потребує і сприяє вивченню суперечливих тенденцій в конституюванні людини як особистості, що включена в сучасні соціокультурні трансформації. Здатність прилучатися до світу, соціальної дії і взаємодії шляхом прийняття чи заперечення процесів, що відбуваються, з огляду на світоглядно-ціннісну орієнтацію, поєднується зі здатністю до самоперевершення, самозростання, вміння протистояти неґації, сприяє набуттю здатності до пошуку себе і конструювання власної самості.

Напалько Олена Дмитрівна,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
науковий керівник, **Чепурна Ганна Леонідівна,**
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА БАТЬКАМ, ДІТИ ЯКИХ МАЮТЬ РОЗЛАДИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Важливим завданням в дослідженнях психо-соціальної допомоги сім'ям, які мають дітей з РАС - це адаптування дітей і батьків до соціальної сфери. Означена проблема набуває значимості щодо дітей з розладами аутичного спектру, оскільки специфічними для цього розладу є порушення соціальної комунікації, взаємодії. Великого значення в вирішенні цієї проблеми набуває з огляду на зростання кількості дітей цієї категорії. Якщо врахувати дані всесвітньої організації з охорони здоров'я, кожного року зростає на тринадцять відсотків. Одним із потужних чинників успішного включення дітей з РАС є налагодження системи психологічної підтримки батьків дітей з розладами аутичного спектру.

Проблемою психологічної допомоги батькам, які мають дітей з РАС, займаються вчені і науковці з усього світу. Серед вітчизняних дослідників цю проблему вивчають Я. Т. Багрій, І. А. Марценківський, К. О. Островська, І. В. Сухіна та інші.

Дослідники зазначають що аутичні діти довго лишаються інфантильними, нездатними до обслуговування, мають труднощі з процесами соціалізації та адаптації, вони також можуть свідомо використовувати дорослих для досягнення власних цілей [1; 2].

Дитина з РАС – це завжди виклик для батьків та їх взаємин. Багато переживань є очевидними і до деяких з них можна підготуватись заздалегідь, але більшість передбачити неможливо. Таким чином, такі сім'ї знаходяться під натиском зі сторони оточуючих, без належної підтримки, розуміння та допомоги.

Рівень стресу у даному випадку залежить від:

- підтримки близьких;
- підтримки подружжя одне одного;
- особистих характеристик батьків.

У більшості батьків є дуже велика кількість симптомів стресу:

- гнів;
- нездатність розслаблятися;
- порушення сна;
- перепади настрою [2].

І. Сухіна звертає увагу на актуальність і необхідність застосування родинно-орієнтованого підходу у межах комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Дослідниця зауважує, що без такої підтримки

родина часто не здатна забезпечити максимально сприятливі умови для її оптимального розвитку і навчання [3]. Дієвим інструментом у роботі в зазначеному напрямку виступає групова робота. Групові формати можуть бути різноманітними. Взаємодія між батьками, підтримка один одного.

Кожна сім'я, яка на власному досвіді відчула проблему виховання дитини з аутичним розладом, проходить свої шляхи. Частина батьків активно бориться з недугом та соціалізує дитину, інші навіть не намагаються скореговати нестандартний розвиток. Безперечним фактом є те, що всі батьки відчувають стрес, тривогу.

Таким чином, робота з батьками повинна навчити їх бути витривалішими, стресостійкими. Основною дієвою складовою є взаємодія батьків з психологом. Оскільки не всі батьки можуть визнати, що вони потребують індивідуальної, або групової терапії, підтримки та розуміння, потрібно знаходити відповідний спосіб надання допомоги.

Питанням для подальших досліджень вбачаємо у створенні комплексної програми засобів, спрямованих на підвищення батьківської компетентності, психологічну допомогу батькам та на створення сприятливого середовища для дитини з РАС.

Список використаних джерел

1. Мелишкевич О. В., Эрц Ю. М., Особые дети. Введение в прикладной анализ поведения (АВА): науч.пособ. Москва, 2014. 208 с.
2. Никольская О. С., Либлинк М. М., Баенская Е. Р. Аутичный ребёнок, пути помощи: науч.пособ. Москва, 2016. 288 с.
3. Сухіна І. Родинний супровід дітей раннього віку з аутизмом: метод. рек., 2017. 70 с.

Пахаренко Ольга Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет водного господарства та природокористування,

м. Рівне, Україна

Козлюк Анастасія Петрівна,

здобувачка вищої освіти,

Національний університет водного господарства і природокористування,

м. Рівне, Україна

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ ЖИТЛА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Тема розвитку інфраструктури житла в Україні є дуже актуальною темою, зважаючи на той факт, що наразі Україна крокує шляхом втілення широкого спектру реформ, спрямованих на покращення в першу чергу добробуту населення України.

Ринок житла — це система відносин з купівлі та продажу товарів, якими є житлові одиниці або послуги, які цими одиницями можуть бути забезпечені. Його учасниками є велика кількість суб'єктів: продавці, покупці, ріелтори,

оцінювачі, кредитні організації, страховики і нотаріуси. Учасником ринку житла є також держава в особі відповідних органів, що здійснюють регулювання ринкових процесів, і можуть також виступати власниками, орендарями, наймачами житла та ін. Основні функції: полегшення покупцям та продавцям реалізовувати їхні потреби та інтереси, підвищення ефективності роботи інших суб'єктів ринку житла, полегшення форм юридичного та економічного контролю тощо [1, с. 34].

Інфраструктура ринку житла являє собою сукупність інституцій різних організаційно-правових форм, що опосередковують кругообіг житла, акти купівлі-продажу або сукупність інститутів, систем, служб, підприємств, що обслуговують ринок житла і виконують певні функції щодо забезпечення нормального режиму його функціонування. Інфраструктура займає ключове місце в розвитку економіки [2, с. 131]. Інфраструктурне облаштування економіки країни з одного боку залежить від темпів модернізації, а з іншого – сама виступає постачальником економічного зростання. Інфраструктура сучасного міста, якість міського середовища визначається діяльністю комплексу галузей міського господарства, що забезпечують населення міста і виробництв.

Актуальні проблеми розвитку інфраструктури житла в Україні:

1. Нерозвиненість інституційної інфраструктури.
2. Недосконалість багатьох аспектів діяльності професійних учасників ринку.
3. Недосконалість системи державної реєстрації прав на нерухоме майно.
4. Недостатній рівень фінансування даної галузі, що унеможливорює використання сучасних технологій.
5. Відсутність інформаційної інфраструктури на ринку нерухомості.
6. Слабка інформованість населення у сфері страхування і підірвана довіра до страхування в цілому, що не дає змоги використовувати потенціал страхування повною мірою

Підходи до формування і розвитку інфраструктури ринку житла мають базуватися на комплексному розгляді окремих її складових як взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів єдиної цілісної системи ринку житла. У сучасний період, в умовах євроінтеграції, формування ринку нерухомості потребує ретельного дослідження для виявлення тенденцій подальшого розвитку, визначення впливу факторів. Характерною особливістю сучасного ринку нерухомості є переорієнтація будівельників відповідно до потреб споживачів. Також позитивно вплинули на стан ринку нерухомості нововведення, спрямовані на енергозбереження. Негативними факторами, що вплинули на становлення ринку нерухомості, є скорочення доходів населення, малого та середнього бізнесу, нестабільність курсу гривні, важкий політико-економічний стан країни. Збільшення обсягів будівництва у сфері нерухомості не свідчить про зростання обсягів введення в експлуатацію новобудов; загальна площа прийнятого в експлуатацію житла має тенденцію до скорочення. Основними тенденціями сучасного періоду є скорочення собівартості житла, реалізоване через скорочення загальної площі в бюджетному секторі та створення додаткових інфраструктурних й інженерних забезпечень в інших секторах.

Основною умовою формування сучасного ринку житлової нерухомості та виходу його зі стану депресивної стабільності повинно бути встановлення балансу між платоспроможністю населення та ціновою політикою забудовників; більш широке впровадження екостандартів та спрямованість на будівництво енергоефективних будівель.

Отже, ринок житла є складною сукупністю відносин, що виникають з приводу володіння, користування, розпоряджання житлом. Для сучасного стану ринку житла в Україні характерними є наступні ознаки: низький рівень конкуренції на ринку; низький обсяг будівництва, перш за все, об'єктів муніципального фонду; нерівномірність розвитку по регіонах; висока капіталомісткість ринку; істотний розрив між цінами на житло та доходами переважної більшості населення; наявність дефіциту на ринку житла і незадоволеності ним основної частини населення; недостатній розвиток правової бази функціонування (нечіткість прав власності, відсутність спеціального законодавства по ринку житла, інформаційна асиметрія), що викликає зростання трансакційних витрат; слабка державна політика у житловій сфері.

Список використаних джерел

1. Мацевич, Ю.М. Проблеми розвитку житлового господарства України. Інвестиції: практика та досвід. №13, 2009. С.34-38.
2. Олійник Н. Розвиток інфраструктури ринку житла в Україні: актуальні проблеми та напрями державного регулювання / Н. Олійник // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2011. - Вип. 1. - С. 131-139.

Перезова Ірина Володимирівна
доктор економічних наук, професор,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Виклики, що ставляться перед закладами вищої освіти (ЗВО), при сучасному стані економіки країни, розвитку її діджиталізації та в умовах дворічної пандемії Covid-19 призводить до необхідності готувати фахівців, які володіють як загальними, так і спеціальними компетенціями у затребуваних на ринку праці спеціальностях. У відповідь набирає популярності останніми роками дуальна форма здобуття вищої і передфахової вищої освіти, яке є найбільш відомим трендом у даному аспекті в світовій практиці навчання.

Дуальне навчання передбачає, що здобувачі вищої освіти проходять теоретичні основи безпосередньо в ЗВО, а практичні навички набувають уже на робочому місці, тобто на конкретній фірмі (підприємстві, установі, організації, СПД-фізичній особі) вирішуючи реальні завдання. Кожний ЗВО, який прийняв рішення про реалізацію дуальної форми здобуття освіти, має організаційно та методичне організувати цей процес для розуміння його суті

всіма учасниками. До прикладу, за досвідом імплементації дуальної форми здобуття вищої освіти в освітній процес Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (ІФНТУНГ), в рамках визначених Міністерством освіти і науки України, пропонується алгоритмізовані етапи переведення здобувача з денної форми навчання на дуальну [1].

Щоб реалізувати дуальні процеси навчання практично, підприємство, якому потрібні фахівці, укладає договір із ЗВО про наміри, договір між студентом та роботодавцем, тристоронній договір між студентом, роботодавцем та ЗВО. Окремою частиною є формування індивідуального плану навчання здобувача з виокремленням частини, що буде опрацьовано на підприємстві. В цьому контексті основним принципом вибору елементів тем по кожній з дисциплін ОП, що передаються на освоєння на підприємстві є врахування максимально можливого врахування потреб СПД і вимог до компетентності працівника з боку роботодавця, але з врахуванням необхідності досягнення програмних результатів навчання без шкоди для загальнотеоретичної підготовки здобувачів. Схематично координація та оцінювання навчальних елементів, що передаються на для освоєння здобувачем вищої освіти на фірмі (підприємстві, установі, організації, у СПД-фізичної особи) представлена на рис.1. передаються на для освоєння здобувачем вищої освіти на фірмі (підприємстві, установі, організації, у СПД-фізичної особи).

Рис. 1 Робоча схема координації та оцінювання навчальних елементів, що

За таким підходом реалізації дуальної форми здобуття вищої освіти ЗВО та підприємство стають співпровайдерами освітніх послуг. Бізнес бере участь у розробці робочих та індивідуальних навчальних планів, оцінює результати студента. Після закінчення ЗВО за дуальною системою суб'єкт бізнесу, що прийняв участь у підготовці здобувача, отримує молодого висококваліфікованого та максимально мотивованого працівника. ЗВО, у свою чергу, отримують можливість дати здобувачам реальні кейси, практику, максимально наблизити освітні програми до потреб бізнесу, а також побудувати навчання за найновішими технологіями та трендами індустрії.

Список використаних джерел

1. Перезовова І.В. Алгоритміка дій ЗВО при оформленні переходу студента на дуальну форму здобуття вищої освіти. *Матеріали VII* Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти» (Київ, 27 квітня 2021 р.) *Режим доступу:* <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/APSE/article/view/15865>

Поленкова Марина Володимирівна

доктор економічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

Сизоненко Олена Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасні зміни в суспільстві, що відбуваються під впливом пандемії Ковід-19, торкнулися практично всіх сфер життя соціуму і призвело до формування низки проблем у стійких соціальних системах. Особливо гостро виклики стоять перед системою вищої освіти. Організація освітнього процесу в дистанційній формі перебуває в центрі уваги вітчизняних і міжнародних дослідників.

Нинішні методи організації роботи в дистанційному форматі достатньо повно висвітлюються в науковій літературі закордонних фахівців [1-4].

Онлайн-навчання не є новим відкриттям, по суті такий вид навчання з'явився в 1980-х роках, а розвитку онлайн-освіта набула к 2000 року, переважно здебільшого, як форма додаткового альтернативного навчання, але модель «основної місії», що гарантує стійкість навчального процесу [5, с.2].

Описуючи ситуацію, що склалася в освіті, Хілц і Турофф [6, с.] відмічають, що сучасна трансформація буде розглядатися, як революційні модифікації в специфікаціях вищої освіти, як процесу і як установа в наступні 50 років, оскільки трансформація перейшла у навчальні гібридні програми із застосуванням цифрових технологій, з використанням покращеної конструктивістської, орієнтованої на учня, кооперативної педагогіки для кількох

сотень «університетів», які функціонують у всьому світі. Ці дослідники додали, що онлайн-навчання – це новий соціальний процес який набирає обертів, як сурогат звичайного очного класу, але розглядається з точки зору процесів заміни, які були затавровані як процеси, що руйнують.

Як серйозний виклик системі освіти розглядають перехід в онлайн Т. Сурма та П. Кіршнер, які вважають, що «сьогодні університети змушені в прискореному темпі робити іншими свої традиційні процеси навчання на основі технологій дистанційного навчання, із застосуванням сучасних навчальних технологій» [8, с. 2].

При дослідженні проблеми впровадження і розвитку дистанційного навчання у роботі «Сила зворотного зв'язку», яка опублікована в 2007 р., Дж. Хатті та Х. Тімперлі зазначають: «щоб рухатися вперед в онлайн-середовищі навчання, студенти мають знати, які наступні кроки слід виконати, а викладачі повинні знати, як ці кроки можуть бути максимально полегшені» [9, с. 87].

Слід зазначити, що з одного боку дистанційне навчання потрібно розглядати, як альтернативну форму навчання, що молоді люди цілком інтегровані в цифровий навчальний простір, з іншого – як додаткову форму до традиційної форми навчання.

Необхідно зупинитися на потенціалі дистанційного навчання:

1) для вищих навчальних закладів:

- можливість розширити цільову аудиторію;
- інклюзивне навчання, за індивідуальною програмою;
- розвиток навичок роботи із сучасними засобами інформатизації і телекомунікації;
- варіативність і швидка змінюваність засобів навчання;
- швидкість обміну інформацією;
- формування та розвиток потужної цифрової бібліотеки;
- надавати ефективні послуги викладачам, ЗВО та іншим зацікавленим сторонам через цифрову бібліотеку;
- тенденції до індивідуалізації в навчанні.

2) для здобувачів вищої освіти:

- організація особистого навчального процесу;
- вибір місця та часу для самостійного вивчення матеріалу;
- можливість навчатися в різних навчальних закладах в різних країнах світу, не змінюючи місця проживання;
- можливість отримання освіти без відриву від трудової діяльності;
- можливість отримання додаткових електронних навчальних матеріалів на базі moodle;
- навчання тих, хто фізично не може перебувати в аудиторії;
- здобувачі вищої освіти відповідають за результати свого навчання.

Розглянувши потенціальні можливості дистанційного навчання перейдемо до загроз, які виникають при діджител - системі навчання:

1) для вищих навчальних закладів:

- запровадження дистанційного навчання у вищих навчальних закладах потребує додаткового фінансування для програмно-технічного обладнання, підготовку спеціалістів для обслуговування технічного оснащення;

- для введення дистанційного навчання, кожному вищому навчальному закладу потрібно створювати власну Інтернет інфраструктуру;
- загальна діджиталізація викладачів ВНЗ;
- викладачі повинні постійно вивчати та вдосконалювати інтерактивні онлайн-інструменти, що потребують значних витрат часу та сил;
- складний контроль якості засвоєння навчального матеріалу здобувачами вищої освіти;
- при проведенні навчальних занять в аудиторії викладач відчуває як ЗВО розуміють матеріал, коли змінити темп викладання, коли потрібно додати додаткові роз'яснення, коли потрібно навести приклад. При дистанційному навчанні такий зв'язок втрачається;
- висока трудомісткість створення методичних матеріалів для дистанційного навчання.

2) для здобувачів вищої освіти:

- практично весь навчальний матеріал ЗВО вивчає самостійно. Це потребує високої мотивації до навчання, відповідальності та самоконтролю. Підтримувати необхідний темп навчання без постійного контролю вдається не всім;
- при дистанційному навчанні особистий контакт ЗВО один з одним та з викладачами мінімальний, або зовсім відсутній. Така форма навчання не сприяє розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи у команді, вмінню публічного виступу;
- не на всіх спеціальностях можна вчитися дистанційно;
- здобувач вищої освіти не має можливості особисто отримувати навчальні консультації у викладача;
- дуже низький відсоток здобувачів вищої освіти усвідомлюють, що самостійна робота над предметом необхідна, особливо це стосується ЗВО першого курсу.

Отже, слід зазначити, що сучасна система навчання швидко еволюціонує, змінює траєкторію набутих методів навчання та компетенцій. Використання цифрових пристроїв у дистанційному навчанні вплинуло на формування цифрової компетенції та цифрової грамотності. Цифрова компетенція – це група навичок, знань та умінь, необхідних під час використання цифрових технологій та пристроїв, для виконання обов'язків, вирішення проблем, управління інформацією, спільної ефективної роботи та етикету [10. с.]. Слід зазначити, що ЗВО та викладачі з низьким рівнем цифрової компетенції можуть відставати в онлайн-навчанні.

Таким чином, щоб залишатися актуальними в сучасній цифровізації світу здобувачі вищої освіти повинні бути мотивовані для отримання цифрових компетенцій.

Список використаних джерел

1. Phipps, R., Merisotis, J. (1999). *What's the Difference? A Review of Contemporary Research on the Effectiveness of Distance Learning in Higher Education*. Institute for Higher Education. April 1999. Available at: <http://www.ihep.org/research/publications/whats-difference-review-contemporary-research-effectiveness-distance-learning>

2. Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M., Zvacek, S. (2011). Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education. *American Journal of Distance Education*. Vol. 25(3), pp. 201-204. DOI: 10.1080/08923647.2011.589757
3. Bowen, W. (2014). Higher Education in the Digital Age. *IEEE Transactions on Professional Communication*. Vol. 57, no. 2, pp. 150-153. DOI: <https://doi.org/10.1109/TPC.2014.2311873>
4. Sergeev, A.G., Jigalov, I.E., Balandina, V.V. (2012). *Vvedenie v electronnoe obuchenie* [Introduction to E-Learning]. Vladimir: Vladimir State Univ. Publ., 182 p. Available at: <http://e.lib.vlsu.ru/bitstream/123456789/2298/1/00838.pdf> (In Russ.)
5. Ribeiro, R. (2020, April 14). How university faculty embraced the remote learning shift. EdTech Magazine. <https://edtechmagazine.com/higher/article/2020/04/how-university-faculty-embraced-remote-learning-shift>
6. Hiltz, S. R., & Turoff, M. (2005). Education goes digital: The evolution of online learning and the revolution in higher education. *Communications of the ACM*, 48(10), 59–64. <https://doi.org/10.1145/1089107.1089139>
7. Olasile Babatunde Adedoyin & Emrah Soykan (2020): Covid-19 pandemic and online learning: the challenges and opportunities, *Interactive Learning Environments*, DOI: 10.1080/10494820.2020.1813180
8. Surma, T., Kirschner, P. (2020). Technology Enhanced Distance Learning Should Not Forget How Learning Happens. *Computers in Human Behavior*. Vol. 110. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106390>
9. Hattie, J., Timperley, H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Education Research*. Vol. 77, no. 1, pp. 81-112. DOI: <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
10. Ferrari, A. (2012). Digital competence in practice: An analysis of frameworks

Приходько Наталія Вікторівна,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

Гавриленко Катерина Олексіївна,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

КОНЦЕПТ «СПІВЧУТТЯ ДО СЕБЕ» В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Специфіка професії фахівця соціальної сфери передбачає велику кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю і комунікативною складністю міжособистісного процесу. Відтак актуальним є пошук шляхів розвитку тих особистісних характеристик фахівця соціальної роботи, які б могли забезпечити ефективне професійне здійснення та збереження власного психологічного здоров'я. Однією з таких характеристик виступає концепт «співчуття до себе».

Увага науковців переважно зосереджується саме на розвитку емпатії працівника соціальної сфери до клієнтів соціальної роботи. Співчувати означає «страждати з кимось», вміти розпізнати емоційний біль свого

співрозмовника, вміти слухати й подавати руку допомоги. Поза увагою залишається проблема дослідження співчуття до себе у представників «допомагаючих професій».

Ідея «співчуття до себе» сягає коренями в східну філософію Буддизму і є одним із її ключових понять [2]. Термін «співчуття» (каруна, санскр.) означає співпереживання людям та іншим живим істотам. Одне з визначень даного поняття було запропоновано Крістін Нефф. Дослідниця визначає «співчуття до себе як здатність бути відкритим власним стражданням, переживати почуття турботи та доброти до себе, мати неосудливе ставлення до власної недосконалості та невдач, та розуміти, що особистий досвід є частиною загальнолюдського досвіду [2]. Слід зазначити, що Крістін Нефф є першою дослідницею, яка розробила шкалу для вимірювання співчуття до себе [3]. Дана шкала містить субшкали: доброта до себе – самокритика; спільність з людством – самоізоляція, уважність – надмірна ідентифікація.

За результатами емпіричних досліджень встановлено обернені кореляційні зв'язки почуття до себе із тривогою, депресією, перфекціонізмом та прямі зв'язки із рівнем суб'єктивного благополуччя. Варто зазначити, що науковиця також емпірично підтвердила, що співчуття до себе і висока самооцінка - не одне й те саме. Особистість може відчувати перевагу над іншими, але не здатна прощати себе за найменші невдачі.

Дослідниця пропонує техніку "медитацію доброзичливості" як один із способів розвитку навичок співчувати собі. Сутність техніки полягає у зосередженні на прощенні і прийнятті себе та інших, написанні листів піклування про себе тощо [3].

Ще одним дослідником П. Гілбертом була розроблена терапія, з метою навчити своїх клієнтів співчуття, любові, доброзичливості до себе, турботи про себе та прийняття себе. Терапія self-compassion передбачає за допомогою медитативних практик та покрокового керівництва вирошування в собі нового ставлення до себе та розвитку внутрішнього співчуття. Необхідно тренувати свій розум та змінювати свої реакції, бо лише тоді лікар стає цілителем, коли розуміє природу болю та хвороби. Ключ до співчуття – налаштуватися на природу страждань, на розуміння їх в глибині нашого буття, бачення чітко їх джерела; а також важливо здійснювати полегшення страждань і радіти можливості звільнитися від страждань себе та усіх, кого можливо [2]

Терапія self-compassion орієнтована на співчуття і буде корисна тому хто, бореться з наступними проблемами:

Глибоке почуття сорому;

Невблаганний внутрішній критик;

Для тих, що пережили знущання і зневажливе ставлення;

Невміння ставитися до себе по-доброму;

Важко повірити, що світ – безпечне місце;

Занепокоєння і, можливо, панічні атаки через відчуття загрози життю;

Труднощі з довірою.

П. Гілберт стверджує, що співчуття до себе – це нова модель психологічного функціонування, вона спирається на науку про людську

природу, еволюцію та прихильність [1]. Дослідник запевняє, що мозок є продуктом еволюції. Наші думки, емоції, мотивації та поведінка можуть бути зрозумілі з погляду переваги такого способу мислення, почуттів та дій, які були створені для наших предків. Ми живемо зі спадщиною мозку, який не був розроблений з урахуванням нашого щастя та благополуччя. Різні частини нашого мозку мають різні мотивації, здібності та інтереси. Те, як побудований наш мозок, і контекст, у якому він розвивається, впливає на наш досвід і те, як ми можемо жити своїм життям [1].

Таким чином, концепт співчуття до себе визначається дослідниками як відкритість до особистих страждань та вміння не засуджувати свої власні недосконалості та невдачі. Співчуття до себе - багатомірний конструкт, який складається із доброти до себе, відчутті спільності з людством, уважності до себе. Співчуття до себе, не залежить від зовнішніх обставин, воно завжди доступне (можливе), особливо коли ми опиняємось у складній або болючій ситуації. Навіть більше, не потрібно відчувати себе так само добре або краще, ніж інші, для того, щоб почуватися добре. Співчуття до себе дозволяє сприймати особисті слабкості чи недоліки з добротою та розумінням.

Питанням для подальшої роботи вбачаємо у дослідженні рівня прояву співчуття до себе у фахівців соціальної роботи та розробці системи соціально-психологічних засобів, спрямованих на формування співчуття до себе у фахівців соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Gilbert P. Introducing compassion-focused therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*. 2009. Vol. 15. P. 199- 208.
2. Gilbert P. *Compassion focused therapy: The CBT distinctive features series*. London, UK: Routledge, 2010. 237 p.
3. Чистопольская К. А., Осин Е. Н., Ениколопов С. Н., Николаев Е. Л., Мысина Г. А., Дровосеков С. Е. Концепт «Сочувствие к себе»: российская адаптация опросника Кристин Нефф. *Культурно-историческая психология*. 2020. Том 16. N 4. с.35-47

Римар Катерина Валеріївна,
магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна,
науковий керівник, **Філіпович Вікторія Миколаївна,**
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

На сучасному етапі розвитку психологічної науки концепція «саморегуляції» (психічна саморегуляція, особистісна саморегуляція) широко використовується в різних розділах загальної психології - психології

мотивації, особистості, у прикладних областях - психології праці, віковій, нейро- та патопсихології. Її визначення часто модифікується і змінюється не тільки обсягом поняття, а і його змістом. У широкому сенсі це поняття визначається як «доцільне функціонування живих систем різних рівнів організації та складності», одночасно підкреслюючи, що регулювання здійснюється за допомогою психічного відображення та моделювання дійсності [1, с. 117].

Більш конкретні визначення відображають специфіку використання цього поняття. Суб'єктами саморегуляції вважаються: тіло - «психічна саморегуляція яка може визначити, як регулюються різні процеси, дії, що здійснюються самим організмом за допомогою його розумової діяльності»; людина - «психічна саморегуляція визначається впливом людини на себе за допомогою слів та відповідних зображень»; особистість - «саморегуляція – це процес організації поведінки людини, який передбачає момент включення до неї результатів самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення до себе. «Об'єктами саморегуляції можуть бути реакції, стани, процеси, дії, діяльність (організму, людини, особи); мотиваційно-потребова сфера, життєдіяльність. Така різноманітність визначень і описаних явищ визначають неоднорідність методологічних установок і, як наслідок, відсутність послідовності [3, с. 217].

Підхід до вивчення саморегуляції змусив проаналізувати уявлення про механізми регулювання діяльності, виникнення концепції психічної саморегуляції та визначення рамок, в яких ця концепція використовується у цій роботі.

У 60-70-ті роки ХХ століття почала розроблятися концепція свідомої саморегуляції діяльності особи. У психологічній науці існує єдине розуміння саморегуляції діяльності як багаторівневої та динамічної системи психічних процесів для ініціації, тривале утримання та контроль діяльності, спрямованої на досягнення предмета та бажаного результату. Розвиток уявлень про свідому саморегуляцію ґрунтується на працях російських фізіологів - І. М. Сеченова, Бернштейна, П. Анохіна, адже ними було здійснено побудову загальної моделі саморегуляції під час дослідження фізичної активності.

Теорія функціональних систем (1935 р.) виконувала роль основи для розвитку концепції свідомого саморегулювання діяльності, адже в ній були закладені ідеї про процес регулювання суб'єктом. Ідеї функціональної системи саморегуляції, розроблені П. К. Анохіним і Н. А. Бернштейном та О. А. Конопкіним, додали ідею усвідомлення саморегуляції, ідею активного та свідомого завдання суб'єкта діяльності [7, с. 198].

Один з найбільш загальних та значних проявів суб'єктивності людини - це її довільна свідомість та діяльність, що забезпечує досягнення цілей, прийнятих людиною. В рамках суб'єктно-діяльнісного підходу до вивчення діяльності людини О. А. Конопкін запропонував концепцію свідомої психічної саморегуляційної діяльності. Свідомо саморегуляція є систематизованим процесом внутрішньої психічної діяльності людини ініціювати, будувати, підтримувати керування різними видами та формами добровільної діяльності, безпосередньо реалізуючи досягнення людських цілей [6, с. 138].

«Саме цілеспрямована добровільна діяльність реалізує весь комплекс ефективних відносини з реальним світом речей, людьми, умовами навколишнього середовища та суспільними явищами» [4, с. 128].

З точки зору регуляторного підходу, суб'єктивність виступає як власність людини виробляти цілеспрямоване (свідоме, ініційоване) перетворення в навколишньому середовищі світу і себе. Знаючи свої можливості саморегулювання, забезпечуючи ефективну взаємодію із навколишнім середовищем, це дозволяє людині стати справжнім суб'єктом її діяльності [7]. Сформована система саморегуляції полягає в умінні керувати своєю цілеспрямованою діяльністю і проявляється в успішному освоєнні нових видів та форм діяльності, у вирішенні нестандартних завдань, продуктивній незалежності та наполегливості, у досягненні прийнятої мети, що дуже характерно для соціальних працівників. У цьому аспекті О. А. Конопкін (1980 р., 1995 р., 2004 р.) підкреслює, що саморегуляція - це системно організований процес з природною внутрішньою структурою. Наявність повноцінної функціональної структури саморегуляції та високий рівень сформованості кожного функціонального компоненту визначають ефективну саморегуляцію. Слід погодитися з думкою автора, що найбільш продуктивний спосіб засвоєння процесів саморегуляції полягає у реалізації системного підходу [2, с. 89].

В рамках концепції свідомої саморегуляції В. І. Моросанова сформовано теорію стилів довільної саморегуляції. Стиль саморегуляції розуміється як типовий спосіб регулювання, який проявляється в різній діяльності, ситуаціях та видах розумової діяльності суб'єкта. Це індивідуально-типова своєрідність саморегулювання та здійснення добровільної діяльності людини. Розмежування понять «предмет», «діяльність» та «особистість» дозволили автору визначити якісну специфіку саморегуляції. Так, наприклад, автор посилається на суб'єктивні характеристики належного регулювання досягнення цілей - автономність, наполегливість, креативність, здатність долати труднощі [7].

Особистісні особливості саморегуляції визначають специфіку цілей та своєрідність їх досягнень. «Структура особистості має значний вплив на те, які цілі переслідуються, та на те, як людина налаштовує себе, а також певним чином модулює особистий профіль при саморегуляції, тобто особливості досягнення цих цілей» [6, с. 124]. Критерієм ефективності саморегуляції автор вважає розвиток ланок у структурі свідомої саморегуляції. До індивідуально-типових ланок автор відносить два рівні регуляторних зв'язків стилістичних особливостей саморегуляції:

1. Індивідуальні особливості регуляторних процесів.

2. Впровадження основних ланок системи саморегулювання, таких як планування, моделювання, програмування та оцінка результатів.

Загалом, дослідження, присвячені розкриттю закономірностей, функцій, структури саморегуляції в психології, можуть поділятися на три групи. Перша група представлена творами, які розглядають особливості добровільного регулювання діяльності (О. А. Конопкін, В. І. Моросанова, А. К. Осніцького та ін.), друга група - особливості саморегуляції психічних станів (Л. Г. Дика, А. О. Прохорова та ін.), третя група - особливості саморегуляції особистості

(Ю. А. Міславський та ін.). Такий поділ досліджень є дуже умовним, оскільки особистість не може існувати поза діяльністю, а діяльність людини є функціональним проявом особистості у діяльності, організованій, упорядкованій та структурованій самим суб'єктом (Абульханова-Славська К. А., 1999) [5, с. 71].

Дослідження мають загальні, іноді схожі уявлення про систему саморегуляції як структури, включаючи інваріантний склад функціональних ланок. Подібність розроблених моделей базується на універсальній теорії схеми регулювання, яка міститься у працях П. К. Анохіна, Н. А. Бернштейна.

Отже, незважаючи на різні дослідження, питання вивчення стилю саморегуляції емоційних станів у професійній діяльності залишається відкритим, особливо це актуально для соціальних працівників. Значний інтерес, на нашу думку, являє собою вивчення особливості саморегуляції емоційних станів у професійній соціальній діяльності. Розробка цих питань у контексті систематичного дослідження психічної саморегуляції емоційних станів особистості соціального працівника є предметом нашого подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Кудінова М. С. Концепт стресостійкості у сучасному психологічному дискурсі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 6. Том 2. 2016. С. 48-53.
2. Максименко С. Д. Пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед молоді. Практична психологія та соціальна робота, № 9, 2007. С. 65.
3. Марищук, В. Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. В. Л. Марищук, В. И. Евдокимов. СПб. Издательский дом «Сентябрь», 2001. 260 с.
4. Моница Г. Б., Раннала Н. В. Тренинг «Ресурсы стрессоустойчивости». СПб : Речь, 2009. С. 250.
5. Мельник О. Г. Емоційний інтелект та критичне мислення. Наукові записки. Серія «Психологія». 2009. С. 122-131.
6. Мещеряков, Б. Г. Большой психологический словарь. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. Москва. Академия, 2002. 632 с.
7. Моросанова, В. И. Осознанная саморегуляция и индивидуальность человека. URL : <http://www.psystavropol.ru/publ/8-1-0-200> (дата звернення: 23.09.2021).
8. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість. Психологія і суспільство. 2004. № 4. С. 95-109.
9. Шипуліна В. О. Новітні підходи до залучення кадрових ресурсів. В. О. Шипуліна, О. В. Каспрук. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 3. Т. 2. С. 111-117.

Роговський Андрій Еріхтович,
голова НГО «Інститут емоційного інтелекту»,
м. Одеса, Україна

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

Сучасні технології зробили діджиталізацію необхідною умовою продуктивного цивілізаційного розвитку. Держави, які обрали цей шлях, не

тільки змогли створити сприятливі умови в усіх сферах суспільного буття, а й використати цифрові технології як ефективний інструмент протидії корупції. Про це свідчить досвід і розвинених країн (н-д, США, Японія), і країн, котрі відносно нещодавно стали на рейки соціальних змін (н-д, Естонія, Грузія).

В Україні цифрова трансформація також стала ключовою реформою. Але у її впровадженні виникає багато перепон та помилок, які не тільки гальмують впровадження цифрових технологій у повсякденне життя пересічних українців, а й заважають здійсненню антикорупційних реформ, без котрих не можливий процес змін у цілому.

В нашій роботі ми ставимо за мету визначити основні прогалини у впровадженні цифрової трансформації та вказати ефективні шляхи їх ліквідації, що можуть сприяти дієвому впливу діджиталізації на процес боротьби з корупцією.

Слід відзначити, що українська влада обрала шлях власної розробки цифрової системи. Більшість дослідників сходяться на думці, що український і європейський стандарти криптографії значно відрізняються, як правило, не на користь вітчизняного [1, 2]. На нашу думку, це є фундаментальною причиною прогалин, пов'язаних із діджиталізацією. В результаті, відносно використання інфраструктурних сервісів в держсекторі, наша країна займає останній рядок в рейтингу європейських країн [3].

Найперше це відображається на фінансово-економічному секторі. «Цифрова» економіка потребує належного нормативного регулювання, де б визначалися принципи «діджиталізації» державних послуг та державної інформаційної політики на основі чіткого і конкретного понятійного апарату, конкретизувались сфери реалізації «цифрової» економіки, головною з яких має бути забезпечення інформаційної безпеки держави [4, с. 147]. Результатом цього, на думку фінансових аналітиків, є відсутність комплексного плану щодо підвищення рівня добровільної сплати податків, недостатність заходів допомоги платникам в уникненні помилок у звітності та обмежений контроль за їх виявленням, невідповідність методології оцінки податкових ризиків сучасним стандартам, високий рівень накопичених податкових боргів, відсутність систематичного аналізу податкового розриву, відсутність автоматизованого обміну інформацією податкових органів з фінансовими установами [5, с. 5].

В умовах критичної інформаційної інфраструктури і викликів, пов'язаних із забезпеченням кіберзахисту, існує необхідність запровадження системного підходу до розв'язання проблеми на загальнодержавному рівні у вигляді створення відповідної системи захисту [5, с. 12].

Ще однією серйозною перешкодою у впровадженні діджиталізації є наявність великої кількості різнорідних успадкованих та впроваджених інформаційних систем в органах влади, які не призначені для електронної взаємодії. Органи влади, не координуючи свої дії та недотримуючись загальних правил, створили внутрішні інформаційні системи, які є організаційно, нормативно, семантично та технічно несумісними [7, с. 8].

Фактично, цифровізація діяльності органів виконавчої влади відбувається за схемою «держава→держава», таким чином, суспільство виявляється виключеним

з цього ланцюгу. Зазначимо, що розробка стратегії цифрової трансформації має досить давню історію [6]. Та в ній і до тепер відсутня взаємодія з недержавними організаціями – все замикається на ДержСпецЗв'язку, котрий грубо порушує власні стандарти безпеки. Витрати, пов'язані з діджиталізацією, не узгоджуються з громадянськими органами, як результат, з'являється корупційна схема.

Чиновники тестують чиновників і, почасти, штатна одиниця з посадовими обов'язками, що вимагають елементарної цифрової грамотності, не може впоратися з простими діями на комп'ютері. Відсутність вимоги щодо цифрової акредитації співробітників владних структур з боку недержавних організацій також є корупційною складовою. Органи державної влади абсолютно не хочуть співпрацювати з недержавними цифровізаціями, більше з тим, вони навіть приховують інформацію про допомогу, отриману, якщо таке співробітництво відбувається. А інформація, зокрема, контактна, про деякі виконавчі органи взагалі відсутня і зв'язатися з ними у будь-який спосіб, в тому числі й електронний, неможливо – яскравий приклад Національний інвестиційний фонд.

Проголошений Президентом України курс на цифрову трансформацію не знімає проблеми правової бази впровадження діджиталізації. По-перше, відзначимо відсутність нормативних актів та законів, що дозволяли б регулювати та контролювати перехід в усіх сферах на українському просторі з аналогу на цифру. Почасти відбувається регулювання цифровізації не компетентними органами. Наприклад, проявляється це в порушенні розпоряджень Кабінету міністрів за допомогою підзаконного акту Міністерства юстиції, який не дає можливості зареєструвати в електронній формі заявки, які покладені за законом. Також проблемним полем є відсутність регулювання впливу на українському просторі зарубіжних цифрових технологій, таких як біткоїн та інших з метою запобігання сучасних методів корупції, пірамід тощо. І, нарешті, повна неготовність, навіть початкового етапу, та відсутність нормативно-правових актів для програм діджиталізації української економіки щодо введення єдиної цифрової валюти – крипто-гривні.

У цьому ж аспекті наріжним каменем є підготовка фахівців з актуальних правових спеціалізацій, зокрема цифрового права, освітня програма якого ще навіть не затверджена. При цьому, кошти що виділяються міжнародними організаціями, і в які обов'язково включена участь недержавних програм, розподіляється тільки державним і, в результаті, ми маємо зростання ІТ фахівців всього на 18% при попиті – 30% [8, с.67].

Відчутною перешкодою є також правовий нігілізм, який проявляється і в ігноруванні електронних звернень як громадян, так і громадських організацій, і у відсутності регламентів з якості надання цифрових послуг, опротестування незаконної відмови і покарання винних на законодавчому рівні, свіжий приклад – BugBounty Дія.

Наступною перешкодою на шляху діджиталізації є неготовність українського бюрократичного апарату до переходу і переведення документообігу в «цифру». В процесі нашої діяльності ми неодноразово стикалися в фактами, коли держустанови вимагають документи у паперовому форматі, тоді як з легкістю вони могли бути замінені на цифрові, при цьому, переведення їх на папір вимагає

значних фінансових витрат. Навіть консультування Міністерства Юстиції про те, що будь-які документи можуть бути оформлені КЕП, не є підставою для державних структур. До цього ж слід додати й відсутність фондів для зберігання зразків видань у електронному форматі у вигляді мережевого носія, хоча Закон про електронне зберігання є, але, на наш погляд, він вже досить застарілий. Складається враження, що чиновники просто не хочуть працювати з електронним документообігом, навіть, якщо є інструкції, щодо цього. Мабуть, це результат звички – все своє професійне життя працювати з паперами, але, слід відзначити, що молоде покоління спеціалістів успішно працюють з «цифрою», тому, на наш погляд, перехід на електронний документообіг – це питання лише часу.

З нашого досвіду, серед апарату чиновників досить часто відсутня довіра до діджиталізації, і це виправдано – маємо багаточисельні порушення, аж до компрометації кореневої системи довірених послуг, яка є першоджерелом діджиталізації. Через сутичку «права» і «цифри» органи державної влади, зокрема міністерства не можуть розподілити відповідальність. На наше глибоке переконання необхідна багатовекторна просвітницька робота з місцевими та державними бюрократичними структурами з питань цифрової трансформації.

Та, не зважаючи на всі прогалини, ми переконані, що діджиталізація є одним з найефективніших інструментів подолання корупції. І вже той факт, що ми бачимо і вказуємо на ці прогалини і перешкоди, є переконливим підтвердженням, що процес запущений, він набирає обертів і є невідворотним. Він стане більш плідним за умови залучення громадянського суспільства, зокрема, через діяльність громадських організацій.

Ми переконалися в цьому на прикладі діяльності заснованої нами НГО «Український народний контроль за діджиталізацією». Наведемо деякі результати:

- За допомогою автоматизованої системи ми провели опитування аудиторських компаній з приводу можливості аудиту для стартапів, що є проєктом Дія-сіті, але, на жаль, лише одна аудиторська компанія виявила бажання долучитися.

- Через електронні звернення ми отримали докази, що система електронної пошти виконавчих органів м. Одеси була відключена зумисно Міністерством юстиції, причому вмикати її відмовляється як сам Міністр, так і депутати обласної Ради м. Одеси. Нами було надіслано 412 заявок до Міністерства юстиції, Міністерства цифрової трансформації і безпосередньо до Кабінету міністрів з метою отримання причин, чому держпослуга не може бути здійснена у цифровому форматі, очікуємо роз'яснення з конкретним переліком документів з вирішенням по кожному виду послуг. Окрім цього, після аналізу відповіді ми плануємо звернутися до депутатів місцевого самоврядування здійснювати на всіх рівнях перевірку якості надання цифрових послуг. З цією метою ми направили запит в Урядовий контакт центр з проханням надати усі необхідні контакти зля запиту в електронному форматі.

- Вирішена проблема з регіональним реєстратором – виправлена ситуація в Одеському регіоні.

- Отримане підтвердження, що державне підприємство «Сетам» займається торгівлею землею з використанням блокчейн, хоча на закон про криптовалюту накладено вето.

- Проведений аудит «Приват Банку» із залученням НБУ, після чого від «Приват Банку» поступила пропозиція про залучення НГО УНКД до більш широкого співробітництва. Усунені недоліки Одеського міського порталу.

Отже, на наше глибоке переконання, електронні звернення і електронне опрацювання інформації – це ключ до вирішення проблеми корупції на всіх рівнях. Важлива роль в цьому громадськості, оскільки діджиталізація – це всього лишень інструмент і громадянське суспільство визначає його роль у процесі змін.

Список використаних джерел

1. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації Вимоги до оформлення документів [Електронний ресурс]. // https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/dstu-4163_2020.pdf
2. Security framework Guidelines for trust services providers – Part 1 [Електронний ресурс]. // https://www.enisa.europa.eu/publications/tsp1-framework/at_download/fullReport
3. Розвиток системи публічних послуг у контексті цифровізації публічного управління [Електронний ресурс]. // http://dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2020_06_25_APU_spesial.pdf
4. Фрончко, В. До питання про цифрову юриспруденцію [Текст] / Володимир Фрончко // Актуальні проблеми правознавства. – 2019. – Вип. 2. – С. 144-148. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/35333>
5. Волосович Світлана, Василенко Антоніна, Чубаєвський Віталій. Фінансові технології податкового адміністрування. – ВІСНИК КНТЕУ. Фінанси. 2019. № 4, с. 5-15 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2019/04/3.pdf>
6. Електронна взаємодія органів публічної влади [Електронний ресурс]. // https://onat.edu.ua/2018/05/Part_014_Feb_2018
7. Кукарін О. Б. Формування інформаційного середовища органів державної влади та євроінтеграція // Модернізація державного управління та європейська інтеграція України. Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (Київ, 25 квітня 2013 р.), с. 104-105 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Mater_konf_NADU/733eefc1-3372-41df-9fd6-ec0ec22861b5.pdf
8. Величко К. Ю., Печенка О. І. Місце України на світовій карті IT-ринку// сучасні тенденції розвитку світової економіки Збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції, Україна (м. Харків, 18 травня 2018 р.), с. 67-69 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Conf__18.05.2018_KhNANU_.pdf

Степанович Юлія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти,

Національний університет водного господарства і природокористування,

м. Рівне, Україна,

науковий керівник, **Сарнавська Оксана В'ячеславівна,**

кандидат філософських наук, доцент,

Національний університет водного господарства і природокористування,

м. Рівне, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Емоційне вигорання (burn-out) є характерною особливістю інформаційного суспільства для ознакою якого є емоційне та фізичне виснаження, який призводить до паралічу наших сил, почуттів і супроводжується втратою радості та задоволеності життям. Останні десятиліття не сприяють емоційній рівновазі

особистості, адже збільшується кількість інформації, якої потрібно опрацювати, та зменшується кількість джерел позитивних емоцій, енергетичного поповнення та загальної душевної рівноваги. Це стосується не тільки соціальних професій, для яких цей синдром був характерний і раніше, але й загалом професійного та особистого життя людини. [1].

Якщо раніше синдром емоційного вигорання був поширений серед людей, які займалися соціально –допомагаючими видами діяльності (лікарі, поліцейські, педагоги), то зараз ми спостерігаємо поширення цієї недуги на усі верстви населення, незважаючи на їхню професійну діяльність.

Зміна стилю життя, намагання досягнути ілюзорного успіху матеріального благополуччя, індустрії розваг, - усе це сприяє масштабуванню синдрому емоційного вигорання.

Вивченням особливостей синдрому емоційного вигорання займалися такі вітчизняні дослідники як: В. Бойко, Н. Водоп'янова, Є. Старченкова, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Л. Малець, О. Марковець, В. Орел, В. Павленко, Л. Китаєв-Смик, М. Скугаревська, Д. Трунов, Т. Ронгінська, В. Богуш, Т. Форманюк та ін. У зарубіжній психології цей феномен досліджувався такими науковцями: С. Майер, К. Маслач, Д. Спаньол, Р. Кепьюто, В. Шафуелі, М. Лейтер, С. Джексон та ін.

Першим дав описав емоційному вигоранню Герберт Фрейденбергер про що і написав у статті «Staff Burn-out» у 1974 р., і, відповідно, він же став автором даного терміну. У своїй праці Г. Фрейденбергер дає визначення та описує особливості явища емоційного вигорання у людей певних професій як «характеристики психологічного стану здорових людей, які знаходилися у інтенсивному контакті із клієнтами та в емоційно напруженій атмосфері під час надання професійної допомоги» [3, с.42].

У сучасній психологічній науці розроблено декілька підходів до осмислення поняття «burnout», але Г. Фрейденберг говорить, що професійне вигорання «є виснаженням енергії у професіоналів у сфері соціальної допомоги, коли вони відчувають себе перевантаженими проблемами інших людей.» Як він стверджує, тут виникає цинічна установка: «Навіщо хвилюватися? Це немає ніякого значення». Коли працівник вигоряє з будь-якої причини, він стає неефективним у своїх цілях і діях. Вигорання – це такий стан емоційного і фізичного виснаження, коли людина не може повноцінно функціонувати. Люди не можуть діяти адекватно, якщо вони ніколи не виходять за рамки своєї професійної ролі [2].

Когнітивними характеристиками синдрому емоційного вигорання є відмова від намагання професійної реалізації та певного кар'єрного зростання, різке та виражене падіння зацікавлення у професії і навіть побутовому житті, а також фізіологічні особливості: безсоння, головні болі, надмірне вживання лікарських засобів (антидепресантів). У вивченні чинників емоційного вигорання виділяють три найпоширеніші підходи: інтерперсональний (Б. П. Бунк, К. Маслач, В. Б. Шауфелі та ін.), у межах якого основною детермінантою вигорання вважається міжособистісна взаємодія на рівні «професіонал-суб'єкт діяльності»; індивідуальний (С. Гобфул, А. Пайнс, Дж. Фріді, Л. Халлсен), де основною

детермінантою вигорання розглядаються особливості емоційної та мотиваційної сфер особистості; організаційний (Р.Бурке, І.Віннабст), у межах якого причиною вигорання визначаються чинники професійного середовища (особливості організаційної структури, режим діяльності, стиль керівництва та ін.)

У випадках легкого емоційного вигорання виникають такі симптоми, як дратівливість, відсутність бажань, розлади сну (коли людина не може заснути, або, навпаки, спить тривалий час), зниження мотивації, людина відчуває себе некомфортно, можуть проявлятися депресивні симптоми. Коли ситуація закінчується, симптоми зникають самі собою. У цьому випадку можуть допомогти вихідні дні, час для себе, сон, відпустка, заняття спортом.

Якщо ми не поповнюємо запаси енергії за допомогою відпочинку, організм переходить в режим економії сил. Якщо напружений стан стає хронічним, то вигорання виходить на рівень розладу. Окремою групою симптомів є зниження продуктивності. Людина незадоволена своєю роботою і своїми досягненнями. Вона почуває себе безсилою, не відчуває, що досягає якихось успіхів. Крім того, коли до людини висувається багато вимог, вона втомлюється, відчуває свою недосконалість, то це теж сприяє емоційному вигоранню [3].

Аналіз сучасних психологічних досліджень дозволяє зробити наступні висновки: синдром емоційного вигорання як психологічне явище має свою динаміку у часі та проходить певні стадії. Аналіз феномену емоційного вигорання усвідомлюється як вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на психотравмуючі ситуації, які виникають як у професії та у особистісному житті.

Список використаних джерел

1. Evers, W. J. G., Brouwers, A., & Tomic, W. (2002). Burnout and selfefficacy: A study on teachers' beliefs when implementing an innovative educational system in the Netherlands. *British Journal of Educational Psychology*, vol. 72, pp. 227–243.
2. Freudenberger H.J. Staff burn-out. *J Soc Issues / Freudenberger H.J.* 1974; 30: 159—166.
3. Zimmermann L., Wangler J., Unterprink T., Pfeifer R., Wirschung M., Bauer J. Mental health in a sample of German teachers at the beginning of their occupational career// Abstracts of the XXIX International Congress of psychology. Berlin. Germany. July 20-25, 2008. In *Introductory Journal of psychology*. – Vol 43. Issue 3/4. June – August 2008.

Філіпович Вікторія Миколаївна,

кандидат психологічних наук,

Національний університет «Чернігівська політехніка»,

м. Чернігів, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В останні десятиліття тематика емоційного інтелекту набуває в психологічних роботах дедалі більшої популярності. Через нові тенденції та розвиток кризових явищ до людини все більше висувається вимог, чи то бізнес (професійне) середовище чи сфера міжособистісних відносин. Однією з ключових проблем є ефективна взаємодія людини в соціумі та, загалом,

ефективність людини у своїй життєдіяльності. В цьому контексті представляє інтерес здатність людини регулювати власну поведінку, взаємодію з оточенням, справлятися з життєвими завданнями та труднощами, а також внутрішні ресурси людини, що забезпечують реалізацію даних здібностей.

Дослідження емоційного інтелекту з'явилися на початку 1990-х років, і цей конструкт утвердився як психологічне поняття. Інтерес до нього пов'язаний як із прагненням цілісно оцінити здібності людини розуміти свої та чужі емоції, керувати ними, емоційно взаємодіяти з оточенням, так і з можливостями передбачення результативності у різних видах діяльності (І.М. Андрєєва, Д. Карузо, Д. В. Люсін, Дж. Мейер, П. Селовей, Є. А. Сергієнко) [3, с. 363].

Емоційний інтелект все більше приваблює професіоналів-практиків. Дослідженням емоційного інтелекту займалися такі вчені, як Д. Гоулман, який створив теорію емоційної компетентності (1995), Р.Бар-Он, який розробляв не когнітивну теорію емоційного інтелекту (1996), Дж. Мейер, Д. Мейер, які розробили теорію емоційно-інтелектуальних здібностей (1993). Пізніше ціла низка науковців цілеспрямовано вивчали роль емоційного інтелекту в успішності того чи іншого виду діяльності. Зокрема у роботі О.С. Петровської (2007) виявлено кореляцію між емоційним інтелектом особистості та результатами управлінської діяльності. І.А. Єгоровим (2006) було встановлено взаємозв'язок між високими показниками коефіцієнта емоційного інтелекту керівників організацій та ефективністю управління.

Іншою лінією аналізу, що активно розробляється науковцями, є питання про можливість навчання та розвитку емоційного інтелекту. Оптимальним періодом розвитку емоційного інтелекту є дитинство, на що вказують матеріали досліджень Р.Д. Робертса, Дж. Меттьюса, М. Зайднера, Д.В. Люсіна. Вони наводять приклад успішно впроваджених у країнах програм, направлених на розвиток емоційного інтелекту у дітей шкільного віку. Наприклад, Walberg Zins, Greenberg et al., 2003, Weissberg. За словами авторів публікації здатність розпізнавати свої почуття та управління ними формує спосіб поведінки, який набуває для людини характеру потреби [4, с. 21]. Іншими словами, це звичка, і вона може стати життєво визначальною.

Учні багатьох шкіл США вивчають науку про те, як самотійно впоратися з проблемами (self science), в рамках якої вони практикуються грамотно вирішувати всілякі ситуації – реагувати на власний та чужий гнів, жалість, сором та інше. Заняття організуються у формі рольових ігор, розмов, обговорень.

Емоційний інтелект істотно пов'язаний зі здатністю людини до усвідомленої саморегуляції, до планування та ефективного досягнення життєвих цілей. Також емоційний інтелект визначає вибір людиною найефективнішої стратегії подолання стресових ситуацій.

Люди з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту мають виражені здібності до розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, можуть керувати своєю емоційною сферою, що зумовлює вибір більш адаптивної поведінки у важкій життєвій ситуації.

На думку Д. Гоулмана, люди які мають розвинений емоційний інтелект соціально активні, їх діяльність продуктивна, вони успішні, їх життя сповнене подій, вони не схильні до тривожних роздумів, а контактуючи з оточенням,

вони дотримуються етичних принципів [2, с. 79]. Ті ж, хто має недостатньо розвинений емоційний інтелект, схильні до коливання настрою, що, зрештою, впливає на продуктивність їх діяльності [2, с. 64]

Поведінка людини з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту здійснюється в цілому за наступною схемою: завдання – мотив – здійснення дій, що ведуть до його реалізації, – усвідомлення труднощів – негативна емоційна реакція – пошук способу подолання труднощів – зниження сили негативних емоцій – поліпшення функціонування.

Інша схема поведінки у людини з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту: завдання – мотив – здійснення дій, що ведуть до його реалізації, – усвідомлення труднощів – негативна емоційна реакція – хаотичні пошуки виходу – збільшення усвідомлюваних труднощів – зростання сили негативних емоцій – погіршення функціонування – зниження мотивації або захисна реакція [1, с. 22].

Це означає, що здатність точно розпізнавати та виражати емоції, диференціювати справжні та хибні висловлювання емоцій та почуттів, а також здатність усвідомлено регулювати власні емоції та керувати емоціями інших людей має велике значення для ефективної саморегуляції діяльності людини, при якій людина гнучко та адекватно реагує на виклики сьогодення, результативно визначає значущі умови досягнення своєї мети, коригуючи програми своїх дій для отримання прийняттого результату. Все вищезначене сприяє більш ефективному опануванню новими видами діяльності, підвищенню впевненості у незнайомих ситуаціях, також успіху у звичних для людини видах діяльності та виборі більш адаптивних стратегій поведінки у складних життєвих ситуаціях, що, загалом, відповідає успішному регулюванню життя людини.

Список використаних джерел

1. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості / Г. Березюк // Психологічні студії Львівського ун-ту. – 2002. – С. 20–23.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.
3. Могиляста С.М. Аналіз теоретичних підходів до дослідження емоційного інтелекту особистості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. Вип. 14. Київ; Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 362–369.
4. Робертс Р.Д. Эмоциональный интеллект: проблемы теории, измерения и применения на практике / Р.Д. Робертс, Дж. Мэттьюс, М. Зайднер, Д.В. Люсин // Психология. – 2004. № 4. Т. 1. – с. 3-26.

Чепурна Ганна Леонідівна,
кандидат психологічних наук,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ - СПІЛКУВАННЯ САРШОКЛАСНИКІВ

Актуальні завдання періоду ранньої юності тісно пов'язані із питаннями соціальної взаємодії. В умовах карантинних обмежень, зумовлених пандемією COVID-19, кіберпростір ще більше став приваблювати молодих людей.

Вітчизняна дослідниця О. Немеш визначає кіберпростір як простір способів організації текстів [3]. Останнє десятиріччя увагу науковців привертають особливості спілкування в кібер-просторі (Є. Белінская, А. Жичкіна, Дж. Сулер, Х. Турецька, С. Таркл, М. Назар, О. Смилова, І. Шевченко, Н. Чудова, Н. Чеботарьова, К. Янг та інші). Дослідники визначають інтернет - спілкування, як спілкування, що здійснюється за допомогою можливостей мережі Інтернет, як форму людської активності в Інтернеті, що підпорядкована задоволенню комунікативної потреби [1; 2; 3]. Інтернет-спілкування може бути односпрямованим (на зразок оголошень, реклами, відгуків тощо), діалоговим (електронна пошта, ICQ) і полілоговим (інтернет-форуми, чати). Створюючи можливість самовираження та розширюючи досвід примірювання на себе різних віртуальних ролей, інтернет-спілкування стало звичним способом спілкування молоді [1].

Метою нашого дослідження є визначення особливостей інтернет-спілкування старшокласників. Збір емпіричного матеріалу здійснювався на базі спеціалізованої школи №1 з поглибленим вивченням іноземних мов м. Чернігова. Вибірка складала 60 старшокласників віком від 15 до 17 років. Серед досліджуваних нараховувалось 30 респондентів жіночої (50%) та 30 чоловічої (50%) статі.

Визначення стилів міжособистісного спілкування молоді було здійснено за допомогою методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі [4]. Зауважимо, що методика Т. Лірі визначає не лише стилі міжособистісного спілкування, а й дає можливість вивчення як Я-реального так і Я-ідеального респондентів. В нашому дослідженні ми дещо модифікували інструкцію, та замість Я-ідеального мали змогу дослідити Я-віртуальне. Застосування t-критерію Ст'юдента дало змогу визначити статистично значущі різниці в середніх значеннях стилів спілкування в Я-реальному та Я-віртуальному образі. Встановлено статистично значущу різницю ($p \leq 0,05$) середніх значень недовірливо-скептичного, покірливо-сором'язливого співробітницько-конвенційного стилів в Я-реальному та Я-віртуальному. Дана різниця полягає у зниженні середніх значень вищезазначених стилів в процесі інтернет-спілкування. В мережі старшокласники менш критично ставляться до співрозмовників, не відчують труднощів у спілкуванні через невпевненість у собі. На наш погляд, цьому сприяє можливість в будь-який момент припинити спілкування, та відсутність невербальної інформації, яка часто викликає підсвідому загрозу. Також середовище створює можливості для формування вмінь відстоювати свою точку зору.

Виявлено специфіку відмінностей у стилях спілкування в реальному та віртуальному просторі залежно від статі досліджуваних. У досліджуваних старшокласників чоловічої статі виявлено статистично значущу різницю ($p \leq 0,05$) середніх значень владно-лідуючого стилю Я-реальному та Я-віртуальному, яка полягає у збільшенні показників даного стилю в Я-віртуальному. Також встановлено різницю середніх значень співробітницько-конвенційного стилю в Я-реальному та Я-віртуальному, яка полягає у збільшенні показників даного стилю в Я-віртуальному. У досліджуваних старшокласників жіночої статі на статистично значущому рівні ($p \leq 0,01$) виявлено зменшення показників покірливо-

сором'язливого, недовірливо-скептичного, співробітницько-конвенційного, відповідально-великодушного стилів спілкування в процесі Інтернет-спілкування. Отже, в інтернет-просторі спілкування старшокласників стає більш уніфікованим, менш залежним від гендерних стереотипів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаються в вивченні особливостей спілкування старшокласників, що проявляються в віртуальному, реальному та ідеальному Я-образі. Цікавим є дослідження впливу різновидів мережевої комунікації на стилі спілкування старшокласників. Важливим уявляється також необхідність створення формуючих технологій підвищення медіа культури молоді та створення системи онлайн-засобів психологічної підтримки молоді в умовах пандемії.

у віртуальному просторі старшокласникам легше подолати сором'язливість та поступливість. В даному випадку інтернет-

Список використаних джерел

1. Жичкина А. Е., Белинская Е. П. Самопрезентация в виртуальной коммуникации и особенности идентичности подростков-пользователей интернета. Образование и информационная культура. Социологические аспекты / Ред. В.С. Собкина. М.: Центр социологии образования РАО, 2000. С. 431–460.

2. Карабин Т. В. Особливості міжособистісного спілкування в мережі «Internet». Актуальні проблеми психології. Т.1. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. К., 2002. Частина 5. С. 41–47.

3. Немеш О.М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: Монографія. Київ: Слово, 2017. 391 с.

4. Практическая психодиагностика. Методики и тексты : [Учебн. пособ.] / [Ред.-сост. Д. Я. Райгородский]. Самара : Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. 672 с.

Шуть Олексій Романович,

магістрант кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

науковий керівник, **Філіпович Вікторія Миколаївна,**
кандидат психологічних наук,

Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основою розуміння процесу становлення і утвердження особистості в системі суспільних відносин є категорія соціалізації (лат. socialis – суспільний).

Вивчення процесів соціалізації включає низку аспектів, які можна звести до двох головних: дослідження соціалізації у філогенезі (походження і становленні родової суті людини) і в онтогенезі (процес формування певного типу особистості).[1, с. 407–416]

Соціалізація у найбільш загальному її визначенні – це «багатогранний процес засвоєння людиною досвіду суспільного життя, перетворення її з природної істоти в суспільну, з індивіда в особистість».

Соціалізація проходить завдяки дії психологічних механізмів оцінки, пізнання і засвоєння цінностей. [2, с. 92–100]

Соціальне середовище, в якому формується особистість, треба розуміти як систему можливостей, вимог та очікувань, яка виконує спрямовуючі функції щодо цього процесу.

Формування й розвиток особистості та її становлення як соціальної, духовної, моральної, істоти виявляють себе як фактично тотожні речі.

Багатогранність і складність процесу соціалізації зумовлює наявність різних підходів, теорій, а також різних визначень процесу соціалізації.

Загальним теоретичним підґрунтям психоаналітичних трактувань процесу соціалізації слугувала теорія З. Фрейда. Соціальний розвиток є процесом послідовного оволодіння особистістю своєю лібідозною енергією, відкритий вияв якої суперечить нормам культури. Епігенетична концепція розвитку базується на уявленні, що кожна стадія життєвого циклу настає у певний для неї час («критичний період»), а також про те, що повноцінна особистість формується тільки шляхом проходження у своєму розвитку послідовно всіх стадій, які супроводжуються кризою.

А. Маслоу зазначав, що в кожній людині закладені потенційні можливості для позитивного зростання й удосконалення. Негативізм, руйнівні сили в людях – результат фрустрації (незадоволення) основних потреб.

Ієрархія потреб, за А. Маслоу:

- 1) фізіологічні потреби;
- 2) потреби безпеки і захисту;
- 3) потреба в приналежності і любові;
- 4) потреба в самоповазі; значущість, компетентність;
- 5) потреба в самоактуалізації.

К.Роджерс вважав, що люди здатні самі будувати свою долю. Найбільш важливим персонологічним конструктом К.Роджерс вважав «Я-концепцію». Визначальним у розвитку цього конструкта є цінності та позитивна увага. Роджерс підкреслював, що дітям для розвитку позитивної Я-концепції, яка дозволяє стати повноцінно функціонуючими людьми, необхідна безумовна повага, а умови примушують їх жити відповідно до нав'язаних цінностей. На думку К.Роджерса, люди в основному поводять себе згідно з власною «Я-концепцією». Загальна позитивна самооцінка, визначається позитивним образом «Я» і є умовою життєдіяльності індивіда. В іншому випадку життя стає фактором дистресу, що спричиняє психічне виснаження або самознищення, тобто людина не може тривалий час жити з переконанням, що вона «погана».

Визначення соціалізації як процесу, внаслідок якого індивід одержує недостатню йому соціальність, дає Б. Ананьєв, вказуючи, що соціалізація – це процес формування людини як особистості, її соціального становлення, включення особистості у різні системи соціальних відносин, інституцій і організацій, засвоєння людиною знань, норм поведінки, що склалися історично.

Л. Виготський стверджував, що розвиток особистості відбувається в процесі опосередкованого спілкування. Розвиток особистості – це засвоєння цінностей культури, культурні знаки – це знаряддя, оперуючи якими суб`єкт впливає на іншого, формує власний внутрішній світ, основними одиницями якого є значення і смисли. Його теорія стадійності процесу розвитку особистості ґрунтується на віковій періодизації. Згідно з цією теорією, стадії соціалізації характеризуються віковими новоутвореннями, а джерелом розвитку є соціальне середовище. Соціальна ситуація розвитку є основним фактором соціалізації особистості.

У вітчизняній психології виділяють три сфери, в яких відбувається становлення особистості: діяльність, спілкування, самосвідомість (становлення «Я-концепції»). Підкреслюючи методологічне значення принципу розвитку в психології, Г.Костюк вказував, що серед умов розвитку особистості вирішальна роль належить навчанню і вихованню, які виступають формами «керівництва з боку суспільства активністю дитини. Вони сприяють засвоєнню нею соціального досвіду, створенню внутрішніх умов розвитку».

Отже, соціалізація є складним, діалектичним цілісним процесом розвитку і саморозвитку, єдністю двох суперечливих блоків. Соціалізація має діяльнісний характер, і головним критерієм її успішності є вільне функціонування індивіда в суспільстві, а його система ціннісних орієнтацій – якісний показник соціалізації.

Соціальна ситуація необхідний момент для всіх динамічних змін, які мають місце в той чи інший віковий період, вона породжує новоутворення, властиві даному вікові, перебудовує свідомість дитини, всю її структуру.

Список використаних джерел

1. Дзьобань О., Мануйлов Є. Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти. Проблеми законності. 2000. С. 407–416.
2. Землянська О. В. До проблеми правової соціалізації особистості. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Ч. 4. С. 92–100.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

міжнародної науково-практичної конференції

Комп'ютерна верстка і макетування

К. П. Гузь

Підписано до друку 09.12.2021. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. – 5,69. Тираж 300 пр. Замовлення № 50/21

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.